

ALMA MATER

CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

God. V.

Zagreb, prosinac 1941.

Broj 4.

O METODAMA I CILJEVIMA ARHEOLOGIJE*

Dr. h. c. Frane Bulić

Ako je koji narod u Europi, od kojih pedeset godina, koraknuo orijaški na polju domaće svoje povijesti; ako je koji narod razsvijetlio u ovo kratko vrijeme početke povijesti svoga opstanka; ako je pak na temelju ove povijesti udario čvrste temelje svomu narodnomu i političkomu biću, to je gotovo hrvatski narod. Što smo mi stariji ljudi, mojih godina, mi prave tadašnje sirote znali u pedesetim godinama prošloga vijeka iz naše domaće povijesti? Koje smo povjesne knjige imali, to je bila mala koja knjižica o našoj starijoj povijesti, konfuzna, nebulozna. Zora nam istom planula bijaše godina šestdesetih i sedamdesetih, s istraživanjima na polju naše domaće povijesti, ponajprije po arhivima, s našim Kukuljevićem, Račkim, Mesićem i Ljubijem, Laszowskim, Gruberom, Manojlovićem, pogotovo kad se istra-

živanja protegoše na kamene spomenike vađene iz utrobe majke zemlje po našem Brunšmidu, Hoffileru i drugima.

Nego proti ovim zadnjim izvorima, proti natpisima na kamenu, bilo je s početka doduše dosta predrasuda, ne samo u masama, nego i među ljudima ne obične kulture, među intelektualcima. Duboko mi je zasadena u pameti izreka jednog narodnog zastupnika, koju je god. 1888. izvalio u sjednici Dalmatinskog sabora, da pobije moj prijedlog, kad se radilo o pripomoći za istraživanje hrvatskih spomenika u Kninskoj okolici: »Iz kamena ništa nego kamen!«

Arheologija, i njezina sestra epigrafija, u tijesnom značenju riječi, jest istraživanje povijesti na pisanu kamenu. Njoj je cilj istraživanje i poznavanje starih spomenika, i to kao

* 4. listopada ov. god. navršila se 95-godišnjica rođenja don Frana Bulića.

3. prosinca ov. god. navršilo se 20 godina što je don Frane Bulić izabran i promoviran doktorom honoris causa Almae Matris Croaticae.

U slavu i spomen na velikog hrvatskog arheologa, koji je otkrio vilo s uspomena hrvatskih kraljeva i graditelja Hrvatske države i koji je danas kulturna i narodna svojina i ponos svakoga Hrvata, uredništvo ovoga glasnika posvećuje ovaj broj besmrtnoj uspomeni don Frana.

Uvodno je štampan ulomak iz svečanog govora, koji je govorio don Frane Bulić u auli Hrvatskog sveučilišta 3. prosinca 1921., na dan svoje promocije doktorom honoris causa.

pomagalo povijesti, a i pomoću ove. Dapače supstancijalne, bitne razlike među historijom i arheologijom upravo nema. I zbilja, koje razlike može biti među povjesničkim činom, koji nam otkrila pergama koga staroga pisca i kamenim natpisom? Jedan i drugi povjesnički su izvori, s razlikom, da svjedočanstvo na pergameni jednog pisca može biti promjenjeno, alterirano od poznijih prepisivača, — što se je kadikad i dogodilo, — dok natpisi na kamenu, novcu ili drugi slični izvori, pa ako i manjkavi i krnjasti, izvori su, sigurni su. Da li jedna historijska vijest dobiva jednim ili drugim sredstvom, iz pergamene, ili kamena, to je indiferentno. Nikakove, dakle, razlike u sredstvima; jer izvori historijski i izvori arheološki bitno su sasvijem jednaki. Ali nema opet nikakove razlike ni u svrsi, jer i povijest i arheologija idu za istim ciljem, da t. j. rekonstruiraju prošlost. Arheologija ponajviše spravlja kritičkim okom materijal povjesničaru, a ovaj ga uređuje prema svojem cilju, te ga upotrebljava u svoju povjesničku zgradu. Preko sto tisuća rimskih natpisa, našastih dosada u starom rimskom svijetu, otkrilo nam je na hiljade važnih historijskih događaja, o kojima stari pisci nisu ništa ili posve malo ostavili napisano. Ovi natpisi omogućili su nam intimno poznavanje rimske obitelji, organizaciju, geografsku, političku, administrativnu i vojničku samoupravu rimske republike i rimskog carstva, a po tom i stariju povijest svih zemalja naše Države. Riješili su ovi natpisi raznolika nepotpuna, zamršena pitanja historijske i pravne naravi. Upravu rimske Dalmacije i susjednih zemalja Panonije (Hrvatske i Slavonije), Mezije (Srbije), mi poznajemo većim dijelom iz natpisa. — Preko pet tisuća natpisa iulomaka ovih u Splitskom Muzeju riješilo je na stotine povjesničkih pitanja iz starije povijesti Dalmacije. Grčka epigrafija otkrila je mnogo historijskih događaja po Dalmatinskom otočju, o kojima u pisanoj povijesti ništa ne nalazimo. Kojih dvadesetak hrvatskih, i to krnjastih natpisa, razjasnila nam je cijelih perioda historije naše narodne dinastije. Stara numismatika razjasnila nam je silno manjkavih vijesti o političkoj ekonomiji Rimljana. Evo jednog eklatantnog primjera. Bez numismatike ne bismo doznali za jedan povjesnički fakat, koji se ne da poreći, a to je: permanentno stanje bankrota rimskog carstva malne kroz cijeli III. vijek, tumači nam jedan novac povjerenja — billon — od nikakve unutarnje vrijednosti, koji je bio izdan u milijunima komada, a bijaše zamijenio pravi skupocjeni kovinski srebreni i zlatni novac, kao što danas europski papir zamjenjuje prisilnim tečajem u mnogim državama i zlato i srebro. Neizbježive posljedice ekonomske i političke ovoga financijskoga derutiranja tumače i razjašnjavaju dovoljno neizmjerne takse, poreze, kojim veksatorni zakoni prikrše rimske municipije i koji su bili glavnim uzrokom rasula rimskoga carstva. — Varvari dadoše, istina, rimskom carstvu zadnji udarac, ali ovaj ne bi bio uspio, da mu ekonomski prilike rimskoga carstva ne bi otvorile put, oslabivši mu životni organizam, tako, da ono nije bilo kadro, da ovome udaru odoli. A reforme novčane — otkrivene nam od sitnih novaca — u rimskom carstvu, koliko nam novih vidika ne otkriše u unutarnjoj administraciji rimske države? A novčana reforma našega Dioklecijana? Onaj sitni kadikad prezreni novac dio je povijesti dotičnog naroda.

A umjetnost? Što su nam napokon stari pisci ostavili napisano o umjetnosti? Posve malo, da se ne reče ništa. A ipak, pomoću arheologije, mi poznajemo dobro umjetnost starih istočnih naroda, pa grčku i rimsku, pa sredovječnu, pa i našu. Poznajemo i genezu i susljedni razvitak iste, kako je ona cvala, prema političkomu i ekonomskomu razvitku i blagostanju naroda; kako je ona padala, prema propadanju slobode i blagostanja. Arheologija je ona znanost, koja nam je sve ovo otkrila.

Izvori arheološki nadmašuju brojem, a višeput i važnošću ostale izvore povjesničke. A pošto su ovi izvori jednako nužni, jasno je, da povijest ne može opstati bez arheologije, kano što ni ova ne može bez povijesti. One su jedna te ista stvar. Ovo je toliko istina, da su pisci prošlih vijekova usprkos tomu što je arheologija tada bila tek u povojima — crpili obilato na izvorima arheološkim. A što se tiče arheologije, vidimo, da su najveći historičari istodobno i arheolozi, jer su arheologija i povijest dva integrantna dijela jedne te iste stvari.

Dakako, za mladu znanost arheologiju, osobito pako za epigrafiju, ne bilo, nazad koji 50—60 godina, pa i u nas, nego posmjeha. Ali taj je posmjeh arheologija, osobito epigrafija, svečano kaznila; ljuto se je osvetila tome posmjehu.

Splitsko-kaštelansko-solinsko polje, koje se stere od Trogira, koji ubavo sjedi na dva mora — bimare Tragurium —, kroz plodno Kaštelansko polje, do slavnoga Solina, do kršnoga Mosora i romantičnog Omiša, ova kolijevka hrvatske povijesti, ovo polje posuto je uspomenama iz grčke, rimske, hrvatske, čak i turske, pa i francuske dobe.

Sve nam ovo polje priča svoju povijest iz svih ovih doba. Zamršena povjesnička pitanja ne nalaze uvijek riješenja na pisanim pergamenama, koje su rijetko do nas doprle. Treba pitati odjovora i riješenja u majke zemlje. Alma tellus otkriva svoje tajne onome, tko zna pitati i kritično čitati spomenike, koje ona trudno povraća iz svoje utrobe na božje sunce.

*

Sjedio ja češće da se odmorim od puta iz svoga rodnoga Vranjica do Solina, na tankomu stupiću s kapitelom, pri ulazu u župničku crkvu Sv. Marije ili Gospe od Otoka u Solinu. Do ovoga stupića ležao poveći kapitel s lijepim akantusovim lišćem, koji podržaje još stol, oko kojega seljaci, na blagdane, iza mise, zbor zboruju o svojim seoskim poslovima. Promatrao ja višeput dva kapitela, različita, a obadva sigurno našasta u Solinu. Jer crkva Gospe od Otoka udaljena je samo 100 metara preko rijeke od perimentralnih zidova stare Salone. Umovao ja, da su ta dva kapitela mogla pripadati jednom raznim dvijema zgradama, i to jedan rimskoj, a drugi iz poznijeg doba, uslijed njegovih nerazvijenih voluta. I na temelju toga, pa i na vijesti domaćega historičara Tome Arcidakona iz XIII. vijeka, zaključivao ja, da bi tu blizu imala da bude ona »crkva Sv. Marije«, koju je sagradila neka — kako on pisa — »Kraljica Jelena«. Ova crkva uz onu Sv. Stjepana, »obzirom na kraljevske grobnice što se u njima nalazahu« — kaže dalje Toma — »bile su izručene nekojim redovnicima (a to su

Benediktinci), koji su u njima obavljali službu Božju«. I dok se tek utemeljeno društvo »Bihać« otpremalo, da tu započne iskopine, Solinjani hoće da grade zvonik svojoj crkvi, još godine 1880. sagrađenoj, te bacaju temelje istomu baš na komadiću zida pobočne desne lađe starije crkve, koja tek nekoliko centimetara ležala ispod površine zemlje. »Stanite božji ljudi!« dovikuje im Društvo »Bihać«, »ne ide se dalje!« Odmah se kopa, i to u pravcu baš prema istoku, gdje je našasta apsida. Ide se odmah prema zapadu, u atrij, u predvorje crkve, jer ako u ovoj crkvi imade grobnica, to može da bude u predvorju. I gle, dne 25. do 26. augusta majka zemlja povraća na božje sunce, nakon skoro tisuću godina, baziliku, — zadužbinu kraljice Jelene — koju da dobri Bog pomiluje! — i sarkofag s natpisom, izgorenim, razdrobljenim, valjda još za najezde Mongola-Tatara u XIII. vijeku ili za kasnijih turskih provala u XVII. vijeku. Natpis od preko 90 komadića, velikim trudom sastavljen, kaže, da je u toj grobnici bila sahranjena godine 976. Kraljica Jelena, na glasu službenica božja, žena Mihajla Krešića

Fragmenat kamenice za svetu vodu

mira II. (949.—969.), a majka Stjepana Držislava (970.—995.), koja je za života bila majka kraljevstvu i zaštitnica sirotama i udovicama. »Od sviju natpisa, što su dosad otkriveni, ni jedan se po historijskoj sadržini svojoj ne može da mjeri s ovim«, napisao naš Šišić.

I on na čelu, pa za njim naši Klaići, Gruberi, Manojlovići, Tomašići i drugi klikotali od veselja i radosti na prvi glas našašća, kad naša Akademija odmah na prvu vijest o tom otkriću izvjesila pirnu zastavu na svojoj zgradi. Sav Zagreb, cijela Hrvatska, kroz svoje novine, dala oduška svome veselju. I naš trudbenik Šišić prvi uhvatio snažno u znanstvene svoje ruke taj od 90 komada složeni natpis, te na temelju njegovu i svih do sad nabrojanih epigrafskih ulomaka i drugih, na temelju pergamena, koje on stao tražiti i po dalekim Arkivima, nanizao kritičnu genealogiju hrvatskih knezova i kraljeva. Eto, gospodo, mojih veza s Vašim učenjacima, s Vašim učenim Zavodima od godina i godina! Eto među nama izmjenične pobude za zajednički znanstveni rad! Mi se popunjujemo! Nezadovoljan Šišić s ovim, gradi on zatim našu najstariju povijest — *Geschichte der Kroaten* — za koju ja našao načina, da preko rata turim u

Europu. A ovaku povijest imate vi, Hrvati? — reče mi učeni Europejac, kad je tu povijest pročitao! Da bi se sad iz groba digao onaj zastupnik u Saboru Dalmatinskomu, koji je godine 1888. doviknuo »iz kamena ništa nego kamen«, te ovdje bio prisutan, odjeknula bi mu gromko sva ova dvorana s odgovorom: »iz kamena povijest, i naša hrvatska povijest«!

Nego stari jedan dokumenat nosi, da je u Salonitanskoj bazilici Sv. Petra bio godine 1076. okrunjen od papinskog legata Gebizona kralj Dimitrije Zvonimir. A gdje je ta crkva?

Na desnoj obali rijeke Jader u Solinu, na 250 metara od crkve Gospe od Otoka, stere se prilična ravnicu. Na njoj dižu se razderani zidovi jedne četverokutne tvrđave, sagrađene uzduž ceste prema unutrašnjosti pokrajine, oko godine 1349. Narod zove ovu zgradu »Gradina«, a mašta pučka priča, da u njezinim zidovima žive još danas, učarana kći Dioklecijanova, koja samo trikrat na godinu iz nje izlazi i vozi se o ponoći u zlatnoj karoci, te čuva očevo blago

Slučajno se u vinogradu u Gradini nazad kojih 50 godina našao prilično velik kapitel, koji je iz XI.—XII. vijeka. Ovako ga krstili mnogi arhitekti, koji ga vidili. Ali tko našao i prodao onaj kapitel, koji već od 35. godina u posjedu Muzeja, ne znao gdje ga našao. A kada godine 1909. ovdje u Gradini vlasnik htio da zasadi amerikanicu. Muzej preuzeo na svoje troškove iskopine. Iskoči pri radnjama jedan kapitel sličan onomu od 50 godina nazad, i dok je vlasnik promotrio ovaj zadnji, sjetio se, da je i prvi kapitel tu bio našast. Kopa se dalje, i eto, uz više predmeta rimskih, koji su služili kao prosti materijal, iskočilo iz zemlje više arhitektonskih komada, također nedvojbeno iz XI. ili XII. vijeka. Nastavivši radnje, eto u temeljima dio malene crkve, čudne arhitekture, ali iz doba hrvatskih narodnih kraljeva. Konjektura, da je ovo bazilika Sv. Petra, u kojoj je krunjen kralj Zvonimir, imade jaka temelja. Pa dobro! Društvo »Bihać« kupuje svu Gradinu u godine 1917., da dalje istraživa. I naći će, doduše s velikim troškom, čitavu tu baziliku, a i potvrdu, uhvano, da je krunidbena bazilika Zvonimirova.

Sretan sam, što sam završio svoju pedesetgodišnjicu rada baš ovim našašćem, i da ću svoj rad, — ako li mi Providnost Božja daruje još koju godinu života — »inter abruptam contumaciam et deforme obsequium liceat mihi iter pergere labore plenum, ambitione vacuum« — po onoj Tacitovoj —, uhvano moći okruniti potpunim otkrićem ove bazilike u kojoj se krunio naš Zvonimir, uz suradnju moga dragoga kolege, nasljednika, dra Abramića.

Ne doživim li ja te sreće, da otkrijem tu krunidbenu baziliku, eto mlađemu naraštaju ove Almae Matris, pokazao sam put, kojim treba da nastave, pojačanim silama, moj skromni rad na polju naše domaće povijesti. Hoc est in votis!

Hrvatski je narod došao u svoju domovinu Hrvatsku kao potpuno slobodan narod i to u vrijeme seobe naroda vlastitom pobudom, te je tu zemlju osvojio i svojom za uvijek učinio.

POGLAVNIK U USTAŠKIM NAČELIMA

BISKUP SVETOG KAMENJA

Karlo Peharc

Ove kasne jeseni nadošao je po 96. put dan, u koji je ugledao svijetlo svijeta jedan od najznatnijih muževa hrvatske znanosti, don Frane Bulić, u sunčanoj Dalmaciji. Tek je 7 godina prošlo, od kako su sijedog učenjaka u starom prkršćanskom groblju u Manastirima, usred njegovih rimskih iskopina, sahranili na vječni počinak. U izobilju suvremenih događaja ovi su spomendani, kao i svojevremena smrt ovog znamenitog arheologa, u svjetskoj javnosti gotovo neopazice prošli.

Suton svoga života proveo je don Frane Bulić u ladanjskoj kući sagrađenoj poput vile, na sjevernom rubu Splita, koja leži skrivena među lovorom i maslinama, u sjenovitom zelenilu tihog parka. Usred njegovih rimskih nalaza i bezbrojnih kamenih sarkofaga, koji bacaju pogled na tisućljeća, brižno je pazio časni starac u ovim prostorijama i kolonadama parka na nijeme svjedoke stare historijske prošlosti. Sve do posljednjih dana života bijaše njegov istraživalački duh revan i svijestan, njegovo srce žestoko i mladenačko, akoprem su sjedine starosti rijetkim pramenima bijelim poput srebra obasjale visoko čelo. Koliko je ogorčenje i preneraženje, ali također i zadovoljstvo i radostan ponos ispunio ovaj život. Monsignor Bulić, ili ukratko »don Frane«, kako su ga Splićani zvali — stari je majstor arheologije i neumorni upravljač i pokretač solinskih iskopina, počasni konzervator u Dalmaciji i počasni član više znanstvenih akademija.

Svatko, tko putuje u Dalmaciju, poznaje silnu raskošnu građevinu opkoljenu zidovima poput tvrđave, u kojoj je samosvijesna moć jednog rimskog imperatora poprimila svoj lik za vječnost. Za ovu najveću od svih građevina, koje je ikada jedan vladar dao podići, i u kojoj dandanas stanuje preko 3000 splitskih građana, zauzima se don Frane Bulić tijekom svoga života sa svom svojom energijom i odlučnošću i ona zgoda gdje je on Dioklecianovu palaču imao braniti od napadaja jednog tjesnogrudnog činovnika nekadašnjeg carsko-kraljevskog ministarstva nastave, ostaje nezaboravna. Kao konzervator dao je tada Bulić s uzornom revnošću dužnosti provesti u gruntovnim knjigama pravo vlasništva države na palaču, da time za uvijek osigura postojanje ovog antičnog građevnog spomenika, kao što je to uostalom običaj i u drugim zemljama. Ali učinak za nj bijaše porazan: službeni spis nosio je datum od 22. X. 1896. godine, — označio je ovaj unos u gruntovnicu kao jedan »sasvim neodovorani, na svoju ruku učinjen korak«. Buliću se predbacivala prevelika rrevnost i okružnoj kapetaniji u Splitu bilo je naloženo, da izvijesti ne bi li se troškovi oko demoliranja palače mogli s cijenom materijala, koji se ima dobiti, pokriti. Kasnije je bio taj spas, — u kojem se Dioklecianova palača označivala kao »erarski kamelom«, doista povučen, no ipak nije Bulić nikada mogao pregorjeti uvredu, koja je u tom bila sadržana i to je često označio kao »kulturnu sramotu«. Pri tom ga je daleko više bolio zahtjev o demoliranju kamenja, koji je upravo on svetim držao, nego li osobni ukor.

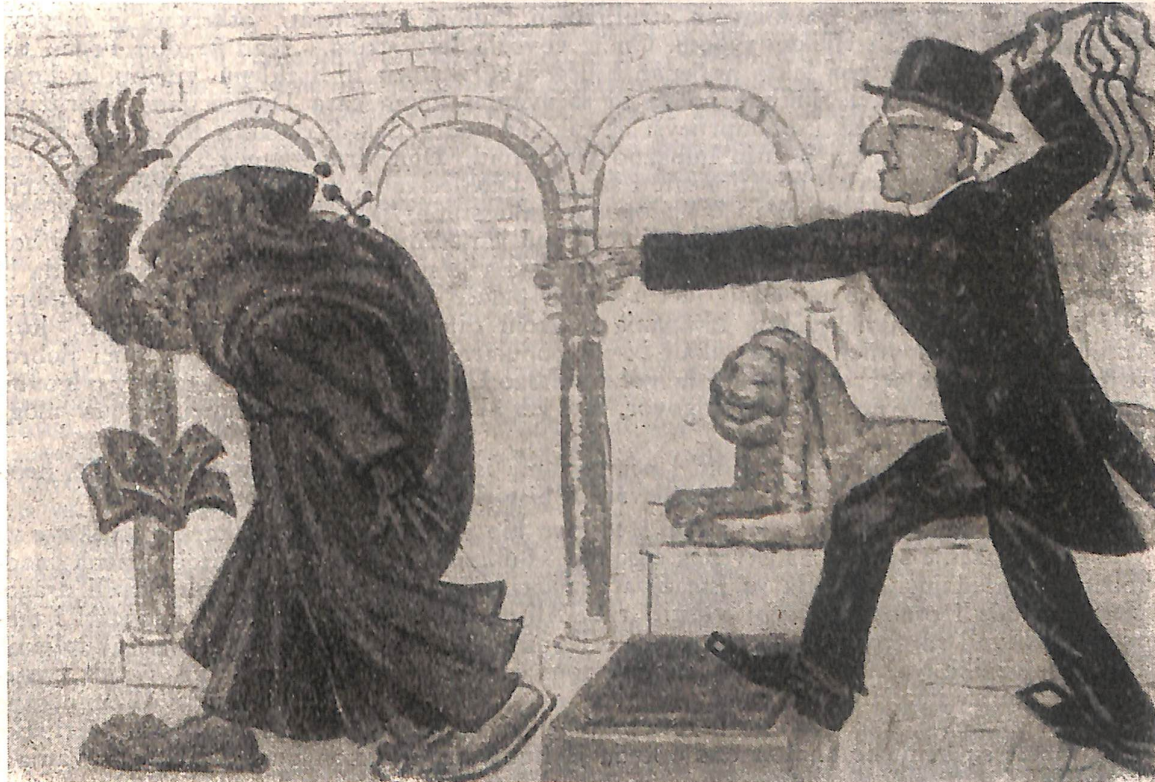
U stvarima svoje arheološke struke nije poznavao popuštanja. Sveta srdžba obuzela bi ga, kad je trebalo blago klasične prošlosti zaštititi od zahvata današnjeg naraštaja. Nezaboravan ostaje upravo i ogorčeni otpor učenjaka protiv postavljanja orijaškog kipa biskupa Grgura Ninskog od Meštrovića, u Peristilu starodrevne carske palače. Odlučna za njegovo neprihvatljivo držanje bila su strogo znanstvena i umjetnička gledišta. On je bio uvjeren, da će moderni orijaški spomenik sa ekspresionističkom silom izražaja obesčastiti i potamniti otmjeni klasični peristil. Njegovi razlozi nisu se uzeli u obzir! To je prouzročilo, da se učenjak s mržnjom u duši povukao, tako da on nije ni sudjelovao kod svečanog otkrivanja spomenika. On je otišao među svoje sveto kamenje u Solin i nije se dao vidjeti čitave dane.

U suvremenoj karikaturi ovjekovječeno je tada njegovo stanovište slikom rugalicom, koju nam je smiješeći se uručio, kad smo ga posljednji put u njegovu Tuskulumu pohodili. Ona pokazuje, na šaljiv način, kako Bulić istjerava Grgura Ninskog, dok se 2000-godišnja sfiga zlorado tomu smješka.

Njegova mržnja išla je tako daleko, da nije brončanoj glavi, koju je Meštrović modelirao, nikakvo bolje mjesto odredio nego li jedan taman zakutak njegova balkona za-

rašten od cvijeća, gdje su među starim pokućstvom i bezvrijednim traljama pojedinačni posjetioci otkrili umjetničko djelo. »To nije Bulić«, izjavio nam je tada učenjak, kojemu se nisu dopale ozbiljne crte skulpture, »to je prije — Ludendorf uoči bitke...!«

Bulić bijaše isto tako duhovit kao i pun humora u časkanjima. Njegova omiljela tema bijaše to, kako je svojevremeno stari car Franjo Josip sam, iako nehotice, dao poticaja za gradnju arheološkog muzeja. Bilo je to još za velikih manevara ratne mornarice u Trogiru, još dugo prije svjetskog rata, kad je Franjo Josip pod Bulićevim vodstvom pregledavao iskopine u Solinu. Monarh se veoma čudio promatrajući jedan kameni sarkofag — kako je to Bulić dobro raspoložen često pripovijedao — da je kod Rimljana dapače

Suvremena karikatura

jednostavan vojnik imao tako krasan kameni sarkofag. Ujedno je sasvim slučajno izrazio misao, kako bi bilo korisno, da se ovi nalazi spremaju u jednom muzeju i sačuvaju potomstvu. Lukavi don Frane zabilježio si je carevu pobudu, izrečenu bez dublje namjere, i osvanuo je malo vremena iza toga s jednom čisto napisanom molbom na Nj. Veličanstvo u Beču, gdje ju je u jednoj audijenciji caru osobno izručio. Monarh bio je iz početka ne malo iznenađen. Zalijepio je molbu, u kojoj su točno na vlas stajale vlastite riječi careve o podizanju muzeja, s obojenom vinjetom, a na kojoj je car napisao veliko: »S«. To je značilo: »Mora se provesti«!, dok su naprotiv vinjete sa malo »s« značile samo: »Preporučam«.

Tako je došlo do gradnje muzeja, za koji su nacрте izradila dva bečka arhitekta. O mukotrpoj povijesti gradnje, koja se bečkim ministarstvima učinila preskupom i koju je Bulić onako »na obroke morao izvoštiti«, znao je stari gospodin vrlo zanosno pričati.

Kad je jednom ministar financija, kojemu je Bulić u Beču uletio na vrata zbog skupoće gradnje s prezirom primijetio, da se sa starim kamenjem toliko okoliša, digao se don Frane duboko povrijeđen i oprostio se s ujedljivim riječima: »Moje kamenje, to su moji

spisi, Ekscelencijo, a moji spisi su povijest«. Ministar je nato zadržao povrijeđenog Bulića i dao odobrenje. Bitka je bila izvojevana.

God. 1932. predsjedao je don Frane Bulić u Rimu svjetskom kongresu arheologa. Kod toga oslovila je jedna starija gospođa, koja je krivo bila obaviještena o svećeničkom činu učenjakovom, Bulića kao »nadbiskupa zagrebačkog«. »Taj ja nisam«, bio je žustar odgovor velikog hrvatskog arheologa, »ja sam samo biskup svetoga solinskog kamenja«.

Domena Bulićeva bila je staro hrvatsko kamenje, ali ne ono iz kojega kipari klešu svoja djela, nego onaj kamen, u koji su tisućljeća uklesala rane svoje povijesti, mramor, koji je gotovo zub vremena već naćeo. S ovim kamenjem znao je Bulić govoriti. On je ćuo njegov glas iz same dubine zemlje i iznosio ga na vidjelo dana, nakon toga što je sav teret zemlje odstranio. Sa žilavom strpljivošću išao je odgonetati, otkrivao je njegove tajne i objavljivao ih cijelom svijetu. On je govorio šest jezika. Kad je don Frane tumaćio, podboćio se s oba lakta na jedan tisućgodišnji kamen ili staklenu vitrinu, u kojoj su se svjetlucali nalazi rimskog novca sa saćuvanim likom cara Dioklecijana, ispruživši pri tom glavu naprijed i poduprijevši si rukama podbradak. S rukama dokućio je trošni stari mramor kao da ća je htio ljubazno pozdraviti. Don Frane »muž, koji je stvarao povijest« — pripovijedao je zatim sate i sate, o Dioklecianovoj palaći, o rekonstrukciji graćevina, o podu od mozaika i o nadopunjavanju stupovlja. Njegova velika želja, da pronade crveni porfirni lijes Dioklecijana, koji je išćeznuo već unatrag 480 godina i koji je iz mauzoleja današnje stolne crkve nestao, ostala je neispunjena. Bulić je tvrdio, da bi se ovaj sarkofag morao navodno naći u blizini palaće, i to na strani okrenutoj k moru. Njegova osnova naime je bila iskapanja u ovom dijelu, pod današnjom Rivom, koja vodi k luci. Stanovnici Splita vikali bi za popularnim ućenjakom ćešće na ulici dobroćudno se podrugujući »nije li možda već pronaćao Dioklecijanov lijes«? A njegov odgovor, jer nije nikada bio neprilici za odgovor, bio je: »Dajte mi pola milijuna, da ga mogu iskopati!«

Svojom je neslomljivom voljom i neumornim istraživalaćkim nagonom Bulić neizmjerne mnogo pridonjeo obogaćenju hrvatske historije i znanosti uopće.

Sprijećen nestaćicom materijalnih sredstava bio je ćesto prisiljen tiskarske troškove za redovno izlaćenje svoga znanstvenog ćasopisa »Bulletina«, sam iz vlastitog dćepa nadmiriti, ne gledajući nato da su istraživaući iz ćitave Evrope iz ovog ćasopisa ćrpili dragocjene pobude i osnove za svoj vlastiti rad. Ali ne samo arheolozi, nego i kemićari i tehnićari dobivali su, što je malo poznato — iz njegovih s neizrecivim trudom sakupljenih nalaza mozaika vaćna i ćešće stubokom promijenjena saznanja za tehniku svojih tvorevina. Tako su imali njegovi nalazi rimskog olova osim iz tvornićkog interesa i eminentno tehnićko znaćenje, kao dokazni uzroci za postojanost olova u tijeku tisućljeća. Nerijetko nadovezale su kemićke analize ondje kuda je Bulić stigao nakon dugogodišnjeg rovanja i kopanja.

Malo godina, koje su mu u mukotrpnom zemaljskom ćivotu još bile dosućene, pošto je nakon 50. godišnjeg urećivanja »Bulletina« svoj istraživalaćki rad zakljućio, dao je revno nato, da traći srodne duće koje će njegovo djelo s istom revnošću i nastaviti. U takovom dućevnom raspoloćenju osnovao je takoćer ućevnu zakladu za polaznike visokih škola, koji će se posvetiti studiju arheologije i povijesti umjetnosti. Svota od 115.000 dinara koju se ne smije dirati, a koju je ućedio, nije razumije se velika, ali velićina ovog muća, koja je odsijevala daleko preko granica njegove Hrvatske, pridonijet će još iza njegove smrti, da primakne nedostatna sredstva. Tako je i njegova posljednja misao bila namijenjena nastavku njegovog velikog djela. Još na smrtnom krevetu tućio se bolno da ovdje dozrijevaju mladići za sve historijske znanosti, samo ne za vaćnu starokriććansku arheologiju. Prije nego li je sklopio svoje blage oći, dao je na brigu tadašnjem nadbiskupukoadiutoru i današnjem hrvatskom metropoliti dru. Stepincu: »Ne zaboravite mi na istraćivanje kriććanske arheologije.«

Starodrevno, od bure nagrizenno solinsko kamenje, meću kojim don Frane Bulić sniva svoj posljednji san, ono kamenje, koje je za njega govorilo, zanjemilo je. No njegovo ime ušlo je neizbrisivo u povijest hrvatsku i svjetsku.

MONSIGNOR BULIĆ I FRA LUJO MARUN

Prof. ing. Frane Cota

Pred nekoliko godina otela je smrt dvojicu naših prvih istraživača starohrvatskih starina u Dalmaciji. Oba su počela svoj rad oko sabiranja starohrvatskih spomenika po prilici u isto doba, samo pod drugim okolnostima. Bulić došavši kao umirovljeni ravnatelj gimnazije u splitski muzej, nastavio je rad u muzeju već dobro započeto od svojih predšastnika, dočim Marun, kao tadanji kninski župnik, počeo je iz početka. Bulić je kao đak bečkog sveučilišta počeo učiti slavistiku kod Mikloušića, jednom zgodom arheolog Bendorf vraćajući se sa naučne ekurzije iz Splita u Beč donese usput pozdrave don Frani od njegovih roditelja i reče mu: »Don Frane, rođeni ste u žarištu starokršćanske i rimske arheologije, ostavite slavistiku i nastavite sa klasičnom filologijom« i tako don Frane potaknut pređe na izučavanje klasičnih jezika grčkog i latinskog.

Fra Marun svrši pak franjevačku gimnaziju i bogosloviju u Sinju, u to doba jedine hrvatske škole u Dalmaciji u kojima su naši franjevci osobito O. Zlatović gojili hrvatsku svijest i ljubav prema hrvatskoj prošlosti. Slučaj se desio, da je fra Marun bio imenovan župnikom u Kninu baš u doba kad se je radila prva dalmatinska željeznica Knin—Split. To je bilo godine 1883. Radnici kopajući usjeko baš kroz brdo Kapitul kod Knina, gdje je bila starohrvatska crkva sv. Bartula naidoše na dvije ploče oltarske pregrade pletetom ukrašene, koje spominju hrvatske knezove Svetislava i Držislava, a što je najvažnije uz imena tih hrvatskih vladara stoji i jasni natpis DUX CROATORUM, nepobitni dokaz, da je u to doba opstojala država hrvatska kao nezavisna. Evo s ovih nađenim spomenicima počinje fra Marunov rad a time i temelj prvog muzeja hrvatskih spomenika u Kninu. Osim Višeslavove kamenice iz Nina, ovo su prvi kameni spomenici koji spominju hrvatske vladare. Ovi spomenici uz kasnije nađeni natpis BRANIMERO DUX CROATORUM svjedoče, da je ime hrvatske narodnosti postojalo par stotina godina prije nego što su postojala imena susjednih velikih nacija.

U mjestu Kninu, gdje je svaki katolik bio prvo Hrvat a tek onda gledao svoj vlastiti probitak, osnovalo se je odmah poslije tih nađenih spomenika društvo sa zadatkom sakupljanja i čuvanja starohrvatskih spomenika sa Marunom kao predsjednikom. Svaki je davao ono što je mogao, pa kako god bile za ono doba dosta velike zapreke, radilo se po svoj okolici, da se sabere čim više. Putokazi su bile neke ruševine crkvice i grobišta koje su jedva stršile iz zemlje i svaki dan sve više propadale. Svi nađeni predmeti sabirali su se u kninskom samostanu a kad se je toga dosta sabralo otvorio se je javnosti prvi muzej hrvatskih spomenika 1893. Monsignor Bulić je prvi opisao nađene spomenike u knjizi »Starohrvatski spomenici kninske okolice« tiskano u Zagrebu 1888. Bulić je htio i dalje surađivati i biti Marunu svojim znanjem od koristi, nu Marunova nakana bila je ostvarenje muzejskog glasila »Starohrvatska Prosvjeta« koja je brzo ugledala svjetlo i počela izlaziti. Urednik iste bio je pok. stručni učitelj Frano Radić, koji i ako nije bio školski izučen, aii pak sam velikom voljom došao je do potrebitog znanja. Bulić se je odmah povukao obrazloživši, da on kao stručnjak ne može raditi sa nestručnjacima. S time je došao u sukob sa fra Marunom, koji se nije nikad više izgadio i od tada svaki od ovih istraživača radi na svoju ruku i u svom kraju.

Čim je Don Frane došao u splitski muzej sao ravnatelj nastavio je izdavanjem arheološkog bulletina na talijanskom a poslije svjetskog rata na hrvatskom jeziku. Radio je svoj posao do smrti savjesno i neumorno kao i u mladim danima. Jutrom rano odslužio bi sv. misu i odmah je u svojoj radnoj sobi gdje radi čitav dan. Njegova točnost mogla je biti svakom primjerom, a znao je raspodjeliti vrijeme tako da je dospio odgovoriti na svako pismo koje je primio. Kad bi mu netko čestitao Božić ili imendan, svakom bi odgovorio s pismom ili kakvom knjigom uz očinske savjete svakom čestitaru. Svakom posjetitelju, pa i onom koji je malo razumijevao, znao je tumačiti satima otkrite spomenike i uliti mu ljubav za iste. Često puta oko njegove markantne pojave, kupila su se seoska ili gradska djeca, odmah je don Frane stupio s njima u razgovor pripovijedajući im razne povjesne događaje, djeca su ga pomnivo slušala i molila da nastavi sa pripo-

vjedanjem. Često puta znao se je šaliti djecom u Solinu govoreći im, »Vi ste potomci Vandala koji su mi srušili Solin«, tako je izravno djelovao na njih, da čuvaju ruševine koje su još bile ostale. Svakom gestom znao je djelovati i biti primjerom poštenja i odgoja. Jednom zgodom vraćao se je don Franeiz Rogaške Slatine koju je godinama posjećivao, upravo 1917. u svjetskom ratu, preko Zagreba u svoj Split. Hrvatska vlada izdala je svakom izvoznice za 20 kg. životnih namirnica. Ode i don Frane zatražiti tu izvoznicu, nu kad su ga opazili nudali su da ponese koliko hoće, a on odvrati: »Ne, samo toliko koliko dajete i ostalima.« Ako se je pak slučaj desio, te se našao u stranom mjestu, odmah je započeo razgovor sa svijetom kojeg do tada nije nikad ni vidio, razgovori su bili toliko zanimivi, da bi se na koncu oko njega okupilo toliko svijeta kao na kakvoj skupštini. Pamćenje ga je vrlo služilo sve do konca života, tako da je prepoznavao ljude koje je zadnji puta vidio pred trideset godina. Koliko god blag znao je biti i gromovnik, pravi Vranjičanin. Za vrijeme svjetskog rata pojavile su se francuske oklopnjače u blizini Splita. Austrija je držala u Splitu posadu i bila je spremna, da se odupre napadaju. Don Frane opazi da Dioklecijanova palača nije providena s međunarodnim znakovima za zaštitu spomenika. Brzoprijava odmah caru u Beč i odlučno zahtjeva, on kao čuvar spomenika, da se vojnička posada udalji i postave znakovi. Zbilja, sutradan je došao odgovor od cara i bilo je onako kako je don Frane želio. Oko sebe kao suradnike znao je naći ponajbolje ljude, jednom svom predistiniranom nasljedniku predbacivao je uvijek zašto mu je donio drugi doktorat a ne onaj arheološki, zbog kojeg je išao u svijet. Svojim nastupom i svestranom naobrazbom znao je uvijek za svoj muzej dobiti ono što je tražio, nitko nije imao snage da ga odbije. U tome je bio mnogo sretnije ruke nego fra Marun, koji je bio naivan i nespretan. Kad je don Fran otišao u mirovinu ostao je i dalje u muzeju radeći svoj posao kao i prije. Rado je govorio latinski sa svojim suradnicima, a osobito kad se je namjerio na kojeg posjetitelja koji je tim jezikom dobro vladao. Tada je znao reći, da mu je to najveće zadovoljstvo.

S ovakovim vrlinama, koji su resile don Frana Bulića jasno je, da se nije mogao slagati sa Marunom, koji je u mnogim stvarima bio njemu sasama oprečan. Marun nije volio oko sebe imati stručnjake i ako ih je mnogo cijenio, volio je on sve sam raditi, zadovoljavao se je sa nekoliko seoskih učitelja i fratara i ovakovi su ostali njegovi pomagači do njegove smrti. Svoja nasljednika zamišljao je po prilici ovako: Neka izuču lijevanje u gipsu, fotografiju i konserviranje starina — drugo sve je suvišno. Premda je Bulića vrlo cijenio nije ga smatrao stručnjakom kao ni sebe, ipak je Buliću priznavao veliko znanje osobito prigodom sastavljanja natpisa na pročelju sarkofaga hrvatske kraljice Jelene koja je nađena na Gospinu otoku kod Solina u stotinama komada. Zamjeravao je Buliću što se bavi najviše rimskim i starokršćanskim spomenicima a malo starohrvatskim. Zbog toga, znao je Marun koji put zaletiti se i u područje don Franino, misleći kad one ne može naći starohrvatske spomenike da će ih naći on, »tako ih ima u izobilju«. Marun se nije prevario i zbilja kad se je nakon kninskog osnovalo Hrvatsko društvo »Bihać« u Splitu otkriše se neizmjereno važni hrvatski spomenici, koji se sada čuvaju u arheološkom muzeju u Splitu.

Marunov rad kao istraživača mogao bi se podijeliti u dva dijela. Prvi dio od postanka muzeja do svršetka svjetskog rata, a drugi dio do njegove smrti. U prvom dijelu postoji društvo, sazivaju se sjednice, društvo živi od svojih prihoda i redovitih podpora od vlada dalmatinske, hrvatske i austrijske. Hrvatski dalmatinski zastupnici osobito Perić, Prodan i Bianchini znali su te podpore pribaviti pa i ako skromne, bile su redovite i dovoljne da pokriju troškove uzdržavanja muzeja i njegovih iskopina koje su se u glavnom do svršetka svjetskog rata vodile. Dok je kod Bulića bilo stručno osoblje, kod Maruna, osim spomenutih par samouka, upravo nitko. Sam na svoju ruku radio je sasama nestručno a obzirom na mjesta u kojima su se spomenici tražili nije bilo moguće drukčije. Sve iskopine vodile su se u selima grčko-istočnog življa, koje — bar u početku rada — nije bilo sklono Marunu a osobito ne spomenicima slavne hrvatske prošlosti. Bilo je slučajeva, da je Marun dobio nekoliko fragmenata sa potpuno otučenim ornamentima i natpisima. Nekoji spomenici morali su se sa grobova po noći odnašati. Po pripovijedanju glavara sela Biskupije Sime Popovića u početku sakupljanja starohrvatskih spomenika, seljani su nekoje donijeli na željeznički most i pobacali u rijeku Krku, gdje se i sada nalaze kao poto-

nule lađe. U tom pogledu Buliću je bilo mnogo lakše, jer krajevi gdje je istraživao napu-
čeni su samo Hrvatima, a budući su spomenici bili u većini rimskog podrijetla to ih je i
državna vlast podupirala. Prije svjetskog rata dalmatinska je vlada odredila dosta dobru
stipendiju onomu koji će učiti arheologiju, a Marunu dozvolila da takovoga izabere, me-
đutim molbe su stizale ali Marun nije nikog izabrao.

Fra Marun vodio je dnevnik, u kojima je dnevno bilježio sve što je našao i gdje je
bio i što je vidio. Ucertavao je položaje i iscrtavao je predmete. Ovakove dnevnikove vodio
je kroz čitavi prvi period svoga rada. Ovo nesumnjivo predstavlja dragocjen dokument i
uputstva na položaje na kojima su nađeni spomenici, a kako se iskopine nijesu nigdje su-
stavno vodile ti bi dnevnički mogli poslužiti onima koji Marunov rad u buduće nastave.

Sarkofag nepoznatog hrvatskog velikaša nađen u Biskupiji kod Knina

Ne znam što se je dogodilo s tim Marunovim bilješkama, kojih je bilo vrlo mnogo, nu
trebalo bi ih svakako pronaći i sačuvati.

Nekoje natpise, kao onaj kneza Mutimira iz god. 895., kompletirao je Marun tek
djelomično u razdoblju od tri decenija, nekoje komade našao je i po nekoliko kilometara
jedan od drugoga. To znači, da je taj materijal bio nošen tokom vremena za gradnju kao
običan materijal. Tražajući za srednjim slovima koja su imala vezu sa ostalim, instinkt ga
nanese na seosko groblje i odmah opazi traženi ulomak koji je bio postavljen kao uz-
glavlje jednog groba. Trebalo se povratiti noću i formalno ga uzeti i u muzej prenijeti.
Taj natpis glasio je PRINCEPS i tako sastavi na timpanonu oltarske pregrade PRIN-
CEPS NANQUE MUNTIMIR. Nekoji natpisi bili su sakriveni kod seoskih prvaka, pak
ih Marun dobije zahvaljujući svojoj spretnosti, na primjer natpis RASTIMIR PERSE-
CUTUS i mnogi drugi. Marunu su bile glavno hrvatske starine i zbog toga je on često
Don Buliću poručivao: »Don Frane tako veliko znanje kao Vaše iskoristite za hrvatske
starine kojih tamo imate u izobilju u Vašoj splitskoj okolici«. Marun je imao instinkt za
pronaći spomenike, često puta je po formaciji tla osjetio, da je tu mogla biti starohr-

vatska crkva, kopalo se je i našlo. Pod pločnikom osjetio je grobove a pod žbukom kakve rekonstruirane crkve ornamenat i natpise, koji su bili uzidani u zide kao prosti materijal. Davao je važnost svakom komadu, znao je reći: »Miliji je meni i mali hrvatski ornamenat nego Dioklecijanova palača«. Zamašaj njegova rada osjetili su mnogi naši historičari, počevši od Račkog koji reče: »Pretražili smo sve arhive koji nas mogu zanimati, malo nam pisane povelje govore, ne preostaje drugo nego uzeti mašlin i prekopati zemlju na onim položajima gdje su stolovali hrvatski vladari i viditi da li se u zemlji štogod krije«. Baš ove riječi Marun je slijedio i ispunio sve nade koje su se u to prekapanje polagale i tako je time pokazao i našima i strancima da narod koji je imao u to doba takove spomenike, takovu prošlost zaslužuje da ima i budućnost. Kako god samouk, znao je urediti muzej, da bude svakom pregledan. U prvoj dvorani postavio je sve natpise o našim vladarima na vidljivo mjesto, tako da budu svakom upadni, osobito seljacima koji su bili najčestitiji posjetitelji muzeja i divili se radovima svojih otaca. Mađarski historičar Talozí gledajući te spomenike, toliko se oduševio, da je progovorio hrvatski i bilo mu je drago reći, da je i on potomak hrvatskih banova Talovaca. Jedan drugi njegov mađarski prijatelj uskliknuo je gledajući spomenike: »Danas sam uvjeren gledajući Vaš muzej, da je Vaš narod stotinu godina prije doseljenja našeg naroda imao za ono doba svoju dobro uređenu državu«.

Poslije prvog svjetskog rata počinje za fra Maruna drugi period rada ali sad pod mnogo težim prilikama. Nova država ne preuzimlje obveze stare. Marun ostaje bez sredstava. Kninska tvrđava poslije okupacije 1918—1921. vraća se Marunu potpuno trošna. Kazrušene kuće ne daju prihoda nastaju za muzej crni dani. Budući nema više ni prijašnje dalmatinske ni hrvatske vlade nema više ni redovitih godišnjih podpora. Uzalud Marun trči po Beogradu i traži pomoć. Tako sve ide na gore, dok nije pokojni Radić postao Ministar nastave. Čim je saznao Marun, da je Radić u Zagrebu dođe u hrvatski glavni grad i jednog dana, rano u jutro, evo ga pred Radićem. Radić ga je odmah prepoznao i sjetio se je kako ga je Marun kao maturanta, kad je jednom pješice došao u Knin da vidi hrvatske spomenike i grobove naših otaca bio lijepo primio i ugostio. Čim ga je Radić, po svom običaju, zagrlio i poljubio Marun zastrašen reče mu: »Ja nijesam Vaše stranke, ja sam federalist«. Radić spretno odgovori: »Ne tražim da budete moje stranke, Vi ste one najbolje koja je bila pred hiljadu godina«. Dade mu odmah bogatu subvenciju za muzej, a poslije toga preuzme, na savjet Radića, ondašnja zagrebačka oblast svu brigu za muzej i hrvatske starine. Od toga doba muzej živi svojim redovitim životom sve do diktature 1929. Nastavljaju se iskopine i u muzej se namješta stručno osoblje. Pred nekoliko godina pred smrt Marun se povlači u mirovinu, shrvan starošću i bolešću koja ga je čitavi život progonila, ali kako on kaže »nijesam imao vremena, da se s njome pozabavim«. Ipak ne prestaje radom sve dok ga bolest nije vezala posve uz krevet. Umro je u velikoj bijedi, svjestan, da je sve žrtvovao za hrvatske starine. Za nas Hrvate moguće je bolje, da je Marun bio nestručnjak i da osim hrvatskih starina nije drugo ni poznavao. Asketa kao svećenik, bez ikakvih zahtjeva, ako je koji put i činio kompromise, činio ih je samo radi hrvatskih starina, da dobije sredstava za njihovo istraživanje. Na koncu govorio je: »Hrvatsku stvar može, da razumije samo Hrvat«. Spominjao je slučaj kako je pokojni Ante Starčević ostavio oporučno svu svoju skromnu ušteđevinu za hrvatske starine u Kninu i kako je sam osobno dolazio da vidi muzej i Biskupiju prijestolnicu hrvatskih vladara.

Hrvatski je narod u svoju domovinu Hrvatsku došao potpuno izgrađen (organiziran) ne samo obiteljski, nego i vojnički, te je odmah po dolasku osnovao svoju vlastitu državu sa svima obilježjima državnosti.

POGLAVNIK U USTAŠKIM NAČELIMA

PRILOG UPOZNAVANJU PREHISTORIJSKOG ČARANJA

Dr. Mirker Šeper, kustos Hrvatskog arheološkog muzeja

Jugozapadno od Zemuna, udaljeno od ovoga cestom 8,7 km nalazi se mjesto Surčin, a jugozapadno od njega cestom udaljeno 4,4 km nalazi se mjestance Jakovo. Između oba ta mjesta, bliže Surčinu, nalazi se usred močvare brežuljak Kormadin, kojega jedan dio potpada pod općinu Jakovo, a drugi pod općinu Surčin. S tog brežuljka, na kojem je svojevremeno kopao muzejski povjerenik Ante Poturčić, učitelj, potiče veliki neolitski materijal, koji se danas nalazi u Hrvatskom arheološkom muzeju u Zagrebu.

Taj prehistorijski gradac dao nam je mnogo neolitskog materijala, a možda najzanimljiviji dio tog materijala su glinene ljudske i životinjske figure. Među tim brojnim statuetama naročito je zanimljiv i važan primjerak, koji ovdje objavljuem. [Sl. r. a) i b)]

Ta je statueta iz žutkasto-sive gline, na leđima pocrnjela od dima. Fali joj donji dio. Sačuvana visina iznosi 10,0 cm. Figura prikazuje žensku osobu: grudi su dosta slabo naglašene. Ruke su označene samo kratkim, nešto malo oštećenim horizontalnim prstima. Bokovi su jako istaknuti, a isto je tako istaknut jednom jačom uzvisinom i pupak. Na glavi je nos formiran jednim uglatim ispupčenjem, koje je također oštećeno. Na zatiljku se nalaze četiri duboke brazde. I taj je dio glave malo oštećen. Prsti ruku i bedara urezani su svaki s po jednom horizontalnom rupom. Oko vrata teku dvije, paralelno urezane crte, koje vjerojatno označuju ogrlicu. Svuda po tijelu nalazimo urezane strelice, kao što se to i na našim reprodukcijama vidi. Treba naglasiti, da su mjesto očiju također urezane strelice, na mjesto svakog oka po jedna, a isto tako nalazimo te strelice ispod oba pazuha i na desnom bedru.

I ovdje nam — kao i kod mnogih drugih pojava u prehistoriji — etnologija i etnografija mogu pružiti tumačenja, do kojih inače ne bi mogli doći promatrajući samo materijal, sačuvan iz prehistorije.

Mi poznajemo iz prehistorije nešto primjera t. zv. lovačkog čaranja. Da spomenem samo po koji primjer. U špilji Niaux kod Tarascona (Ariège) u Francuskoj vidimo na stijeni u crnim obrisima nacrtanog bizona, s ucrtanim strelicama (Sl. 3.) Crtež potiče iz magdaléniena. Jednako tako imamo u špilji Trois Frères (Pirineji) lik umirućeg medvjeda, kojemu iz gubice curi krv. Na njemu su ucrtane strelice i udubljene rupe. Uopće, čitav krug franko-kantabrijskih špilja obiluje takvim i sličnim crtežima i likovima.

Prema tome, već nam je u madelaine-periodi dokazano lovačko čaranje (Jagdzauber), što ga primitivci još i danas prakticiraju. Kad Ojibway-Indijanac hoće u lovu imati uspjeha, nacrtá lik životinje i u njemu crveno srce (i u prehistoriji ima toga: slon s ucrtanim crvenim srcem iz aurignaca u špilji Pindal, Oviedo). Zatim povuče od srca do usta liniju i ucrtá u srce strelicu i uz to pjeva:

Ja te gađam u srce, životinjo,
Ja pogađam tvoje srce.
Svaku životinju, moji prijatelji,
Ja sigurno pogađam. (Skrraćeno)¹

Ili opet, kad idu u lov na bivole, naprave iz trave lik bivola i gađaju ga. Sličan slučaj ima i u prehistoriji u špilji Montespan (Pirineji). Tu je napravljen iz gline lik medvjeda. Na vratu je bila vjerojatno nataknuta prava medvjeda glava. Na tijelu nalazimo rupe, koje potiču od pravih strelica. Ovaj mi se način lovačkog čaranja čini prvotnim; tek kasnije dolazi lovačko čaranje, koje operira samo slikom životinje i ucrtanim strelicama.

Analogno tome postoji kod primitivaca u većoj mjeri, a kod kulturnih naroda u manjoj mjeri t. zv. osvetno čaranje (Rachepuppe). I lovačko i osvetno čaranje spada u t. zv. homeopatičnu (analogičku) magiju. U biti oba ta čaranja identična su, samo što se ono prvo odnosi na životinje, a ovo drugo na ljude. To čaranje spada u osnovne ma ičke radnje kod ljudi, pa je svuda mnogo rašireno. Kod pomničeg bi se istraživanja takvog čaranja našlo i u onim krajevima, za koje to još danas nije dokazano. Seljaci upotrebljavaju u tu svrhu sliku ili čak danas fotografiju svog neprijatelja, kome hoće nauditi i probadaju je. Često naprave i lutku i kad je probodu, vješaju je u dimnjak, da tamo sasvim propadne.²

Za Irsku je dokazano takvo osvetno čaranje još u šezdesetim godinama 19. vijeka.³ Tu se je upotrebila takva osvetna lutka u izbornoj borbi: napravili su glinenu figuru (Sl. 4.), proboli je čavlina i metnuli je protukandidatu na kućni prag u nadi, da će mu ona naškoditi. — U Njemačkoj poznajemo masu primjera za takvo čaranje.⁴ Lutke se u tu svrhu izrađuju iz olova, drva, željeza, krede, gline, voska ili tijesta. Obično je probadaju iglama ili čavlina, najčešće u srce, izgovarajući uz to neke čarobne formule. Mjesto probadanja može se lutka i prostrijeliti, vezati, spaliti, rastopiti (ako je iz voska), objesiti, pokopati ili potopiti. Često se takvoj lutki daje ime dotičnog neprijatelja i meće se na nju kosa ili nokti, odnosno, (ako je iz gline ili voska) umiješa se krv, znoj ili urin dotičnoga. — O takvom čaranju u Njemačkoj pričaju nam već izvori iz 11. vijeka. To čaranje postoji u Njemačkoj još i u 19. vijeku, kad se priča, da je neka žena prouzrokovala tešku bolest time, što je voštani lik muškarca probola iglama i zakopala u pijesak.⁵ Danas toga gotovo ni nema u Njemačkoj, ali postoje slična čaranja: probadanje svijeće (simbol života), fotografije i sl. Tako na pr. ostavljena djevojka u Oberpfalzu u ponoći uz svakojake kletve pali svijeću i probada je riječima. »Ich stech' das Licht, ich stech' das Licht, ich stech' das Herz, das ich liebe«. A može se napraviti i ovako: krepana se životinja (na pr. vrana) obuče kao čovjek, krsti se imenom dotičnoga, pa se onda izvodi

¹ R. R. Schmidt, *Der Geist der Vorzeit*, 166.

² Reinhardt, *Kulturgeschichte des Menschen*, 524.

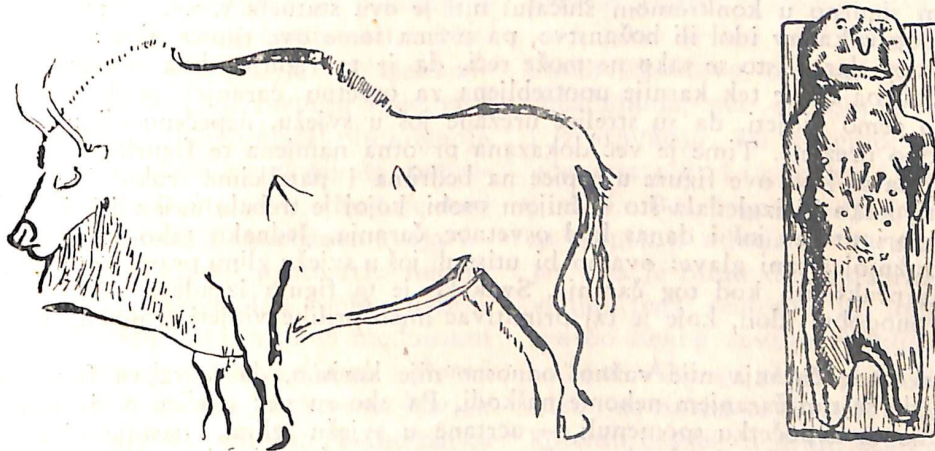
³ R. Karutz, *Atlas der Völkerkunde*, 6, 36 i 37.

⁴ Hoffmann-Krayer, *Handvörterbuch des deutschen Aberglaubens*, s. v. Rachepuppe.

⁵ Müllenhoff, *Sagen* 223 br. 303.

čaranje.⁶ — Na francuskom se dvoru još u srednjem vijeku mnogo prakticiralo takvo čaranje.⁷ — U Engleskoj je god. 1578. zabilježen slučaj, da su na đubrištu nađena tri voštana lika, kojima je neki župnik htio ubiti kraljicu i još drugu dvojicu, čija je imena urezao u te likove.⁸ Još god. 1869. spominje se u engleskoj grofoviji Inverness jedan takav probodeni i u rijeku položeni lik. — U Italiji se takvi slučajevi spominju u 17. vijeku.⁹ — U Celiju se u tom vijeku spominje slični slučaj.¹⁰ — Prema nekim izvorima čini se, da su i Kaldejci poznavali ovakvo čaranje.¹¹ Da je i u Rimu takvo čaranje bilo u običaju, svjedoči nam i Horacije.¹²

Indijanci u Sjevernoj Americi¹³ vjeruju, ako ucrtani lik neke osobe u ilovači, pijesku ili pepelu ili bilo koji predmet, koji predstavlja tu osobu, bodu šiljatim štapom, ta osoba da strada. Ojibway Indijanac prakticira to ovako: napravi mali drveni kip svog neprijatelja, pa ga probode na glavi ili kroz srce, odnosno gađa ga strelicom. A da ga sasvim uništi, spali ili pokopa taj lik, prateći taj svoj čin magičkim formulama. Malajci čaraju ovako: naprave lik, jednu stopu dugačak, od voska, probodu oko tom liku i neprijatelj je mrtav.

Sigurno je, da i kod nas u narodu postoji slično vjerovanje, ali mi nije poznato. Jedino mi je poznat slučaj parcijalno^o čaranja t. j. čaranja, gdje jedan dio tijela zamjenjuje čitav ljudski lik.¹⁴ Nekoj ženi iz Ivanovčana kod Bjelovara crkla bi svake godine krava. Jedne joj godine opet oboli krava. Tada joj kaže susjeda, da izvadi iz krave srce i da u dućanu kupi jedanaest igala, ali neka ne pita, što stoje. Te i le neka zabode u srce crkle krave, pa neka ga zakopa pod podsjek. Ona, koja joj je urekla krave, doći će nakon toga k njoj i tužiti se, da je bode srce. Ako se to srce sada ostavi pod podsjekom, dotična će žena umrijeti, a ako se izvadi, ona će ostati živa. Žena je tada zakopala srce pod podsjek. Nakon kratkog vremena dođe k njoj susjeda i potuži se, da je nešto u srcu bode. Kako su međutim ono kravlje srce ostavili zakopano pod podsjekom, ta je žena za jedanaest dana umrla.

Iz ovo nekoliko navedenih primjera možemo vidjeti, kako se lovačko čaranje razvija, a analogno prema tome kakve forme dobiva i osvetno čaranje. U početku bi se napravio lik čovjeka odnosno životinje i gađao strelicama ili kakvim drugim oružjem. Kasnije se,

⁶ Bartsch, Mecklenburg, 2, 329.

⁷ Gesta Trevirorum, MG SS 8, 182.

⁸ Pfister, Schwaben 46.

⁹ Stemplinger, Aberglaube 70.

¹⁰ Byloff, Volkskundl. 45.

¹¹ Lehmann, Aberglaube 32.

¹² Sat. liber 1., VIII., versus 29—32.

¹³ Frazer, Der goldene Zweig, 18.

¹⁴ Obavještenje o tom dao mi je g. Antun Šimčik.

da se pojednostavi stvar, lik čovjeka odnosno životinje samo nacrtao, a zatim bi se gađao pravim strelicama ili nekim drugim oružjem.¹⁵ Treći i najjednostavniji način tog čaranja je slijedeći: lik se nacrtava ili formira u glini ili kojem drugom materijalu, ali se više ne gađa pravim strelicama, nego se te strelice simbolički u lik ucrtaju ili urežu.

Ovom posljednjem načinu pripada veliki dio paleolitskih crteža po špiljama, a pripada mu također i ova naša statueta s Kormadina. Vrijednost te figurice leži baš u tome, što je ona jedini — koliko mi je poznato — sačuvani primjerak osvetnog čaranja iz prehistorije. Na taj se način može dokazati ono, što smo dosada mogli samo pretpostavljati.

Zasada nas još zanimaju neke pojedinosti, koje smo mogli zapaziti na ovoj figurici. Prvo, što nas zanima, jesu horizontalne rupe, koje idu kroz patrljke ruku i kroz bedra. Mnogi, koji su pisali o prehistorijskim idolima, nastojali su, da protumače i te rupe na njima. Gordon Childe na pr.¹⁶ misli, da te rupice služe za vješanje statueta. Tako su mislili i neki drugi. Vasić¹⁷ je mislio, da te rupice služe za privezivanje nakita ili votivnih darova. Kasnije¹⁸ je stao na stanovište, da te rupice služe za provlačenje veza, kojima su idoli bili vezani za jedno stanovito mjesto (»vezana božanstva«).

Ne spada u okvir ovog prikaza potvrditi ili oboriti bilo koje od tih mišljenja. Jedno je međutim sigurno u konkretnom slučaju: niti je ova statueta t. zv. vezano božanstvo, niti je to uopće kakav idol ili božanstvo, pa prema tome ove rupice nisu služile za vješanje votivnog dara. Isto se tako ne može reći, da je ta figurica bila prvotno određena da bude idol, pa da je tek kasnije upotrebljena za osvetno čaranje: pogledamo li malo bolje, jasno ćemo vidjeti, da su strelice urezane još u svježju, nepečenu glinu, a da nisu tek naknadno urezane. Time je već dokazana prvotna namjena te figurice.

Mislim, da su kod ove figure u rupice na bedrima i patrljcima ruku bili umetnuti razni nakiti, kako bi izgledala što sličnijom osobi, kojoj je trebalo naškoditi, jednako kao što to radi primitivac još i danas kod osvetnog čaranja. Jednako tako tumačim i udubine na stražnjoj strani glave: ovamo bi utisnuli još u svježju glinu pravu kosu, što se opet još i danas prakticira kod tog čaranja. Svakako je ta figura izrađena slično, kao što se izrađuju i onodobni idoli, koje je taj primitivac imao prilike vidjeti, a možda i sam izrađivati.

Kod osvetnog čaranja nije važno, odnosno nije korisno, da se takva figura sačuva. Glavno je, da se tim čaranjem nekome naškodi. Pa ako su već strelice u tijelu te figure — kako smo to u početku spomenuli — ucrtane u svježju glinu, nastaje pitanje, kako nam se je ta figura sačuvala do danas. Spomenuo sam već ranije, da se često za bolje djelovanje osvetnog čaranja figura može i spaliti. Sigurno je i ovdje bio takav slučaj. Nakon što su tu figuru iskitili nakitom i umetnuli u glavu kosu, te ucrtali simboličke strelice po tijelu, položili su je na improviziranu lomaču, da je spale, kako bi efekt čaranja bio što jači. Međutim se je dogodilo to, da se je glina na vatri ispekla, postala čvrstom i otpornom i na taj način do danas sačuvala. Dokaz za to čini mi se, da je intenzivno crnilo na leđima same figure: leđa, koja su ležala neposredno na vatri, pocrnila su, dok je prednja strana figure sačuvala žutkasto-sivu boju gline.

Prema tome, u našoj zagrebačkoj statueti imamo prvi — koliko mi je poznato — publicirani primjer osvetnog čaranja iz prehistorije. Analogije, što ih imamo kod lovačkog čaranja iz franko-kantabrijskih pećina mlađeg paleolita i ostale navedene analogije dokazuju nam, da se tu doista radi o osvetnom čaranju neolitskih stanovnika našeg Srijema. A sigurno je, da takvog čaranja ima još i danas u tim krajevima, o čemu će nam moći dati podataka etnolozi i etnografi, kad поближе ispituju te krajeve.

¹⁵ U knjizi »Schimpf und Ernst« (Univ. Bibl. 945—946, p. 88—90., koju je napisao u 16. vijeku Johannes Pauli spominje se jedan takav slučaj. Neka se je žena htjela riješiti svoga muža. Zato je njen ljubavnik napravio iz šest funti voska lik muža, postavio taj lik uz zid i gađao ga strelicom. Muž, koji je u to doba boravio u Rimu i saznao za tu stvar, gledao je čitavu tu stvar u jednom čarobnom gledalu. Svaki put, kad je njegov takmac gađao, on se je sagnuo i strelica suparnikova nije pogodila svog cilja. Kad je suparnik i po treći put promašio, strelica se je vratila natrag i probola njega.

¹⁶ Journal of Hellenic Studies, vol. XLII (1922.), 264.

¹⁷ Die neolithische Station Jablanica, 29.

¹⁸ Preistoriska Vinča I., 120/121.

SMISAO I ZADATAK SKOLE*

Sveuč. prof. dr. Vlado Petz

Škola kao ustanova za razumsko vođenje razvojno-obrazovnog oblikovanja i kao posrednica između pojedinca i kulturnih dobara svake narodne zajednice, ima svoj smisao duboko ukorijenjen u općim i prirodnim svojstvima ljudskoga života, u njegovoj organskoj povezanosti s predmetima i bićima, s kojima se čovjek susreće na svom životnom putu. Da bismo mogli shvatiti njeno značenje u kulturnoj i društvenoj stvarnosti neke sredine, a s tim u vezi razumjeti njene zadatke i ciljeve, potrebno je vidjeti joj postanje i otkriti joj smisao. Ovaj ćemo naći u bivstvu čovjekova oblikovanja, u tjelesnoduševnom i duhovnom razvoju njegovu.¹

Na putu toga razvojnoga oblikovanja čovjek od prvih dana svoga života, neprestano u dodiru sa svijetom, određuje svoj odnos prema njemu i umnožava svoja iskustva. Pred njim se rasprostrlo nepregledno carstvo prirode i u njemu nebrojeno mnoštvo objekata, njihovi međusobni odnosi u bezbrojnim situacijama. Pored ovoga, što je vidljivo i konkretno, čovjek vezan na svoja ograničena psihofizička sredstva i svoje duhovne sposobnosti, ipak naslućuje iza svega toga još nešto nestvarno, neprolazno, vječno. I prema tom nadindividualnom, nadiskustvenom svijetu on se trudi odrediti svoje držanje. Spontano i sukcesivno obuhvaća svojom svijješću sve širi krug pojava i zbivanja i osjeća se sve sigurniji u svojoj sredini. Stalno nešto novo zapaža, pa i to, kako nešto novo zna, što dosad još nije znao, kako mu nešto uspijeva izvesti, što dosad nije mogao. I uvijek nanovo u čovjeku zablista neka radost zbog uspjeha,

* Predavanje u Pučkom sveučilištu u Zagrebu. Stampano kao Svezak 1. Predavanja Pučkog sveučilišta.

¹ Znanost je ovaj problem ispitala s različitim stajališta. U novije vrijeme prikazao je u svijetlu psihološke i kulturno-povijesne analize fenomen škole, s naročitim obzirom na problem njenoga postanja, njemački pedagog Philipp Hördt u djelu »Vom Sinn der Schule«, Berlin, 1935.

koji ga je doveo bliže k stvarnosti, koji mu je skinuo veo s nečeg, što mu je bilo zastrto maglom nepoznatoga. Sjetimo se maloga dječčića, kada mu iznenada uspije izgovoriti glas »r«. Radostan, pa i ponosan, on ga neprestano ponavlja i uživa sam u sebi. Promatramo ga, kako se muči u društvu starijih dječaka, da svlada neke poteškoće u rukovanju s igračkama, a onda najednom sav zažaren od radosti i srétan radi uspjeha pokazuje svakome, kako sada i on može sudjelovati ravnopravno u igri.

I tako se sve više širi obzorje čovjekovih iskustava, on postaje sve bogatiji spoznajama, sve sposobniji u snalaženju i izražavanju. Mi kažemo: čovjek je učenjem proširio krug svoje svijesti. Bez toga učenja mi ne možemo ni zamisliti odvijanje životnoga procesa, jer ono je bitan dio toga razvojnoga zbivanja, toga rastežanja ili upotpunjavanja, sve do nekog završnog oblika, do nekoga cilja. Ako se pitamo, gdje ili na kojoj razini se nalazi taj završni stupanj, prema kojemu čovjek u svom oblikovanju smjera, moći ćemo reći samo toliko, da je on određen unutrašnjom dinamikom ili imanentnom zakonitošću (enteleheiom), koja daje pokretnu snagu psihofizičkom razvoju individuuma.

Ni jedna ljudska jedinka ne može postati više nego što u biti svojoj već jest. Iz toga proizlazi, da je životni zadatak svakog pojedinca: naći samoga sebe. »Werde der du bist«, osnovni je smisao svega razvojnoga oblikovanja, a mi bismo mogli reći svega obrazovanja čovjekova. »Sich selbst vollenden ist der Sinn des Lebens«.² Učenjem u najširem smislu čovjek sam sebe izgrađuje, sam sebe ostvaruje i time ispunja smisao svojega razvoja. Ni pod kojim uvjetima on ne će prekoračiti

² F. Alfred Beck, Geistige Grundlagen der neuen Erziehung. Osterwieck 1933.

ovaj stupanj svojega oblikovanja, do kojega mu je uopće moguće doći. Može se dogoditi, da ga ne dosegne, da stane na sredini ili pri kraju puta. — Tu nam se očito pokazuje, koliko značenje u obrazovnom razvoju ima odgoj, jer on predstavlja onu silu, koja svojim namjernim i smišljenim utjecajem budi u pojedincu sve njegove sposobnosti i pomaže mu, da ih razvije i ojača do one granice, koja mu je po prirodnom određenju postavljena.

Mogli bismo reći — u vezi s navedenim — da svaki organizam i ne odgovara odmah sa svojim postanjem svojemu pojmu, i da je tek idealni zadatak njegova života, sve mu se više približiti i pokriti se konačno s njim, t. j. postati ono, što će predstavljati zapravo pun sadržaj njegova pojma. Mi uistinu razabiramo, da poneki predmet ili neki stvor nijesu u potpunom smislu ono, što ima da predstavljaju. Neka na pr. životinja može i ne biti u potpunom smislu ono, što od nje očekujemo, to jest ona to može biti u manjoj mjeri nego li neka druga jedinka istoga roda i imena. Jedna od tih jedinka može imati sve potrebne attribute u punoj mjeri te u potpunom i pravom smislu biti na pr. »lav«, »pas« ili što drugo, dok na pr. neki predmet ili neki individuum može imati samo ograničen broj oznaka, koje pripadaju njegovu poimu u idealnom smislu. Zato ćemo se moći o nekoj jedinki izraziti tako, da će se odmah osjećati uolikoj mjeri držimo, da njena svojstva odgovaraju potpuno onom, što zamišljamo pod nekim imenom. »To je čovjek«, »to je sreća«, »to su zubi«, kazat ćemo, kada nam se učini da neka pojava, predmet ili biće potpuno ispunja sadržaj svojega pojma. Iz ovoga lako nam postaje jasno, kako je Platon došao do spoznaje, da pojam uopće nije ovisan o predmetu, da nije stvoren na temelju konkretnog opstojanja, već da je viečan u carstvu ideja. Učenjem, i to učenjem u naiširem smislu (ne školskim učenjem), čovjek iz sebe izvija sve svoje

nerazvijene sposobnosti. Diferencijacijom funkcija upotpunjava sadržaje svoje svijesti i sve se više približuje onom idealnom stanju, koje može predstavljati najviši mogući oblik njegova obrazovnoga razvoja, svom, sebi svojstvenom pojmu.

Sam proces učenja na trajno novim iskustvima usađen je u bivstvu čovjeka. On se odvija naprosto po razvojnoj zakonitosti, po biološkoj nuždi. Nema psihofizičkog razvoja, koji ne bi bio praćen procesom učenja. Ali ovakvim učenjem ne obuhvaćamo samo razgranjivanje svijesti na spoznajnim činima, već ovamo ubrajamo i duhovno oblikovanje: razvijanje sposobnosti vrednovanja ili određivanja smisla pojavama i objektima života prirode, svijeta i kulture.

Svako razvojno oblikovanje odvija se po svojoj zakonitosti, pa tako i učenje. Nova stanja ne pridolaze kao prosti novi članci, nadodani na dosadašnje dijelove, već je uvijek novi razvojni oblik plod stapanja novoga i staroga u nešto posve novo i svojstveno u svom obliku i sadržaju. Tako i novo znanje, stečeno učenjem, ne predstavlja prosti dodatak starom pamćenju, već se staro utaplja u novom, a novo u se prima, što je staro. Staro postaje žrtvom novoga, a novo se, pridošavši k staromu, oblikuje na poseban način uz sudjelovanje sastavina staroga znanja. Zato učenje u pravom smislu riječi postoji samo ondje, gdje se nova iskustva stapaju sa starima, gdje dakle postoji akt ujedinjavanja, aktivnost duha, podatno prijanjanje k novim spoznajama uz predano žrtvovanje dotadašnjega stanja naše svijesti. Treba nešto da umre, da se može opet roditi u novom obliku sinteze.

Međutim odvijanje toga procesa, koga smo nazvali učenjem, nijesmo još zahvatili u svim njegovim sastavnim dijelovima. Treba ogledati i druge njegove sastavine, odnosno sve one funkcije, koje zajedno čine proces učenja, koje ga pokreću i proizvode.

I nesistematskom promatranju čovjeka životnog tijeka ne će izmaknuti, da se čovjek ne uči samo u neposrednom dodiru sa svijetom, gdje mu od vremena na vrijeme u samom susretanju s objektima i pojavama kao »nešto sine«, »otvore mu se oči«, pa iznenada nešto zna, već se njegova iskustva proširuju i produbljuju u neposrednom saobraćaju s ljudima. Jedni slijedeći prirodnu životnu potrebu — uvijek nešto *sacpćavaju*, *primjerom* *pokazuju* ili na nešto *nagovaraju*, a možda i *određuju*, odnosno *zapovijedaju*. Drugi promatraju, slušaju i oponašaju. Sve su to sile, iz kojih učenje stalno dobiva svoje poticaje i svoju pokretnu snagu. Pedagog Herbart odlično je formulirao vječnu istinu, sadržanu u životnom zbivanju, da se čovjekovo obrazovanje odvija na »iskustvu« i »saobraćaju« (*»auf Erfahrung und Umgang«*), t. j. ono nastaje iskustvom na stvarima i u saobraćaju s ljudima.

Sada nam se prije svega nameće pitanje, na koji način dolazi do suradnje ili kolaboracije između ljudske jedinice kao nosilice obrazovnoga oblikovanja putem saopćavanja, te izvanjskoga činioca, izvanjskog svijeta, prirode i ljudske kulture kao sredstva ili objekta, na kojima pojedinac izvršava akt svojega oblikovanja. Kako nastaje učenje, kako se zbiva unutrašnje slijevanje između izvanjskih faktora i individualne svijesti? Što spaja ili kako se povezuju činjenice, što proizlaze iz onoga činioca, koji saopćava, primjerom pokazuje ili nagovorom pa i zapovijeđu upućuje na oponašanje, sa sviješću obrazovnoga subjekta? Uistinu samim dodirrom jedinice s izvanjskim svijetom i faktima ljudske kulture još se ne može objasniti sam proces učenja. Ima nešto, što neposredno djeluje između unutrašnjih i izvanjskih činilaca, nešto što je praiskonski usađeno u ljudskoj prirodi, što u njoj živi i djeluje u izvornoj snazi. To je *sposobnost razumijevanja*. Čovjek se uopće ne bi mogao obrazovati, ne bi mogao zapravo ništa naučiti, niti se u za-

jednici snalaziti i u njoj biti aktivan, da nema sposobnosti *razumijevanja* i *sporazumijevanja*. Pod ovim pojmom smatramo ono psihičko zbivanje, po kojemu nastaje prelaženje dijelova sadržaja jedne individualne svijesti u drugu jednu svijest tako, da jedna jedinka osjeti, što joj je druga htjela saopćiti. Jezik je ovdje samo jedno od sredstava za sporazumijevanje, jer razumijevanje može se služiti i drugim sredstvima, ne samo govorom.

Problem *razumijevanja* nije tako jednostavan, kako bi se moglo činiti u prvi čas. Mi ne možemo pretpostaviti, da između duševnoga života jednoga individuumu i druge neke jedinice postoji neki most, preko kojega se naprosto prenose sadržaji svijesti. Pomozimo se Leibnitzom! On, kao najdosljedniji metafizičar tvrdi, da je sve što postoji sastavljeno iz jednostavnih i neprostornih substancija — monada, koje su snabdjevene sposobnošću predočavanja i teženja. Ali budući da monade nemaju »prozora«, pita se, kako dolazi do međusobnoga saobraćaja između njih. Na to Leibnitz odgovara: monade su jednom za uvijek, prethodnim božanskim uređenjem udešene tako, da im se djelovanje slažu. Na osnovi ove t. zv. »prestabilirane harmonije«, monada ne djeluje po prigodnim uzrocima, nego po prethodnom određenju nastaje u njoj, što treba. »Tako nastaje (idealni) saobraćaj među njima, tako zna svaka, što se u drugoj zbiva, pa makar nema prozora, vidi u sebi i osjeća u sebi cijeli svijet.« (Bazala).

S Leibnitzom, a i na osnovu onoga, što nam kazuje iskustvo u životu, možemo sposobnost međusobnoga *razumijevanja* među ljudima osnivati na praiskonskom *jedinstvu* čovječanske prirode. Po tom jedinstvu ljudi uopće, pod sličnim izvanjskim i unutrašnjim uvjetima i inače neovisni jedan od drugoga, dolaze do istih ili vrlo blizih životnih spoznaja. Hórdt dobro primjećuje, da nauka, kad se bavi istraživanjem običaja i navika ili kultur-

nih pojava, rado govori o utjecajima, o povodu za nekim povijesnim činjenicama, odnosno o prostom prenošenju s jednog etničkog područja na drugo, a mogle bi se zajedničke pojave tumačiti i jedinstvenim ljudskim sklonostima i težnjama. Tako bismo gotovo mogli — tumači dalje Hórdt — problem razumijevanja postaviti sasvim drugačije. »Nije čudo, kako se ljudi među sobom razumiju, već je više zanimljivo, kako se iz očitoga praiskonskoga jedinstva ljudi može oblikovati individualitet, kako može nastati samostalna, posebnom zakonitošću snabdjevena ličnost.«³

Razumijevanje prirodna je, a naravi ljudskoj usađena sposobnost. Svaako saopćavanje, kao jedan temeljni element učenja, moguće je samo onda, ako je onaj, koji prima saopćenje u nekom pogledu sposoban da saopćenje razumije. Uzaludno je saopćavanje ili upućivanje, ako ih ne prati razumijevanje. Saopćavanje je prema tome funkcija razumijevanja između različitih, ali ipak na neki način iznutra povezanih ljudi. Sadržaj i oblici samoga saopćavanja mogli bi čak imati i sporedno značenje. Osim toga saopćavanje je kao funkcija razumijevanja ili učenja samo onda moguće, ako postoji djelatnost ili aktivnost s obe strane. Inače monada uistinu ostaje »bez prozora«.

Pored najneposrednijeg učenja na osnovu samoga dodira sa stvarnošću svijeta i života, bez posrednika, naznačili smo važnom sastojinom učenja *primjer i oponašanje*. To su neke vrste preteče duševnog procesa razumijevanja. Vidimo pojedine jedinice, da se u kretanjama ili govornom izražavanju povode za onima, koji su na dohvatu njihove svijesti. Zovemo to oponašanjem ili povodjenjem, a u najjednostavnijim oblicima ono je gotovo mehanički odraz izazvan kretanjem ili govorom, pa i drugim kakvim izražajem onoga, za kojim se povodimo.

Izgleda u takvim slučajevima kao neka jeka ili kao zaraza, koja dolazi bez sudjelovanja svijesti, bez svake duševne povezanosti između onoga, tko oponaša i njegova uzora. Sjetimo se, kako u društvu svi prisutni redom počinju zijevati, kad jedan član zijevne. Zbiva se to bez postojanja naročitih duševnih veza između pojedinca i ostalih nazočnih osoba. Malo dijete zapravo nagoni prihvaća svaku kretnju starijih, pa nauči i ono, što baš ne bismo htjeli. Ptica, ako su joj za to podesni organi, mehanički ponavlja čuvene riječi.

Ali pored ovakvih najosnovnijih akata oponašanja postoje i drugi, mnogo sastavljeniji slučajevi. U prvom redu moramo napomenuti, da za sposobnost oponašanja mora postojati i neka tjelesna srodnost, jer se na pr. riba ne će nikada moći penjati na drvo, niti će čovjek rukama moći letjeti, ma koliko to pokušavao činiti povodeći se za kretanjama ptice. Osim toga predpostavljamo, da je za oponašanje, na kojem se uz ostale funkcije osniva proces učenja, potrebna još i dublja, unutrašnja srodnost, neka duševna blizina između oba činilaca. Zapravo i nema tjelesne kretnje, kojoj bi nedostajala svaka psihička podloga. Oponašanje, ako ono hoće da bude element učenja u obrazovnom smislu, vezano je na tu unutrašnju, ako i ne svijesno izraženu psihičku podlogu.

Osim toga oponašanje može dosegnuti stupanj obrazovne oblikovnosti samo onda, ako je praćeno intencijom razumijevanja ili već gotovim razumijevanjem. Redovno se mogućnost razumijevanja osniva već na izvanjskoj i unutrašnjoj srodnosti. Tumačeći pojam oponašanja mogli bismo navesti mnogo vrlo poučnih primjera, iz kojih se razabire, kako oponašanje, gdje nema razumijevanja, dovodi do besmislenih čina. Tako se majmun povodi za čovjekovim kretanjama, ali ne postizava one učinke, koji bi se pokazali kod čovjekova rada. Djeca oponašaju

³ Ph. Hórdt, Vom Sinn der Schule, str. 12.

roditelje, a kako ne razumiju smisla pojedinim činima, povode se za onim, što nije važno, i postaju smiješna.

Dovoljno je poznato, kako se zabavljamo, kad promatramo i slušamo iz prikrajka djecu, koja oponašaju »mamu« i »tatu« igrajući se »velikih«. Oni se povode za njima u kretnjama, ali i riječima. Tako je neki dječčić, jedinac u majke, uvijek bio nazočan, kada su roditelji razgovarali s kupcima, nudeći na prodaju svoju kuću. Mali je uvijek čuo, kako roditelji hvale sve, što im se činilo vrijednim istaknuti o kući, koja je na prodaju. Ali oni su češće spominjali, naravno samo u međusobnom razgovoru, i to, kako u njihov podrum odnekuda prodire vlaga. To su tumačili tako, da valjda dolje ispod kućnih temelja »ima neki izvor«. — Mali je dječčić, ne razumijevajući smisao te primjedbe prvom prilikom upozorio ozbiljnoga kupca kuće, da je mama zaboravila spomenuti jednu prednost njihove kuće, da naime u podrumu ima izvor. Kupci su se naravno za uvijek izgubili!

Proširivanje individualnih sposobnosti putem oponašanja, dakle učenje u najširem smislu može potpuno uspjeti samo onda, ako ga pored vanjske ili unutarnje srodnosti prati razumijevanje smisla pojedinih čina ili riječi. Samo tako nastaje obrazovno oponašanje. Ali i ovdje preuzimanje tuđih svojstava ili povodenje za tuđim izražavanjem nije prosto mehaničko prelijevanje nekih sadržaja kao u neku drugu posudu. Uvijek se kod toga procesa pokreće *aktivitet* pa i *spontanitet*, u prvom redu kod onoga, koji prima oponašanjem. Samo suradnjom obaju činilaca nastaje asimilacija, po kojoj novi pridošli sadržaji svijesti dobivaju svoj naročiti individualni značaj. Prelijevanjem sadržaja iz jedne jedinke u drugu, zapravo preoblikovanjem njihovim i prilagođavanjem duševno-duhovnom ustrojstvu pojedinca, — ako još postoji ista životna sredina — nastaju čak sličnosti između inače različitih jedinka. Po-

znato je kako dugogodišnjim suživljenjem mogu žena mužu i muž ženi postati slični. Međusobnim oponašanjem oni dobivaju srodne kretnje, imadu slično držanje i govor im postaje sličan.

Tako smo proces učenja upoznali kao duševno dodirivanje između čovjeka i cjelokupne stvarne i nestvarne ili duhovne njegove okoline. Vidjeli smo, da se prosto iskustvo na predmetima i pojavama dopunja saobraćajem među ljudima, a oponašanje da služi kao spona među onima, koji su donekle iskonski vezani opće ljudskim oznakama i svojstvima ili među onima, koji se razumiju. Isti odnos između pojedinih individua u ljudskoj zajednici, kako smo ga zapazili kod saopćavanja i oponašanja, postoji i kod određivanja i zapovijedanja. Pravu oblikovnu vrijednost može zapovijed predstavljati samo onda, ako joj se razumije smisao i ako ne postoji unutrašnji duhovni jaz između onoga, koji zapovijeda i onoga, koji ima da se povodi za zapovijedu. Samo onda razvija se iz zapovijedi obrazovno učenje.

U općem procesu učenja mi nijesmo do sad posebno istaknuli još jednu svojstvenost, kojom je popraćeno svako iskonsko utjecanje: To je *riječ* ili *mimika* (kod primitivnih naroda magička formula), druga osnovna općeljudska funkcija, koja prati svako učenje. Zapravo obrazovnoga oblikovanja nema, a da se uz učenje ne javlja i drugo prirodno svojstvo ljudskog saobraćaja: *poučavanje*. Svako je pokazivanje, upućivanje, zapovijedanje, nagovaranje i saopćavanje ujedno i pouka. Samo pokazivanje ili upućivanje kretnjama nije dovoljno, da bi nastalo potrebno razumijevanje i iz njega se razvilo obrazovno oponašanje. Učenje je uvijek vezano s poučavanjem. Kroz stoljeća i generacije poučavanje dobilo je sve određeniye oblike, iskustvom nastale su nove forme i formule, a razumskim odabiranjem onoga načina, koji se pokazao najuspješniji dobili smo čitav teorijski sustav kao

racionalni elemenat u procesu obrazovnoga oblikovanja uz prirodni i spontani elemenat učenja. Na razvojnom putu ljudskog roda taj je teorijski sustav stekao svoju tradicionalnu vrijednost i postao trajna i kulturna funkcija za posredovanje između ljudskih jedinka. — U njemu se ostvarilo jedno od najpodesnijih sredstava za odgojno utjecanje i pomaganje. Naučno je formuliran, te sustavno izgrađen i prikazan u didaktici.

Didaktika, pored svojih drugih zadataka — da naime bude nauka o cjelokupnom procesu obrazovanja sa svim njegovim svojstvima — stalno se brine, da znanstvenim putem izgradi prirodni teorijski sistem poučavanja do kulturnog pomagača i regulatora procesa učenja. To didaktika postizava znanstvenim razmišljanjem o ustrojstvu i potrebama obrazovanika u njegovu razvoju, kao i o sastavu obrazovnih dobara, koja postaju sredstvo za obrazovno oblikovanje.

Svaka funkcija u životnoj praksi stvaraju si organe za svoje učvršćivanje i pojačavanje. Takav si je organ stvorila i funkcija poučavanja, da bi osigurala prenošenje racionalnog sistema od jedne generacije na drugu. **Ovaj organ zovemo školom.**

Na temelju analize psihološkog procesa učenja mi bismo sada mogli *smisao* škole ugledati u preuzimanju teorijskog sistema i njegove funkcije na taj način, da ga planski i razumski organizira i olakša mu primjenu u različitim situacijama života i ljudskog razvoja.

Pojam škole u kulturnom životu naroda ovisi na taj način o prirodnom ustrojstvu čovjekovu: što mu je nagoni usadna težnja za učenjem, što je sposoban da se povodi u činu, čuvstvu i mišljenju za drugim ljudima i što se u njemu rađa potreba, da za unapređenje toga procesa učenja, koji se inače odvija u svim situacijama života, stvori jedan posebni ure-

đaj. U toj instituciji čovjek vidi u razumskoj organizaciji jamstvo, da će njegov obrazovno oblikovni put biti potpomognut i priveden k životnom cilju. Sredstvo kojim će se u prvom redu služiti ta ustanova je poučavanje. »Škola može nastati u svako doba u vezi sa svakim životnim uposlenjem i svakim životnim oblikom, čim su se ovi domogli svoga racionalnoga sustava.«⁴. Otuda u kulturnoj povijesti čovječanstva toliko različitih »škola« za različita zvanja i ljudske udružbe.

Tako smo smisao škole našli u samim temeljima ljudskoga opstanka i u racionalizaciji prirodnoga načina učenja i poučavanja.

Njen zadatak tražit ćemo u razvojnoj svrsi i ciljevima ljudskoga života.

★

Svaka škola — bez razlike kakav joj je značaj i kakvo ustrojstvo — zahvaljuje svoje postojanje životu i njegovim potrebama. Iz života proizašla, ona ima njemu služiti. Zato svaki pojedini član današnjega društva ne će ni osjetiti potrebu, da posebno razmišlja o smislu i zadatku škole. U krupnim potezima to je stvar jasna. Škola sa svim svojim sredstvima i svi njeni faktori imaju samo jednu zadaću: unaprijediti život čovjekov. Ali uza sve to, što bi moglo izgledati, da je pitanje o značenju škole za čovjeka tako jednostavno, da o njemu nije potrebno posebno razmišljati, mi bismo se prevarili, kad bismo pretpostavljali, da postoji neko jednako ili jedinstveno gledanje na osnovne probleme škole. Nema toga jedinstva, uzeli mi u promatranje ma koji činilac u ustrojstvu škole.

Prvim činiocem svake škole smatramo njene polaznike. To su učeni i svi vrsta i svake starosti. Uz njih ubrajamo ovamo i one, koji se stalno svojim posebnim interesima upliću u školu i njene funkcije, a to su njihovi roditelji ili skrbnici školskih polaznika. O njima ovisi u

⁴ Hórdt, n. d. mj. str. 37.

velikoj mjeri, kakav će postojati odnos između škole i društvene i narodne zajednice.

Drugi faktor predstavlja politička državna vlast, o kojoj ovisi ustrojstvo škole, njezina stalnost, materijalna sredstva i nastavne osnove.

Treći je činilac nastavnik ili učitelj, kao predstavnik nastave i njenih metoda. Ovamo spadaju svi oni stručno spremni ljudi, kojima je povjerena zadaća preuzeti odgovornost za pravilno izvođenje školskoga rada sa zadatkom, da se postigne cilj školskoga obrazovanja.

Čim smo se dotakli cilja škole, odmah se pred nama otvara pitanje, kako se prema određivanju cilja škole, odnosno prema otkrivanju njenoga smisla i postavljanju njenih zadataka odnose gore navedeni faktori.

Ne može biti sumnje, da škola u svom ustrojstvu mora sadržavati sve one elemente, koji su u stanju pogodovati općem prosperitetu čovjekovu. Ona prema tome neposredno dobiva svoju životnu snagu iz samoga života i po njemu postaje važan sastavni dio životne egzistencije čovjekove. Ali mi bismo problem škole uistinu smatrali sasvim prostim i jednostavnim, kako to čine oni, koji ne vide potrebe dubljega razmišljanja o tom pitanju, kad ne bismo odmah naglasili, da se sa činjenicom o spajanju problema škole s problemima života ujedno nameće spoznajno teoretsko ili filozofsko pitanje o nazoru na život o njegovu smislu, njegovim ciljevima i težnjama. Mi ne možemo naš problem obuhvatiti sa svih strana, ako ne razmotrimo, kako u tom shvaćanju spoznajno-etičkih životnih nazora određuje svoje držanje prema školi pojedini od navedenih faktora škole.

I. Razmotrimo prvi faktor. Ovdje ćemo razabrati tri skupine: školski polaznici i ona sredina, iz koje oni proizlaze, t. j. roditeljski dom, mogu se prema školi odnositi sasvim negativno. Možemo na sreću ustvrditi, da je takva »opozicija« pre-

ma školi danas u našoj kulturnoj sredini sve rjeđa, tek ona ipak tu i tamo još postoji. Ovako neprijateljsko držanje prema školi proizlazi iz uvjerenja, da je škola teret za pojedinca i za zajednicu i da podvrgnuti se njenim zakonima i njenoj disciplini ne znači unaprijediti život, već ga sputati naporima, od kojih nema nikakve naročite koristi. Već sâm zakon o prisilnom polaženju škole dokazuje, da je potreba stvaranja takova zakona proizašla iz ovoga negativnoga stava. U takvoj sredini znači biti osobito »kulturan«, ako se pojavi samostalna težnja za školskim obrazovanjem. Ovo je držanje zorno ocrtano u stihovima našega Reljkovića, kada u Satiru, iznoseći mane svojih zemljaka, pjeva ovako:

Ni moj otac nije znao štiti,
Al je mogo malo bolje piti,
Naši stari nisu pisat znali,
Al su bolje neg' mi sad stajali!

Ovako »nekulturno« odbijanje škole i njenih vrijednosti ne može naravno poslužiti za izlazno stanovište, iz kojeg bi mogli izvoditi naše tumačenje o smislu i zadacima njenim, a obzirom na odnos pojedinih faktora prema tom pitanju. Ali ipak držimo, da iz takvoga stanja možemo povući neke pouke, koje služe na jednoj strani nauči za sigurnije otkrivanje smisla škole u ljudskom životu uopće, a na drugoj strani onim faktorima, koji utvrđuju njen zadatak i daju joj smjernice. Jer uistinu ne možemo mimoći pitanje, ne stoji li krivnja za posvemašnje negativno držanje navedenoga faktora prema školi još i na kojoj drugoj strani, osim na samim školskim obvezanicima. Mi smo vidjeli, da smisao škole proizlazi iz svojstava ljudskih, koja su svima zajednička, dakle iz prirodnih i najnaravnijih potreba svakoga čovjeka. Bit će valjda nešto krivnje i na drugim faktorima, koji se nalaze u sastavu škole, što neki »nekulturni« pojedinci ili čitave zajednice odbijaju svoje sudjelovanje u školskom obra-

zovanju. Ta krivnja može ležati u ustrojstvu škole: u njenim zahtjevima i njezinim metodama.

Škola može biti kriva, ako je njeno ustrojstvo takvo, da joj zahtjevi prelaze sposobnosti njenih polaznika, ako su joj metode neodgojne, nepedagoške i ako su njeni ciljevi suprotni narodnom osjećanju. Školi ne može biti svejedno, iz koje je sredine i kakvih društvenih prilika izašlo dijete došavši u školu. Ona mora o tom voditi računa, kako se prema zahtjevima i metodama škole odnosi roditeljski dom. Ovaj doduše ne može školi diktirati postupke prema svojim interesima, a ne može ni škola nametnuti metode posve suprotne narodnom duhu.

Ali uzroci negativnom držanju prema školi mogu biti i dublji. Oni mogu izvirati iz nedostataka u općem društvenom i političkom odgoju naroda, koji u velikoj mjeri ovise o samoj državi i njenom odnosu prema takvim odgojnim pitanjima.

Htjeti nešto znati, nešto naučiti ili upoznati nepoznato, to je uistinu prirodno svakom čovjeku, pa i primitivnom. Ali htjeti se podvrgnuti nekoj određenoj i planski uređenoj radnoj zajednici, u kojoj se spoznaje i doživljava stiču napornijim pokretanjem svih duševnih sila i sposobnosti, to već traži posebno aktiviranje volje i ujedno izgrađenu svijest o potrebi sustavnog rada. Da li će se takva svijest oblikovati i s njom u vezi oživjeti osjećaj dužnosti u vršenju viših životnih zadataka, to u velikoj mjeri ne ovisi samo o pojedincu, već o odgojnom utjecanju, što ga na nj izvršava predstavica narodne moći i narodnih snaga: državna vlast. Taj utjecaj ima biti neposredan, odlučan, ali i narodan, gdje država i narod predstavljaju jedno jedinstveno tijelo s različitim funkcijama. Vlast proizlazi iz naroda, da bi organizirana služila narodu i pomogla mu u njegovu usponu. Iz takova odnosa rađa se

povjerenje i sve jača težnja razviti se i obrazovati za pojedinačno i zajedničko dobro. Ali, ako su narodna prava minimalna, ako mu je ekonomsko stanje bijedno, ako ga pojedinci i različite skupine stalno iscrpljuju, onda propada težnja za kulturnim oblikovanjem, nestaje ambicije i poleta, a onda nema ni svijesti o potrebi sustavnog napora oko postizavanja obrazovnog stanja.

Prema tomu ne može se na pr. ni problem analfabetizma rješavati naprosto prebrojavanjem analbabeti i slanjem njihovim u tečajeve za učenje pisanja i čitanja. Ako nema svijesne potrebe za kulturom i njenim vrijednostima, onda ni sposobnost pisanja i čitanja nije od koristi. Tko se ne služi stečenim znanjem, za toga je ono mrtvo. Koliki su za kratko vrijeme zaboravili i čitati i pisati, jer nijesu osjećali potrebu, da se njim koriste. Tako se umnožavaju »alfabetizirani analfabete«. Gladan i bespravan čovjek nema ni interesa ni ljubavi za kulturna dobra. Političkim i društvenim odgojem, te brigom za ekonomsko blagostanje svih redova naroda, država će odgojiti generacije, koje će svijesno htjeti primati obrazovna dobra u sustavnom naporu školskoga rada i u razumijevanju državnih i narodnih potreba. Tako nestaje otpora prema školi i njenim dužnostima, a stečena znanja postaju korisna za pojedinačno i opće narodno dobro.

Prelazimo na drugu skupinu iz prvoga faktora, t. j. na one školske obveznike, koji se, vođeni namjerama svojih krvnih odgajatelja ili roditelja, ne opiru prednostima, koje im pruža polaženje škole.

Većina tih školskih polaznika, bilo sami, ako su stariji, bilo preko svojih skrbnika — dok su još djeca — smatraju školu ustanovom, koja će im omogućiti svladati zahtjeve, što ih nameće život i dati im — poslije postignutoga formalnoga uspje-

ha — pravo na preuzimanje takvog položaja u životu, koji im u najmanju ruku osigurava materijalnu egzistenciju, a možda i daje izgled za veliki uspon. Samo u tolikoj mjeri, u koliko škola može poslužiti praktičnim ciljevima života pojedinca, u koliko je dakle sredstvo za lično unapređenje, samo toliko ima ona pravoga smisla. Iz ovakova shvaćanja nužno je proizašla i težnja, da iz škole treba ukloniti sve ono, što otežava ili sprečava pojedincu, da dosegne ovaj svoj praktični cilj.

Prema shvaćanju ovih, ovako orijentiranih korisnika, škola je uvijek previše stroga, ona ima prevelike zahtjeve, loše su joj metode, ne valjaju nastavnici i t. d. Suprotnosti pa i sukobi, koji na ovaj način nastaju između škole i njenih polaznika, škole i roditeljskoga doma zaista su nemile pojave. One potkapaju školi ugled, oduzimlju joj čvrstoću i time koče pravilno odvijanje prosvjetnog napretka u narodu.

Mi bismo pogriješili, kad bismo dopustili, da se svi prigovori školi kratko odbiju bez rasprave. Jer uistinu ovi, koji tako sude, kako smo gore naveli, u mnogočemu pogađaju pravu istinu. Škola u sadašnjem svom ustrojstvu nije bez mana, samo što se opravdanost prigovora ne može temeljiti na utilitarističkom tumačenju zadatka škole. O njenim nedostacima, koji uistinu postoje, opravdano i objektivno mogu suditi samo oni, koji joj zadaću vide u višim ciljevima narodne zajednice.

Ustanova »Zajednica doma i škole«, osnovana je s opravdanim zadatkom, da pridoneše svoj dio k stvaranju pravoga odnosa između školskih faktora i roditelja, ali je sasvim promašila svoj cilj. Umjesto da preuzme misiju oko uklanjanja svih onih uzroka, koji su umanjivali ugled školi, članovi su ove ustanove na jednoj strani bili smatrani faktorom za novčano podupiranje škole, jer sama vlast nije naprama njoj izvršavala svoje obveze, na drugoj strani mnogi članovi su svoj

dotir sa školom zlorabili za utjecanje na školske rezultate u ocjenjivanju.

Pedagoška je nauka na temelju znanstvenog proučavanja omladinske duše došla do uvjerenja, da se razumsko odgojno utjecanje može najuspješnije izvršiti, ako se uvaži tjelesno i duševno ustrojstvo jedinke, i odgoj udesi prema posebnim dispozicijama djeteta. Tim putem može se i škola sa svojim sredstvima približiti srcu djetetovu, može ga pridobiti za se pa i očekivati, da će individuum prionuti pravom radu oko svoga obrazovanja. Ali u otkrivanju posebnih osobina sposobnosti i sklonosti nekoga djeteta ne može glavni posao obaviti škola, već joj je ovdje potrebna izdašna pomoć roditeljskoga doma. Uz njegovu pomoć doći će škola do boljih, potpunijih i stalnijih rezultata kod otkrivanja učenikovih sposobnosti. Uspije li škola poslužiti se ovim podacima, a dobije li k tome još i uvid u odnos djeteta prema drugim članovima užega i širega obiteljskoga kruga, tada će njen odgojni posao biti u velikoj mjeri olakšan. Ovu pomoć mora roditeljski dom pružiti spremno i predano, a ujedno mora vjerovati, da je škola neutralnija u prosuđivanju svih onih pojava, kod kojih bi roditelji u svom subjektivizmu mogli zaštićivati dječje nedostatke i mane. Na tom području upotpunjuju se interesi škole i doma. Tu dobiva svoje opravdanje Zajednica doma i škole. Ona je pozvana, da stalno posreduje između škole i roditelja, od nje mogu doći poticaji za metodičke mjere i za reformne pokušaje. Nastavnik ne može bez uvida u učenikov život i njegove prilike u domu bez znanja, o njegovu temperamentu i vladanju izvan škole odrediti individualan postupak. Na osnovu spoznaja o učeniku, što ih je učitelj stekao djelomično sam u neposrednom dodiru, a dijelom dobio od samih roditelja, nastat će pravo odgojno utjecanje i vođenje.

Ali smisao Zajednice doma i škole ne će biti iscrpljen samo u davanju po-

trebnih informacija o dječjem tjelesnom i duševnom stanju, već će ona moći od škole i primati. To će biti odgojne direktive, što će ih davati škola, da bi roditeljski dom mogao svojim intimnijim, toplijim i izravnijim utjecajem poduprijeti rad škole u pravcu postavljenoga odgojnoga cilja. Samo se po sebi razumije, da će te upute, što ih može dati škola, morati biti u skladu s općim i suvremenim načelima pedagogije. Za to ima jamčiti stručna sprema učitelja, odnosno profesora.

Zajednica doma i škole upravit će svoje djelovanje na to, da se postigne sklad kod uvažavanja interesa jednoga i drugoga faktora: roditeljski dom će uzimati u obzir odgojno-obrazovne motive škole, a škola individualno-porodične motive doma. Ali jedno ne smije se nikada zaboraviti, da naime dom mora svojim zahvatanjem u pitanja školskoga života služiti školi, njenim višim narodnim i općim kulturnim ciljevima.⁵ »Škola i obitelj mogu već od prirode biti solidarni te raditi u iskrenoj i trajnoj povezanosti na ciljevima odgoja i na snalaženju učenika u školi. (Bottai u »Carta della Scuola«).

Tako prelazimo na treću skupinu iz prvoga faktora. To su oni rijetki, koji su spoznali, da je škola ustanova, koja doduše pomaže pojedincu, da postigne najviši mogući stupanj svoga obrazovanja, ali koji shvaćaju, da je ona proizašla iz naroda radi njegovih životnih potreba, da je narod izdržava i da ima služiti državnoj cjelini i kulturnom usponu narodne zajednice. Njena je zadaća mnogo viša i idealnija od one, da se individuum domogne svojega blagostanja. Ova zadaća nadilazi razvojno-obrazovne potrebe pojedinca. *Omogućiti svakom članu zajednice, da se obrazovno izgradi, ali u cilju, da svoje sposobnosti u određenom pravcu uložiti za opći i zajednički napredak gospo-*

⁵ Dr. Vl. Petz, Škola i dom kao faktori odgojnog procesa, Zagreb 1935.

darskog, prosvjetnog i političkog života narodnog — to je pravi suvremeni zadatak školskoga obrazovanja. Krićka za- pažanja i isticanje nedostataka školskih zahtjeva, propisa ili metoda izvedenih iz takova gledanja na zadatak škole mogu biti izvor za ozbiljno raspravljanje o suvremenim pitanjima škole, o njenim potrebama, njenim obvezama prema narodu i pojedincu, a s tim u vezi i o njejoj reformi.

II. Odmah nam se nameće pitanje, kakav će biti odnos prema školi onoga drugoga faktora, t. j. državne ili političke vlasti, koja zapravo utvrđuje smjernice školskom ustrojstvu i određuje pravac školskoj politici. Očito je, da ustrojstvo škole mora biti takovo, kako će ga odrediti državna vlast, jer samo ona posjeduje moć, po kojoj se ostvaruju apstraktno zamišljeni ciljevi. Ali i utvrđivanje smjernica ili postavljanje zadataka i ciljeva ovisit će o nekim dubljim uvjetima, o nekim nazorama, iz kojih se rađaju načela.

To što ovako tvrdimo ne će jamačno nitko moći oprovrgnuti, jer to su zapravo sasvim prirodne istine. Svaki narod ima onakvu školu, kakva odgovara njegovu gledanju na svijet. Ali drugo je nešto, o čemu treba imati veću jasnoću. Tko je mjerodavan za utvrđivanje životnih nazora, prema kojim kriterijama će se prosuđivati sposobnosti, što ih sadrži narodni organizam i koja će instancija odrediti, kakve su potrebe narodnoga života? Reći ćete državna vlast. Dobro, ali i državnu vlast predstavljaju ljudi, a ovi mogu zastupati različite nazore o svijetu, životu i prema tome o zadacima škole i njenom ustrojstvu. Nama je već na osnovu dosadašnjega izlaganja moglo biti jasno, da se kod ustanovljavanja suprotnih pogleda na zadatak škole zapravo radi o dva oprečna filozofska nazora, od kojih svaki odgovara svojem naročitom shvaćanju životnih potreba i ciljeva. Tu je na jednoj strani individualizam na drugoj

socijalizam. I jedan i drugi od oba ova spoznajnoteoretska principa može se opet spojiti s dva etička nazora i to s pozitivizmom i idealizmom. Individualističko stajalište obično je ujedinjeno s pozitivizmom, te iz njega proizlazi uvjerenje, koje daje prednost pojedincu, njegovim osobnim potrebama i njegovoj koristi. Iz spajanja socijalizma s pozitivizmom proizlazi materijalistički kolektivism izražen u marksizmu, a socijalizam postavljen na idealističku osnovu te sjeđinjen s rasnim načelom ostvaruje se u narodnom socijalizmu.

Postavljamo dakle pitanje, gdje ćemo tražiti i u kojem faktoru ćemo naći onakav izgrađen nazor o svijetu, koji će služiti za strukturiranje škole. Na to odgovaramo, da se nazor o svijetu, iz kojega se može izvinuti ideja narodne škole, ne će oblikovati na individualnom iskustvu ili pojedinačnom mišljenju o svijetu, već će proizaći iz krvne zajednice, iz njene povijesti i sudbine. Pojedinačni nazori mogu se formirati tek iz izvornih nazora narodne zajednice. Zato najbolji sinovi naroda u svojim kulturnim ili političkim načelima i ne mogu predstavljati drugačije mišljenje i druge težnje nego što su one cijeloga narodnoga tijela. »Samo narodi posjeduju nazore o svijetu.«* Pojedinačna mišljenja ovisna su o uskom krugu iskustava ograničene okolice i okoline, ona se pročišćuju i dobivaju svoj stvaralački smisao istom kroz zajednicu. Zato i škola ne će u svom ustrojstvu biti valjana, ako joj se nametne mišljenje jedne samo skupine ljudi.

Pa ipak, i državna vlast predstavlja samo »skupinu ljudi«. Kako će se oblikovati škola i koji će joj biti zadatak obzirom na životni nazor ove skupine, koja predstavlja državnu vlast i državnu misao? Odgovor nije težak. Ako je ova »državotvorna« u tom smislu, da je proizašla iz stranačkih borba, iz kompromisnih nagađanja prema brojčanom ključu, a zapravo nametnuta od najjače stranke ili

jedne »klase«, onda će škola strukturirana prema načelima vladajuće većine lako biti institucija, koja će služiti kao eksponent moći za propagandu stranačkih ciljeva. Ako je naprotiv vlast kao organizator školskoga sistema proizašla iz narodnog duha, u kojem su izražene sve komponente cijele zajednice iz prošlosti i sadašnjosti, ako je vodstvo državnih poslova u rukama ljudi, koji nose u sebi svijest o totalitetu narodnoga duha, u kojem su sažete i jednako naglašene i političke, i socijalne, i gospodarske, i kulturno-prosvjetne težnje narodne zajednice kao jedinstvenoga organizma, onda će nužno iz takve zajednice proizaći tako postavljeni ciljevi ili zadatci škole, koji će biti upravljani na razvijanje i oblikovanje svijesti o pravoj historijskoj, političkoj i kulturnoj vrijednosti zajednice. Jedino iz nje i po njoj dolazi život pojedinca, njegov dublji smisao i zadatak do opravdanja. On stoga nema pravo, da u zajednici čuva samo svoje interese. Zadatak škole, koji se ostvaruje u obrazovnom oblikovanju ne iscrpljuje se jedino u oblikovanju individualnih snaga pojedinca. Škola mu daje mogućnost da preuzme obrazovna dobra i time ga uvodi u historijsku zajednicu njegova naroda, a time što ga opskrbljuje znanjem i vještinama, ona ga osposobljuje za svladavanje životnih napora i zahtjeva.

Ovako shvaćeni zadatci škole postavljeni od onoga faktora, kojega zovemo državna vlast, ne predstavljaju ni spoznajnoteoretski individualizam ni etički pozitivizam ili naturalizam. Oni nijesu usmjereni niti na probitak pojedinca, niti na uspon nekoga društva, već im je ideal samo u napretku čitave narodne zajednice.

Postavljena u središte narodnog i državnog života škola ne može služiti ni pojedinačnim interesima ni »ideologiji« jedne »klase«. I na nižem i na višem stupnju ona svoj zadatak izvodi samo iz sve-

* A. Baeumler, Politik und Erziehung, str. 101.

u kupnih težnja i potreba čitavoga naroda. Ona se doduše oslanja na prošlost i ostvaruje se u sadašnjosti, ali njeni su ciljevi upravljani na narodnu budućnost. U tom smislu njena zadaća ima povijesnu važnost. Stavljena u službu narodnom odgoju, ona polazi od uzgoja tijela, da bi mogla sa čvrstom osnovicom zahvatiti u oblikovanje duše i duha i tako u školskim prostorijama, ali i izvan njih upućivati svoje pitomce na zajednicu i na njene visoke ciljeve. Premda ona odgaja pretežno putem pouke ili nastave, ipak to ne znači, da ona izvodi jednostrano utjecanje na razum i tim da ima stvarati poluučene »intelektualce«. Čovjek nije »sastavljen« od tijela duše i duha, već predstavlja jedinstveno biće, sposobno da se izivljava tjelesno, duševno i duhovno. Zato svako prirodno obrazovanje, svaki aktivitet, ili pokretanje ljudskih formalnih sposobnosti kao i traženje vrednosnog smisla u pojavama i ljudskim činima, zahtijeva cijeloga čovjeka. Narodu trebaju ljudi, koji imaju razvijen smisao za sve njegove kulturne vrijednosti i koji će biti u stanju sve svoje sile ulagati za opći narodni napredak. Za taj posao potrebno je snažno sudjelovanje čuvstva i pokretanje volje. Budući da je ustrojstvo ljudske jedinice različito prema različitim baštinenim sklonostima, a i po razlici spola, ne će škola moći davati svakom individuumu jednake obveze i tražiti jednake dužnosti. Svaka jedinka ima se obrazovno oblikovati u onom pravcu, u kojem će najbolje biti osposobljena za preuzimanje svoje odgovornosti u narodnom životu. Zato će na pr. škole za žensku djecu imati u vidu samo prirodu i životni smisao narodne žene. »Cilj ženskoga odgoja ima nepopizivo biti samo buduća mati« (Hitler).

Škola će u svoju strukturu i u svoje nastavne osnove unositi toliko težnja narodnog, političkog i socijalnog značaja, koliko takvih potreba živi u najdubljim sferama narodne svijesti. Istom odavde,

uklopljene u školski sustav, ove će težnje moći dobiti stvarnu primjenu. U školi prerađene, oplemenjene, izgrađene i osjećajno uravnotežene one će, prekoračivši ograde škole, izvršiti utjecanje na oblikovanje zajednice, da se onda opet unesene po novim školskim pripadnicima u školski život i snabdjevene novim iskonskim narodnim osjećajima prerađuju i budu tako kao neprekidno i vječno vrelo pravoga narodnoga napretka.

Ovdje nam se nameće problem prilagodavanja škole novim historijskim stanjima.

Poznato je, da životni nazori proizlaze ne samo iz unutrašnjih već i iz izvanjskih činilaca. Unutrašnji su činioци krvne dispozicije za vrednovanje te rasne sastojine, a izvanjski leže u samom ustrojstvu društvenog života, u društvenom i političkom poretku. Sam taj život pored svoje biologijske, ekonomske i duhovno-kulturne strane ima i svoj opće oblikovni smisao. On sam neodoljivo nameće svoje potrebe, izaziva svoje interese i stavlja svoje zadatke. Zato nasuapanjem velikih političkih povijesnih promjena nastaju situacije, koje traže revidiranje svih društvenih sustava pa naravno i škole. Ovo preoblikovanje proizlazi iz životne nužde, ali ono je vezano na zakonitosti povijesnog zbivanja, koja ima svoju logiku.

Škola se ne može odmah i neposredno podrediti revolucionarnom preoblikovanju života. Drugo je politička, a drugo obrazovna stvarnost, iako je u pojmu obrazovanja uključena i politička komponenta narodnog života. Školske ustanove zahvaljuju svoj život obrazovnim uvjerenjima jednoga minuloga razdoblja. Njih ne zahvaća odgojno zbivanje, koje proizlazi iz revolucionarnog pokreta s tolikom elementarnom prodornošću kao političku stvarnost. »Duh, koji živi u formama, otporniji je nego duh, koji živi u čovjeku i zato se ustanove, u kojima su se ideje starijega vremena prometnule u formu, mogu samo postepeno

i polagano preoblikovati«. ⁶ Škola proizlazi iz temeljnih snaga svoga vremena, ali život ide uvijek u koraku pred njom. Novi duhovni sadržaji imaju tek odgojnim utjecajem da se uliju u generaciju, da onda postanu sastavni dio nove škole. Zato narodna zajednica stvara, izgrađuje ili organizira samo takovu školu, kako je traži već formiran narodni duh. A narodni se duh oblikuje i izvan škole, u različitim situacijama života, naročito, ako je narod jedinstven u svojim političkim težnjama. Uvijek se politička povijest odražuje u povijesti škole. Ili povijest škole je model povijesti zajednice. Badava se muči nenarodna vlast, da odnaredi generacije, jer škola, koju ona daje, tuđa je narodnom duhu. Nikada škola u svojoj cijelosti nije mogla biti eksponent protunarodne politike. U njoj vječno je makar i tinjala, ali uvijek živjela i žarila misao narodnog duha i slobode.

Odvijanje kulturne prakse neke narodne zajednice upućuje nas na jedan često nezapažen ili već zaboravljen zadatak škole, po kojemu ona mora iz svoje sredine uputiti u život ljude sposobne, da svoje stečeno obrazovanje upotrijebe u sredini, koja sama nije imala mogućnosti školom steći obrazovanost, naročito višega stupnja. Škola nije samo po tom zadružna ustanova, što je upućena na zajedničku brigu cijele narodne zajednice ili što je otvorena svakom članu te zadruga, već i po tome, što ona za svako doba, za svaki naraštaj ima biti rasadnica obrazovnih i kulturnih vrijednosti posredovanjem onih, koji su imali sreću kroz nju proći, a naročito kroz njen viši stupanj. Oni su se poslužili školskim obrazovanjem ne samo radi svojega osposobljenja i napretka, već i radi toga, da bi prenijeli svoje obrazovne spoznaje i svoj smisao za narodnu kulturu u onu sredinu, u kojoj će kasnije djelovati kao predstavnici nekoga zvanja. Tim ujedno zabacujemo utilistički individuali-

zam kao osnovu za određivanje zadatka škole i sve konstitutivne i metodološke posljedice takvoga shvaćanja.

Svi sadržaji školskoga obrazovanja, t. j. predmeti, koji se u njoj obrađuju i sve metode, kojima se ona služi imaju pred sobom samo jedan cilj: narodnu budućnost i narodnu kulturu. Zato se u školskim naporima, što ih traži rad i nastava u školi ne će odmah moći osjetiti svi »praktički« rezultati, korisni za život. Mladež se mora priviknuti i takovu radu, gdje ne će odmah znati ni razumjeti čemu baš praktički služi neka radna disciplina. Neka se mladež nauči čekati! Prije svega je dužnost. Uspjesi pokazuju se istom kasnije. Nije moralno, a nije ni od probitka za pravi narodni napredak, ako se za svaki napor odmah očekuju veliki uspjesi, a pogotovo velika korist. Zato je nepobitna činjenica, da se zadatci škole ne mogu svladati niti kratkim, a niti sporadičnim, rastrganim i mnogokratnim uposlenjem ljudskoga duha. Pravo se obrazovanje postizava u kontinuiranom i koncentriranom radu oko oblikovanja duševno-duhovnih funkcija čovjekovih. U dječje i mladenačko doba, u vrijeme osobitog plasticiteta omladinske duše i osjetljivosti čuvstvenoga života najviše je potrebno sustavno i neprekidano podvrgavanje školskom obrazovanju. Školovanje u skraćenom vremenu (privatisti) ne može dovoljno jako utjecati na kulturno oblikovanje duha u smislu težnje narodne zajednice. Samo iz suživljavanja s narodno-kulturnim i političkim težnjama narodnim javlja se trajna žudnja za neprekinutim napretkom i svijest o vrijednosti obrazovnoga stanja i o potrebama zajednice. S tim u vezi može se reći, da samo jedinka snabdjevena tim etičkim značajem ima sposobnost razgriniti svoj utjecaj na onu sredinu, u kojoj je određena provoditi svoj život i nositi odgovornost svojega zvanja i položaja. Ne stvara li se tako u stalnom duhovnom doiru između naroda i narodne inteligenci-

⁶ Neuordnung, des höheren Schulwesens in Deutschland 1938.

je zajednička i spontana težnja za doživljavanjem obrazovnih vrijednosti, ne oblikuje li se živa želja i neodoljiva potreba za kulturnim doživljavanjem povijesnih i političkih činjenica u životu naroda, onda će svaki napor za podizanje prosvjete imati samo neznatne uspjehe.

III. Preostaje nam još, da se zabavimo trećim činiocem u ustrojstvu škole. — Njega predstavljaju nosioci školskih ili školsko-obrazovnih metoda, izvršioци onih mjera i zadataka, što ih školi namjenjuje narodna zajednica: učitelji, nastavnici, profesori, upravne vlasti (upravitelji, ravnatelji). I vanjsko uređenje škole, školska zgrada, školske prostorije, sredstva i pomagala nastave imaju svoj udio u funkcioniranju škole.

Školsko obrazovanje upoznali smo kao odgojno vođenje ili razumsko upravljanje prirodnog oblikovanoga procesa. U tom zbivanju svaki od navedenih činilaca ima svoju naročitu i važnu ulogu. Život u svim svojim komponentama, neposredno ostvaren u psihofizičkom ustrojstvu obrazovnog subjekta (učenika) ima svoje zahtjeve i potrebe. Njegove su težnje stalno podupirane od onih činilaca, koji čuvstvima prate razvoj jedinke i stalno se trude, da joj olakšaju put do uspona. To su roditelji i krvni srodnici. — Na drugoj strani stoji narodno-politički, socijalni činilac, predstavljen u državnoj vlasti, koja izražava svoje posebne težnje, proizašle iz višeg, jedinstvenog i zajedničkog pojma o zadatku obrazovanja i škole. Ove težnje, osnovane na jednom takvom nazoru o svijetu, koji je rezultat mišljenja i osjećanja cjeline, nerijetko stoje u opreci prema pojedinačnom shvaćanju života i svijeta, samosvojnom i samokoristivom gledanju na smisao ljudskoga postojanja i ljudskih napora.

Učitelj ili nastavnik preuzima posredništvo između oba ova činioца. U njemu je usredotočena namjera i volja, da dovede u sklad ostvarivanje potreba pojedinca s težnjama zajednice, ako ta

svijest o potrebi toga sklada nije već u roditeljskom domu odgojnim utjecanjem postignuta. Učitelj je onaj, koji će preuzeti odgovornu zadaću, unositi u školu novi duh proizašao iz novoga poretka, da bi se na njemu mogla oblikovati nova škola s novim zadacima i ciljevima.

Nastavnik je onaj, koji smisao svoga zvanja nalazi u tom, što će — na jednoj strani — upraviti svoje odgojno nastojanje na odgajnika i njegovu pojedinačnu strukturu, uvažiti njegova posebna svojstva, nastojati da razumije njegove potrebe i da mu pomogne kod usvajanja obrazovnih sadržaja. Na drugoj strani, on će biti predstavnik zadružno etičkih ciljeva, postavljenih od naroda preko njegove državne vlasti. On je uvijek onaj, koji povezuje pojedinca i zajednicu, individualan i socijalan smisao života. — Dijelom tumač i branitelj bioloških težnja jedinke, a drugim dijelom čuvar i predstavnik zajedničkog narodnog duha odraženog u školskom sustavu, njegovu ustrojstvu i nastavnoj osnovi. — Naprama obrazovaniku on je odgojiteljski vodič i promišljeni pomagač, naprama roditeljima tumač pravih obrazovnih zadataka i ciljeva škole, a u isti čas oduševljeni propovjednik narodne misli, strogi branič poretka i ugledni predstavnik i primjer predanog rada i dužnosti.

Zato »učitelj u državi ne može biti kao neki namještenik, koji za plaću radi svoj posao, nije on ni prosti sluga države ili školnik, već on mora s onakvim osjećanjem biti na djelu, iz kakvoga proizlazi životni nazor naroda, a to će reći, da mora kao učitelj stajati u sredini države.«⁷

U tom svom položaju učitelj predstavlja jednu vlast, jednu moć za sebe. Ne političku, već odgojnu. Ta mu je dana u metodičkim sredstvima, kojima se može poslužiti u ostvarivanju zadataka škole. Učitelj je nosilac meto-

⁷ A. Baeumler, Die deutsche Gemeinschaftsschule. »Politik und Erziehung«, Berlin 1937.

de, ona mu se ne može nametnuti. Za nju je u osnovnim načelima mjerodavna samo znanost.

Metoda škole proizlazi iz prirodnih postupaka u procesu duševno-duhovnog razvijanja i oblikovanja. Glavnu podlogu daje ovdje psihologija, ali je potrebno uvažiti i logičke činjenice, koje se očituju na predmetima školskoga rada, na kulturnim dobrima, što ih škola pruža obrazovaniku na obrazovno usvajanje. U tom smjeru, orijentirana psihološki i logički, metoda ima voditi računa o individualnim razlikama svojih polaznika, ali i o različitom ustrojstvu pojedinih predmeta, odnosno kulturnih dobara. Ali i kod jednih i drugih obzira ima vladati umjerenost. Danas već moramo zabaciti metodu, koja se postavila na stanovište izraženo u metodičkoj devizi »alles vom Kinde aus«. Isto tako ne možemo ni »predmetu« u nastavi dati posvemašnju prevlast nad svim drugim interesima obrazovnoga subjekta.

Kao što je jasno, da učitelj-nastavnik kao odlučan činilac u ustrojstvu škole ima značenje posrednika između individualno-biološkog i narodnosno-socijalnog shvaćanja životnog smisla, između onoga činioca, koji se školom služi i onoga kojemu škola služi, tako možemo i u pitanju školskih metoda razabrati, da će se one oblikovati na sintezi između prirodnog, ljudskoj naravi svojstvenog puta i načina učenja i razumski ustrojenog, modificiranog i suvremenim kulturnim i političkim prilikama prilagođenog postupka. U procesu obrazovnoga oblikovanja mi smo utvrdili postojanje jednoga teorijskoga sustava ili načina, kojim se služi ljudski rod od iskona za međusobno sporazumijevanje. Osnovni stupovi toga sustava jesu funkcije učenja i poučavanja, a njihov je organ škola. Njezin je smisao proizašao iz nužde da se pronađu, razumski saberu i srede te kulturno prerade prirodne sile obrazovnoga oblikovanja. Da se otkriju i razumski prilagode potrebama kul-

turne stvarnosti. Uz pomoć didaktike, koja daje teorijsko-znanstveni uvid u sam proces obrazovanja, škola je pozvana, da u životnoj praksi teorijska načela privede u djelo. Njezine metode ne mogu se nikako udaljiti od onih psiholoških uvjeta, što smo ih pronašli kao osnov obrazovnog razvoja i sporazumijevanja među ljudima, t. j. učenja i poučavanja.

Tako smo vidjeli, da svako novo znanje, što pridolazi starom sadržaju svijesti, ne dolazi kao prosti dodatak, već uvijek postoji organsko slijevanje između novoga i staroga. U novom znanju živi još i stara građa, naravno preoblikovana novim svježim sastavinama. Za školsku metodu to je neobično važno. Nema učenja u obrazovnom smislu, gdje se znanje prosto nagomilava, kao što se roba slaže u slagalištu. Uzaludno je pamćenje novih sadržaja, ako ne postoji organsko slijevanje, ako nema uraščivanja staroga u novo i zadiranja novoga u staro. Gdje toga nema, tamo se javlja ono, što nazivamo verbalizmom — praznim upotrebljavanjem riječi.

Iz ovoga nužno proizlazi drugo metodičko pravilo, da nema učenja bez sudjelovanja cijeloga čovjeka, bez slobodnog pristanjanja k predmetu i aktivnog zahvatanja u problem, koji donosi životna situacija. Bez toga nema ni razumijevanja, a ono je temelj svakoga učenja. Aktivnost je jezgra radne dinamike. U školskom radu ona je obvezatna za oba školska faktora: za učenika i učitelja.

Ali obe ove aktivnosti, t. j. aktivnost onoga, koji saopćava kao i onoga, koji saopćavanje prima, ne ovisi često ni o sadržaju ni o formi, koliko o unutrašnjoj povezanosti, koja postoji između učitelja i učenika. Ima nešto, što se vidi u pogledu, nešto što odjekuje iz zvuka govora, što se razabira na kretnjama i izražaju, a što se smatra bitnim u odnosu odgojitelja i obrazovanika. Pedagogijski eros ne može se racionalno konstruirati, on po-

stoji u dubinama odgajateljeve duše i on upravlja metodom i stvara kopču između obrazovnih i kulturnih dobara i obrazovanikove svijesti.

Nedostatak ovog odgojnog ili pravog pedagoškog držanja mogao je osjetiti svaki bivši polaznik škole, a naročito onaj, tko je prolazio više stupnjeve školskoga obrazovanja. Tu su u pojedincu zaostala čuvstva različite kakvoće. Ima vedrih i divnih slika, ali i tmurnih uspomena. Možda se rado sjećamo onih dana, gdje smo »puni velikih briga« živjeli u sredini obasjanoj nenadoknadivim optimizmom u očekivanju, što će nam donijeti život i kako će nam uspjeti postaviti se u red samostalnih upravljača vlastite budućnosti. Možda nam se i danas čini vrijednim požaliti, što više nemamo sreće vidjeti i slušati naše nastavnike, o kojima govorimo samo s pietetom. Ali — ne zatvarajući oči pred istinom — u nama se možda nabralo i štošta gorko i nemilo, što još i danas izaziva negodovanje prema licima, koja su sudjelovala kao odgovorni činioци u našem školskom oblikovanju. Mi smo često već onda nagonski pogađali prave uzroke tomu neraspoloženju, a danas već nam je posve jasno, da su uzroci tom držanju ili tom stanju nezadovoljstva bile krive, u prvom redu protuprirodne metode školskoga rada.

Uistinu obrazovno se učenje ne može odvijati pravilnim putem, ako je školski rad izvršen samo zadavanjem i ispitivanjem, ako se novi sadržaji prosto dodaju i nagomilavaju te to izgleda, kao kad se slaže slika na sliku tako, da stražnja prazna strana potpuno pokrije onu prednju, sadržajnu. Samo tamo, gdje postoji dublja povezanost između subjekta, koji uči i objekta, na kojem se uči, gdje su dijelovi

kulturne građe povezani interesom i pažnjom, tamo nastaje obrazovno učenje. Samo prirodni put učenja i poučavanja, sveden školom u razumski poredak, može biti ugled za metodu škole. U svim naravnim stanjima života, u radu i igri u doživljavanju sreće i tuge, u borbama za opstanak i narodne svetinje, u osjećanju velikih događaja povijesnog značenja, u oduševljenju za rad i uspjeh narodnih boraca, mučenika i vođa, kao i u skromnoj poniznosti pred vječnom veličinom i moći Božje providnosti — u svim tim situacijama iskonski se razgraraju čovjekove funkcije i diferenciraju njegove sposobnosti. Tu se čovjek obrazuje! Put, kojim vodi život, jest put prave školske metode, naravno modificiran i sveden u ograde razumske primjene.

U preuzimanju prirodnog sistema učenja i poučavanja iz samog životnog vrela, u njegovu izgrađivanju i prilagođavanju kulturnoj stvarnosti, u misiji, koja je čovječanska i narodna vidimo iskonski smisao škole.

U njejoj upravljenosti na to da pomogne jedinki, kako bi našla samu sebe radi sebe i svoje sreće, ali isto tako radi toga, da se stavi u službu zajednici sa svim svojim sposobnostima i silama, vidimo njen najviši zadatak, koji je socijalan, kulturni i etičan.

Smisao škole leži u samoj dinamici života u njegovoj razvojnoj uzročnosti i oblikovnoj nuždi.

Zadatak joj je proizašao iz socijalnih, narodnih i kulturnih težnja čovjekovih. On je srastao s njegovim vrednovanjem i njegovim životnim ciljem.

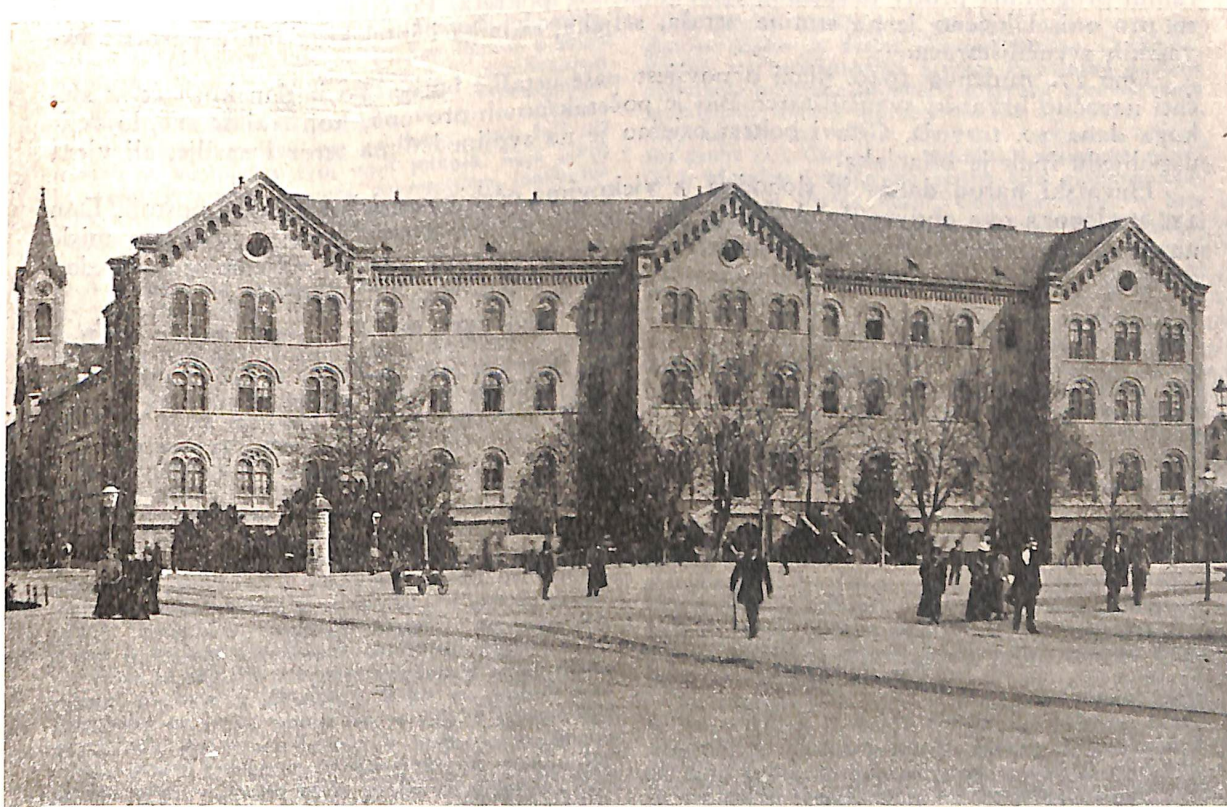
Smisao škole postoji, on živi u iskonskim vrelima života, njen zadatak se stvara, uvijek nanovo rađa i kulturno obnavlja.

PRVA GODIŠNJICA

27. STUDENOG 1940.

Dne 27. studenoga navršilo se godinu dana, kako se na Hrvatskom Sveučilištu, toj ustaškoj kuli zbio važan događaj, koji uz mnoge ostale ulazi u povijest hrvatskog oslobodilačkog pokreta. Toga dana u jutro uz zaštitu srpskoga redarstva i sporazumaša provalila je u prizemlje sveučilišne zgrade jedna grupica vladinovskih i srbofilsko orijentiranih sveučilištaraca. Provalili su zato, da bi manifestirali svoju bijednu volju protiv hrvatskog oslobodilačkog pokreta i ustaškog Poglavnika.

U povjesnom Klubu slušača prava, našla se slučajno mala skupina ustaških sveučilištaraca. Došlo je do sukoba i premda su ustaše bili tada u zgradi u znatnoj manjini

Glavna zgrada Hrvatskog sveučilišta

dali su junački otpor. Čitavo sveučilište bilo je za čas opkoljeno od srpskoga redarstva, koje su naručili tadašnji sporazumaški vlastodršci, zagovornici i upravljači one bijedne grupe, koja je pod zaštitom redarstva u prizemlju hrvatskog sveučilišta vikala u nemoćnom bijesu protiv politike veselila Osovine i hrvatskih nacionalista-ustaša.

Brojni odjel srpskih redara provalio je u sveučilište i time ponovo povrijedio samo na papiru postojeću sveučilišnu autonomiju. Tako se sada desilo ono, što se skoro nikada nije desilo ni za vrijeme najveće srpske diktature. Redarstvenici su provalili u Pravnički klub, koji je bio trn u oku Šubašića i njegove družbe.

U Klubu je već godinama stajala karta sa debelo označenim granicama Nezavisne Države Hrvatske, Iznad karte, ispod slike Oca Domovine, bila je slika ustaškog Poglavnika. Niko se nikada nije usudio na tom pedlju slobodne Hrvatske, kako su ustaški sveučilištarcari nazivali Pravnički klub, uzimati i skidati kartu, na kojoj je bila nacrtana hr-

vatska država. No to što se nije prije niko usudio, učinilo je tada Šubašićevo srpsko redarstvo — skinulo je sa zida kartu Hrvatske, Poglavnikovu sliku i ustaški znak. Skupina ustaških sveučilištaraca bila je uhićena nakon što su sporazumaški sveučilištarci odigrali ulogu redarstvenih denuncijanata. U vrijeme dok je redarstvo kroz predvorje sveučilišta vodilo uhićene ustaške sveučilištarce, sporazumaši su vikali i hrvatske nacionaliste nazivali plaćenicima i pripadnicima »pete kolone«. Uz zaštitu redara počeli su lijepiti svoje letake na zidovima sveučilišta.

Klub slušača prava doskora je bio zabranjen, hrvatsko sveučilište je zatvoreno, a u historijski seminar smjestila se srpska redarstvena stražarnica. Tako nešto ne pamti uopće povijest kulturnih naroda.

Istoga dana uhićeni su u prostorijama bivšeg tjednika »Hrvatski Narod«, u prvom katu kuće Ilica broj 8 dr. Mladen L o r k o v i ć i još nekoji ustaše sveučilitarci. Odmah se jasno vidjelo, da je taj dan bio sa strane vlasti dan znak na uzburku, te se počelo organiziranim progonima protiv hrvatskog oslobodilačkog pokreta. Po čitavoj Hrvatskoj započeli su progoni. Uhićeno je na stotine ustaša, seljaka, radnika i intelektualaca, a naročito hrvatskih sveučilištaraca.

Dne 27. studenog 1940. ulazi u povijest naše ustaške borbe. To je dan koga će se sjećati naročito hrvatski sveučilištarci. Bio je početak novih progona, koji trajaše sve do velikoga dana 10. travnja. Čitavi pokret osjećao je na svojim leđima teror i nasilje, ali vjera u pobjedu ipak je bila jaka.

Hrvatski narod danas je slobodan, a vjekovima očekivana država danas postoji. Dan 27. studenoga ove godine dočekali smo u slobodi. Ustaše sveučilištarci s ponosom misle na prošla vremena borbe, rada i neprestanih progona, misle na ono vrijeme, gdje je dan od prije godinu dana značio jednu postaju borbe i patnja.

(iP.)

Zemlja, koju je u pradavno doba hrvatski narod zaposjeo, te koja je postala njegovom domovinom, prostire se na više pokrajina, koje su imale svoja posebna pokrajinska imena dijelom još prije dolaska Hrvata, dok su druga pokrajinska imena nastala poslije, nu sve te pokrajine sačinjavaju jednu jedinstvenu domovinu Hrvatsku, te nitko nema prava, da ikoju od tih pokrajina svojata za sebe,

POGLAVNIK U USTAŠKIM NAČELIMA

KNJIŽEVNOST

NA RUB KNJIGE »FILOZOFIJA ŽIVOTA«
OD DRA STJEPANA ZIMMERMANNNA.* —

Čitajući i prečitavajući vrlo dobru knjigu dra Zimmermanna više sam puta pomislio na jedan citat iz nekog djela G. B. Vica: »Tute igitur collige et temet nosce: nosce animum tuum, et quam egregium, quam eximium quam praestantem agnoveris, nisi tute tibi inponas fateare.« Značenje ovih Vicovih riječi dobro sam razumio poslije refleksija prigodom čitanja ove krupne knjige. Shvatio sam i težnju pisca, koji smatra, da bez kulture pravog i istinskog čovjeka i njegove razvijenije čovječnosti moraju svi uspjesi tehnike i nauke sigurno pasti u ropstvo materijalnih interesa i surovih strasti.¹ Tragičan dualizam kojim se puni srce modernog čovjeka, kad se nađe na ras-kršću i vjetrometini problema i životnih iskustava, jedino se ublažava, kad se istakne ličnost i etika Kristova, kako je to dosljedno i s poznavanjem filozofije i religije učinio naš pisac. Zimmermann je dobro postavio svoje probleme i njegova je knjiga svakako dobar vademecum za onoga, koji želi ući u labirint kompleksa svih onih pitanja, koja život u svojoj stvarnosti nameće suvremenom intelektu-alcu. Osim središnje ličnosti oko koje se okreću svi duhovi današnjeg elitnog i za filozofiju spremnog kruga — a to je Krist, Zimmermann kao i Foerster² smatra, da »moderna čovjek misli samo zato, da može bez religije živjeti, jer on u zbilji živi od religije«. U tom pravcu i s tom plemenitom tendencijom napisana je ova knjiga, na čijim se stranicama osjeća, koliko je godina pisac morao o po-jedinim pitanjima razmišljati i koliko je truda uloženo, da bi se razjasnili problemi, koji su conditio sine qua non za jedan uzvišeniji i jači etički život. Odatle i jasnoća u pisanju, odatle i uvjerljivost stila, napokon odatle i rezultira i jedan novi pravac, koji je Zimmermann dao određujući i pokazujući metod, kako se mora neko filozofsko djelo pisati.

Na svim stranama drugog dijela knjige u kraćim studijama osjećamo u piševom pisanju onu istinu, koju je dobro razvio, a to je, da je i sam Krist naglasio dinamično traženje istine i osvjetljavanje njeno u svijetlu cjelokupne čovjekove ličnosti.

Pisac je najprije u bogatom sadržaju prvog dijela knjige naglasio u detaljima, kako se društvo kao kompleks ne može podići na savršeniji niveau bez preporoda individue. Jasnije ili bolje potpunije rečeno, preko kulture srca dolazimo do razvijenijeg poleta uma — preko etički pročišćenog čovjeka dolazimo do onog stanja u duhu suvremenog čovjeka, koji omogućuje pravilno filozofiranje, koje će opet morati preći svoj trnoviti put, da se popne do vrhunca spoznaje. Ova spoznaja opet bit će u svojoj umnoj katarski čišća, ako prođe kroz sjaj onog što je najpozitivnije u europskoj kulturi, a to je kršćanstvo. Prema tome etički polet i ljestvica etičkog savršenstva mora biti korelat filozofskom. To je cilj i težnja Zimmermannovog pisanja. Uvjeren sam, da će njegova knjiga mnogima objasniti mnoga pitanja i omogućiti će im lakšu orijentaciju za ona pitanja,

* Filozofija života — napisao dr. Stjepan Zimmermann, Zagreb 1941. Izdala: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u odjelu: Znanstvena djela za opću naobrazbu, knj. XIII., str. 494.

¹ Foerster: Religion u. Charakterbildung, str. 450.

² Foerster: aps. cit. str. 208.

koja moraju i te kako zanimati suvremenu hrvatsku inteligenciju.

*

Cijela velika knjiga podijeljena je na dva dijela. Onda još ona ima predgovor, sadržaj knjige u dialogu i osvrt na knjigu. Posljednja dva poglavlja su neki résumé-i prvog i drugog dijela knjige.

Znanstvenije rečeno knjiga ima u glavnome dva dijela i dva komentara ovim dijelovima. Prvi dio obrađuje i filozofski osigurava istinu o Bogu. On je uvod u filozofska razmatranja. On je tumačenje religiozno-etičkih principa, te ima apologetski karakter. Drugi dio, koji se logički nadovezuje uz prvi opravdava kršćansku filozofiju života i nadnaravni red religije i morala.

U prvom dijelu (str. 3—255) imamo ova poglavlja: Zašto ja živim, Životni smisao i religija, Pogledi na problematiku života, Psihološka analiza moralne i religijske svijesti, Filozofsko opravdavanje moralnosti, Temelj moralne razlike i obveze, Ovisnost morala od religije, Čovjek — moralna religijska osoba (I.), Čovjek — moralna i religijska osoba (II.), Moralna i religijska svijest kao predmet znanosti, Ima li čovjek dušu?, Čovječja duša — besmrtni duh, Pogledi na nauku o duši, Od čovjeka i svijeta i svijeta k Bogu, Što znamo o Bogu?, Moralni i religijski smisao života (I.), Moralni i religijski smisao života (II.).

U drugom dijelu imamo slijedeća poglavlja (str. 253—402): Historijski elementi kršćanske filozofije, Filozofija i kršćanstvo, Kršćanska filozofija života (I. i II.), Suvremena filozofija života prema religiji, »Racionalno« u filozofiji života, Opravdanje kršćanske filozofije života, Vjera u Krista, Naravni i nadnaravni red religije i morala, Ustrojstvo nadnaravnog života, Naravna i nadnaravna religija (I. i II.).

Kako se vidi iz sadržaja, to je bogati pregled krupnih i glavnih problema čovjekovog duha. Spomenimo još i to, da je autor svoju knjigu posvetio tisućgodišnjici kršćanske kulture hrvatskog naroda, koji je zaista etičkim i državničkim vrlinama Poglavnika opet uspostavio poslije toliko stoljeća svoju nezavisnu državu.

U predgovoru, koji je pisan vrlo jasno, pisac upućuje čitaoca u metod čitanja same knjige i odmah prvim riječima postavlja glavni cilj svoje knjige, a to je istina, jer »normalni opstanak misaonog ili razumnog života uvjetovan je priznavanjem istine«. Dalje konstatira »da je istina mnogo puta nasilno zaustavljena u času, kada je n putu stvaranja novoga i po ljudstvo blagorodnijeg života«. Onda: »Mi ćemo u toj knjizi tražiti istine o ljudskom životu: o njegovu smislu ili o značenju, koje on ima sam za sebe, za svoje održanje u vidu one vrijednosti, koja život čini pozitivnim, poželjnim, upravo vrijednim življenja.« Pisac još kaže ovo: »Rezultat je našeg filozofiranja o životu taj, da je istinit ili jedino opravdan teistički i kršćanski nazor.« — Za samu knjigu autor veli »da će ona nastaviti i izvršiti rasprave u dosadašnjim knjigama: »Filozofija i religija«, 2 sveska 1936.-37. i »Religija i život« — 1938. Tako je postavljen nacrt i cilj u jednakoj liniji i on je opravdan u tekstu prvoga dijela, jer on to zapravo obrađuje i pisac smatra, da »Izbor sreće i životnog smisla zavisi od savjesti«, on »ne smije da bude protivnik savjesti, ne smije da se

oslanja na moralno zlo, mora da se ograniči na moralno dobro.«

Zimmermann je s jasnoćom i eruditivnom lakoćom obradio sva ona poglavlja u kojima se tretira problematika života, moralna i religijska osoba čovjekova, kao i pitanje teističkog nazora o svijetu iz koga rezultiraju glavne istine njegovih filozofskih preokupacija.

Aspekti filozofskog raspravljanja našeg autora opazaju u polovima Bog-čovjek i religija-etika glavne probleme, koji se trenutačno moraju razjasniti i bez čijeg objašnjenja nema mira u čovjekovom duhu. U tom smislu lijepo pisac u drugom dijelu na strani 272 kaže:

— »Suvremena kriza duha, koju već nazivamo agonijom, sastoji se u kaosu na području spoznajne orijentacije o životu. Izgubljena je smjernica u snalaženju na putovima života.« Malo zatim pisac nagirajući korupcije kršćanskog aspekta života veli: »U kritičnom stavu prema suvremenim strujama života mi ponavljamo istu nauku, koja se obnavlja novim pogledima na život i nanovo traženim putevima utvrđivanja naše nauke, — a to je filozofijska nauka o moralno-religijskom smislu života, koja prelazi u vjersku nauku kršćanstva.«

*

Sve knjige dra Zimmermanna pisane su akribijom i filozofskom erudicijom, a pogotovu ove tri koje smo citirali. Kad ih intelektualac uzimlje u ruke, kad ih čita i kad poslije toga razmišlja, pa opet prečitava poglavlja ili ono što je na rubu knjige označio kao glavno za sebe, onda on osjeća i uvjeren je, koliko to snažno oblikuje njegov etički karakter. Kako je karakter zgodno uspoređen rastu drveća, koje se razvija u svom rastu pod refleksom slobodnog i sunčanog života, to je i Zimmermannova knjiga za suvremenog duhovnog radnika i prijatelja mudrosti tekst, koji mu u životu određuje najbolji put za konačni ideal. U cijelom svom tretiranju auktor pokazuje vrlo uvjerljivo, kako u problematici života, kao i u kulturnoj povijesti, triumfira apsolutno nad relativnim.

Poslije dokazivanja, koje dosljedno i induktivno izvodi Zimmermann u svojoj knjizi, o tačnosti i aksiomu, da je Bog ljudima postavio moralni zakon, on određuje oblik — filozofski shvaćeno — moralne ličnosti, i pobijajući one filozofske sisteme, koji se tome protive, kao i dokazujući apsurdnost marxizma, on vodi čitaoca k pravim izvorima. Iz aksiološkog utvrđivanja, da u istinu postoji Bog, pisac zaključuje uvjerljivo, da postoji religija kao životna potreba, a od te potrebe nužno zavisi i smisao našeg života. Vrijednost religije kao i njenu nužnu realnost pisac opširno dokazuje. Stranice knjige, koje meni lično izgledaju najbolje su vrlo mnoge, ali sam neke naročito označio i to su stranice: 5., 11., 12., 16., 17., pa 22. i 23., 26., 35., 37., 39., 40., 44., onda 63. do 93., zatim 83.—98. Poglavlje: »Čovjek — moralna i religijska osoba (II.) veoma je uvjerljivo i jasno pisano, osobito strana 106. i 111. Na ovim stranicama, kao i inače, otkrio sam i to, da Zimmermann umije svoje filozofsko raspravljanje zaodjenuti u literarno ruho i tim njegova knjiga dobiva mnogo, budući da u hrvatskoj filozofskoj literaturi osim njegovih i još ponekih knjiga, mi nemamo filozofskih rasprava pisanih jasnim i literarnim stilom. Ovdje se odmah mora konstatirati, da sam opazio mnogo dobrih filozofskih termina, koje je pisac sam stvorio i u svoje filozofsko raspoloženje vješto upleo.

Sva poglavlja prvog dijela knjige, koja razrađuju problem teološko-filozofske naravi imaju svoj naravni i spontani prelaz u ona poglavlja, koja znanstveno tretiraju probleme o duši i moralno-religijskom smislu života. Kad bi ova knjiga imala index raspravljenih pitanja i posebni index imena, onda bi orijentacija bila lakša, a tada bi se, što je u ovom slučaju najglavnije, vidjelo, koliko je truda uloženo u pisanje ove znanstvene knjige, i kolika je njezina filozofska korist osobito za naobrazbu užeg i šireg kruga hrvatske inteligencije. Učinimo još jednu primjedbu! Ne bi li se knjiga mogla izdati u manjem obliku s najglavnijim poglavljima. Tada bi posebno bila karakteristična neka poglavlja iz drugog dijela ove knjige, budući da su problem obuhvatila sa svih strana i tretiraju probleme o kojima se može lakše razmišljati i u pregnantnom Zimmermannovom stilu više doživjeti istine i više uživati u ljepoti jasnoće filozofskog izraza.

*

Drugi dio knjige u svim svojim poglavljima je izvrstan. On je već, kad se pročitaju naslovi, bliži čitaocu. Poglavlja kao: Filozofija i kršćanstvo (str. 261.—266.), Kršćanska filozofija života (I. i II. — str. 266.—286.) i poglavlje: »Suvremena filozofija života prema religiji« (str. 286.—304.) pokazuju, da je pisac uvijek ispitivao kritički kao filozof teren svojih studija i da je jasno uvijek našao opravdanja za ono, što je u znanosti od priznatih naučenjaka, kao auktoriteta osnovano, dodavajući svugdje svoja objašnjenja i tumačenja i izbjegavajući dociranje. I druga poglavlja ovog drugog dijela knjige čitaju se zanimljivo i filozofski uvjerljivo. Ovdje se moram podsjetiti na jednu činjenicu, a ta je, da sam mnoge probleme bolje razumio u knjizi Zimmermanna, nego li na pr. u knjizi slovenskog filozofa Vebera, koji je napisao vrlo impresivnu, filozofski fundiranu knjigu prije nekoliko godina i to o Bogu. Zimmermann je to učinio neizravnim putem, prišao je čitaocu s problemima u cijelom kompleksu, prišao mu je sa refleksijama, koje ulaze u filozofiju života.

U poglavlju: »Vjera u Krista« (str. 326.—337.) ima sinteza koje su jasne i nastaju kao naravni razvoj filozofskog razmišljanja iz prvog dijela knjige. Zaključak kao ovaj je vrlo sintetičan:

— »Vjera u Krista ima moralni smisao. Po njoj se čovjek moralno preporuča, diže u nadnaravni savršeni red. Vjerovati u Krista — u širem smislu — znači ne samo vjerovati u Njegovo poslanstvo, nego (radi Božjeg auktoriteta) vjerovati u Njegovu objavu, priznavati, što god je Krist učio, napose što je učio o moralnom životu, koliko je određen u nadnaravnu svrhu: Neposredno sjedinjenje s Bogom (»licem u lice«).

Zimmermann je dalje u svojoj knjizi naglasio vrlo dobro ono što je Wundt djelomično istaknuo u jednoj svojoj knjizi,³ da »predavanje sebe jednostavnim religijskim idejama može tjelesno i duševno siromašnoga više podići, nego li to može učiniti blago umjetnosti kod čovjeka bogata u naponu njegova života«.

Apologija kršćanske filozofije u Zimmermannovoj knjizi osvojiti će svakoga. On je filozofski dokazao ono što je Goethe u Razgovorima o Eckermanu jednom rekao:⁴

³ Wundt: Ethik, str. 607. — Stuttgart, 1892.

⁴ Memorie di Goethe — Eckermann, 11. III. 1832.

— »Ma kako napredovala moderna kultura, makar se prirodne nauke sve više širile i produbljavale i kako mu drago napredovao ljudski duh, ne će se dići povrh uzvišenosti i moralne kulture kršćanstva, kako ono sjaje u Evandelju.«

U uvodu same knjige ima jedno mjesto, koje nam s onim drugim iz sredine knjige može poslužiti, da završimo ova marginalija.

Na prvom mjestu pisac veli: — »Naš sveobuhvatni pogled na život prodire do najdubljih osnova

moralnog uređenja ljudske naravi. Da je upravo u moralnom životu izvor sreće za pojedinca i narod, tu istinu hoće ta knjiga dokazati.«

Na drugom mjestu Zimmermann oštromno kaže: »Stvarati novi život na temeljima morala i religije, i to upravo opravdanjem morala i religije — to je zadatak naše filozofije života« (str. 273.).

Dr. Ton Smerdel

MISLI O NASTAVI

ZADAĆA I DUŽNOSTI HRVATSKOG UČITELJA

Pročelnik za pučko školstvo u Ministarstvu nastave g. Mate Orišković održao je, u sklopu priredaba Hrvatskog učiteljskog društva, zanimljivo predavanje koje objavljujemo u većem izvodu.

Velika i slavna prošlost hrvatskog naroda mora nam služiti kao pobuda za nova djela, za neprestani poticaj za naprijed — da, naprijed i samo naprijed.

Ostvarila se čežnja koja se prenosila s koljena na koljeno, koja je prožimala hrvatski narod kroz vijekove, cilj, za koji su pale mnoge hrvatske glave — glave krunjenih i nekrunjenih kraljeva — Petar Svačić, Stjepan Tomašević, — Horvati, Lacković i Paližne, Zrinjski i Frankopan, sentski uskoci — i sav svijet hrvatske mladosti, svijet žarke junačke krvi, koju su hrvatske majke mukom rađale i mukom odgajale i eto polagale na oltar domovine.

Ostvarila se čežnja, — muka je urodila plodom, pa blagoslovom Božjim, zaslugom Poglavnika i pomoću velikih naših saveznika, danas je tu Nezavisna Država Hrvatska. — Tu je naša draga rođena gruda, slobodna i nezavisna. Tu je ona — sada više ne vapi za slobodom jer je ima, ali eto vapi za radom, vapi za marnim rukama i umnim glavama. Ona traži od svojih sinova, da pregnu k njoj, da je urede, da je pridignu na onu visinu, koja joj našoj slobodnoj Hrvatskoj pripada. Domovina zove, ona nas treba. Moramo se odazvati, to nam je sveta dužnost, na kojoj počiva dobro domovine, a s njom skupa dobro svakog pojedinog Hrvata.

Uskrsla je Nezavisna Država Hrvatska, uskrsla, ali joj rane njezina raspeća nisu zarasle, a te su rane nanašane stoljećima, a najgore bijahu one najnovije kroz dva minula desetljeća. — Koliko je samo izgubljenih hrvatskih sinova, koji zabludiše u jugoslavenstvo, koji zaglibiše u komunizam i ostale nastranosti. — To su najgore materinske rane, kad gubi svoju djecu u toj mjeri, da joj vlastita djeca postaju izdajice i najljući neprijatelji. Moramo na žalost priznati, da je te pokvarenosti bilo prilično dosta, a moglo je biti manje.

Nu nije dosta samo nabrajati, što je sve bilo nevaljano, jer se samim tim ne polučuje ništa, ili sasvim malo. — Treba prionuti poslu, pa uklanjati i ukloniti ono, što ne valja, ono što je zlo, a ono što je još netaknuto, treba oplemeniti dobrim i konstruktivnim.

Zahvaljujući Providnosti, ipak je naša Hrvatska prilično gusto (ne baš onoliko, koliko treba) izprepltena školskom mrežom, a prema tomu i priličnim

brojem učiteljstva. Ovo je učiteljstvo prvi čimbenik, koji mora pristupiti narodnom poslu, a ono je svom narodu najbliže, jer je učiteljski stalež neposredno vezan službom u narodu, a učitelj je onaj komu narod i država povjerava svoje najbolje i najvrednije — svoju djecu. — A to vrijedno i neprocijenljivo dobro netaknuto je, nedužno je i ono čeka da ga oplemenimo dobrim, da od djece stvorimo ljude, da ih očeličimo za život i borbu.

Učitelj mora biti svijestan toga, da u onom svakom djetetu teče nepresušna rijeka hrvatske krvi, koja se obnavlja kroz vijekove, jer smrću predaka umiru samo pojedinci, a krv njihova teče dalje žilama njihovih potomaka. — Treba imati na umu, da u svakom hrvatskom djetetu gledamo kamen temeljac naše državne zgrade, naše drage Nezavisne Države Hrvatske. Trebamo u njemu gledati budućeg borca i prvog vojnika, koji će nositi zastavu hrvatske slobode i nezavisnosti. — Trebamo ga gledati ne razlikujući siromašne od bogatih, ne razlikujući djecu fizičkih od djece umnih radnika, — jer je svaki posao uzvišen, ako se s njime na pošten način zaslužuje kruh. — Kad budemo ovako gledali te naše najmilije, najbolje i najvrednije, onda ćemo se svakako pobrinuti, da ih takvim i učinimo. — Svako hrvatsko dijete mora iz škole ponijeti u sebi svijest o tomu, da je ono Hrvat. Da je ono član jednoga junačkog i viteškog naroda, kojega nisu mogli skršiti vijekovi borba i nedaća. Da je član naroda u kojemu čestitost i poštenje u ogromnom razmjeru nadmašuju sve poroke, koji se mogu pripisati jednom ljudskom biću ili jednom čitavom narodu. Moramo ga odgojiti, da spozna, da on živi samo za svoju domovinu i za njezinu sreću, pa da njegov život vrijedi toliko, koliko on podnosi dobra za domovinu. Trebamo od djeteta učiniti čovjeka radnika i vojnika, koji će znati za domovinu raditi, živjeti, boriti se, a kad treba i umrijeti.

Tko će stvoriti to od hrvatske djece? Stvorit će hrvatska pučka škola, stvorit će hrvatski pučki učitelj.

Toj hrvatskoj pučkoj školi možemo mirne duše reći, da je ona kamen, na kojem će naša Hrvatska sazdati svoju budućnost, a zidar te budućnosti bit će hrvatski pučki učitelj.

Velika je to zadaća biti zidar budućnosti svoga naroda, velika sveta zadaća, za koju treba biti sposoban i spreman. Zadaća, kojoj treba dobro proučiti bit, da se ne bi mogao nikako od nje udaljiti.

Hrvatsko učiteljstvo je nekada bilo pravo cvijeće hrvatske narodne duše. To su bili ljudi koji su svoj narod ljubili i znali ga ljubiti i tu ljubav dokazali svojim samoprijegornim radom. — Među

hrvatskim učiteljstvom je postojala primjerna druževnost bez zavisti i zlobe. A danas? — Nezavisna Država Hrvatska zatekla je svoje učiteljstvo razrovano, a u mnogim slučajevima čak otrovano. Tu je srbstvo i jugoslavenstvo učinilo svoje, naučiše hrvatskog učitelja na balkanski način života i rada, a sve sa svrhom, da se naškodi hrvatskom narodu. Ubačena je među ljude korist mržnje i svađe, a i to u samom natjecanju, tko će se bolje odnarediti, tko li će bolje zaniijekati sebe i svoje. — I kad se danas dirne jednoga od ovakvih, onda on baca krivnju na sve i svakoga, da sebe opere, ako se već ne može oprati, da barem i drugom naškodi. — I to je najglavniji trag jugoslavenstva, koji je ostao među hrvatskim učiteljstvom.

I zbog toga, dragi moji hrvatski učiteljski drugovi, ja ovdje danas preko vas poručujem svem hrvatskom učiteljstvu, neka zaboravi na stare grijehe, ali neka ne čini ni novih.

Bilo je i prošlo je, a sad dolazi novo. Hrvatski narod nije imao svoje slobode i svoje države kroz vijekove, a sad je ta država i ta sloboda tu, to je stvarnost, s kojom mora računati svaki Hrvat, a ponajviše hrvatsko učiteljstvo, na koje će se osloniti najveći dio učvršćivanja državnih temelja. Hr-

vatski učitelj mora biti pravi učitelj svoga naroda, da se bude za njega moglo reći, da je on onaj, koji najviše pridonosi izgrađivanju hrvatske državne zgrade, a to je on i dužan učiniti, jer mu je to zadaća. Učitelju je, kako sam već rekao, povjerenono najbolje i najdragocjenije, što jedan narod može imati, a to su djeca. Ta djeca, to je naša nova generacija, koja će zrelo ući u novi europski poredak. Ta su djeca naša nova vojska, koja će biti pravi odsjev sjaja stare junačke hrvatske slave, koja će biti novi bedem, preko kojega ne će moći preći ništa, što bi moglo naškoditi hrvatskom narodu i hrvatskoj državi.

Ni na komu drugom nije, do li na hrvatskom učiteljstvu, da se stvori ta nova generacija, da može biti prava vojska i pravi bedem Hrvatsva.

Hrvatsko se učiteljstvo nalazi u novom poredku, pa i ono mora stupati stopu u stopu s tim poredkom i osim toga prednjačiti u tom stupanju.

Hrvatski učitelj mora sam biti prvoborac i vojnik svog naroda, on mora biti misionar novog poredka i novog doba, čuvar i branitelj nove slobode i svoje — samo svoje — Nezavisne Države Hrvatske.

SVEUČILIŠNE VIJESTI

NOVA UPRAVA HRVATSKOG SVEUČILIŠTA.

Rector Magnificus Dr. Stjepan Ivšić

Odredbom Poglavnika imenovan je dr. Stjepan Ivšić, sveučilišni profesor rektorom Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu za škol. god. 1941.-42. i 1942.-43.

Nadalje su imenovani: dr. Đuro Gračanin, redoviti sveučilišni profesor za dekana Bogoslovske fakulteta; dr. Stjepan Škreb, redoviti sve-

učilišni profesor, za dekana Mudroslovnog fakulteta; dr. Mihajlo Lanović, redoviti sveučilišni profesor, za dekana Pravnog fakulteta; dr. Antun Dabinović, redoviti sveučilišni profesor, za prodekana Pravnog fakulteta; dr. Božidar Špišić, redoviti sveučilišni profesor, za dekana Medicinskog fakulteta; dr. Antun Šercer, redoviti sveučilišni profesor, za prodekana Medicinskog fakulteta; dr. Pavao Kvakar, redoviti sveučilišni profesor, za dekana Poljodjelsko-šumarskog fakulteta; dr. ing. Franjo Bošnjaković, redoviti sveučilišni profesor, za dekana Tehničkog fakulteta; ing. Ivo Poletti-Kopešić, redoviti sveučilišni profesor, za prodekana Tehničkog fakulteta; dr. Lovro Bosnić, redoviti sveučilišni profesor, za dekana Veterinarskog fakulteta.

*

Novim rektorom hrvatskog sveučilišta za školske godine 1941/42—1942/43. imenovan je odredbom Poglavnika, dosadnji rektor, prof. dr. Stjepan Ivšić. Rođen je 13. kolovoza 1884. u Orahovici u Slavoniji. Osnovnu je školu svršio u svom rodnom mjestu, a ginazijske nauke u Osijeku i Požegi, gdje je položio ispit zrelosti. Sveučilište je pohađao u Zagrebu, gdje je 13. travnja 1913. promoviran na čast doktora filozofije. Dekretom hrvatske zem. vlade od 20. siječnja 1911. postavljen je učiteljem u gornjogradskoj zagrebačkoj gimnaziji. 15. prosinca 1913. habilitirao se za privatnog docenta iz poredbene slavenske gramatike; 19. listopada 1915. izabran je izvanrednim, a 2. lipnja 1918. redovitim profesorom za slavensku filologiju na filozofskom fakultetu hrvatskog sveučilišta u Zagrebu. Svoje naučne radove iz hrvatske dijalektologije, slavenske gramatike, stare glagoljske književnosti i akcentologije štampao je u »Radu« akademije, »Nastavnom Vjesniku«, Popovićevim »Prilozima« i dr. U novije

vrijeme (od god. 1938.) uređivao je i časopis »Hrvatski jezik«, u kojem je napisao više rasprava. Dr. Stjepan Ivšić govori više svjetskih jezika, tako češki, poljski, ruski, njemački i francuski, a služi se talijanskom i engleskom literaturom. Član je Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, a uz to dopisni član i drugih stranih akademija.

Prof. Ivšić pripada filozofskom fakultetu i 20. je rektor sa toga fakulteta.

Imenovan je rektorom na temelju nove zakonske odredbe o Hrvatskom sveučilištu od 23. listopada odnosno od 5. studenog ov. god. na dvije godine. Prve 52 godine rektor se birao svake godine i to per turnum, naizmjence iz bogoslovnog, pravoslovnog i mudroslovnog fakulteta, a kasnije još iz medicinskog i gospodarsko-šumarskog, kad su i ovi fakulteti na hrvatskom sveučilištu osnovani. Od godine 1926. ima sveučilište 7 fakulteta, a rektor se birao na dvije godine i to prema uredbi iz svih članova sveučilišnog vijeća bez turnusa i bez obzira kojemu fakultetu pripadaju, ali je kasnije vijeće zaključilo da će rektora ipak birati per turnum, pa su tako posljednja 3 rektora izabrana po unaprijed dogovorenom turnusu. Po sveučilišnoj uredbi donešenoj po bivšoj Banskjoj Vlasti Banovine Hrvatske od 22. lipnja 1940. rektor se opet birao na jednu godinu dana po zakonskom turnusu, početno sa filozofskim fakultetom. Sada pak, prema Zakonskoj uredbi o Hrvatskom sveučilištu od 23. listopada rektor se imenuje na dvije godine.

Rektorsku čast je do danas obnašalo 53 lica. Osmorica su je vršila u dva maha (Franjo Vrbanić, Ivan Bujanović, Josip Pliverić, Ladislav Polić, Ernest Miler, Josip Belobrk, Edo Lovrić i sada Stjepan Ivšić). Prvi rektor bio je Matija Mesić od filozofskog fakulteta. Posljednji po starom običaju na godinu dana per turnum izabrani rektor bio je Drago Perović od medicinskog fakulteta (1925-26); prvi

NOVI REDOVITI PROFESORI SVEUČILIŠTA. Odredbom Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske imenovan je Dr Antun Mayer, izvanredni profesor Filozofskog fakulteta, za redovitoga profesora istog fakulteta kod katedre za latinski jezik, činovnikom II. položajne grupe 2. stupnja.

Odredbom Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske imenovan je ing. Zvonimir Vrkljan, izvanredni profesor Tehničkog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, za redovitoga profesora istog fakulteta kod katedre za građevinske konstrukcije, činovnikom II. položajne grupe 2. stupnja.

BUGARSKI SVEUČILIŠTARCI PROF. DRU ANTUNU VRGOČU. Posebno izaslanstvo bugarskog akademskog društva »Knez Simeon Trnovski« posjetila je sveučilišnog profesora dra Antuna Vrgoča. U izaslanstvu se nalazili predsjednik društva Boris Milanezi, tajnik Petar Lazarov i član Georgi Čipev. Ovom prigodom je izaslanstvo bugarskog akademskog društva predalo prof. Antunu Vrgoču počasni srebrni znak društva za njegove usluge koje je učinio bugarskim sveučilištarcima za vrijeme najtežih progona i režima u bivšoj Jugoslaviji. Ujedno su ga izvjestili da su ga izabrali počasnim članom. Osim toga su mu predali krasno izrađen u narodnim motivima album slika iz čitave Bugarske.

PODJELA NAGRADA IZ ZAKLADE PROF. ŠČETINCA. Smrću dra Jurja Ščetinca, redovitog

po nedavno važećoj uredbi na dvije godine izabran je Ernest Miler od juridičkog fakulteta (1926-28), a posljednji Andrija Živković od bogoslovnog fakulteta (1938-40). Dva puta redom uzastopce bio je rektorom Josip Belobrk, koji je i kao rektor umro. Prvi rektor iz medicinskog fakulteta bio je Karlo Radoničić (1920-21), prvi iz gospodarsko-šumarskoga bio je Gjurio Nenadić (1922-23), a prvi inžinir tehnike kao rektor bio je Gjurio Stipetić (1933-35).

Uredništvo glasnika »Alma mater croatica« iskreno se raduje imenovanju dra Stjepana Ivšića prvim rektorom Almae Matris Croaticae u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Rektor dr. Ivšić dokazao je djelima, za vrijeme propale državne tvorevine, svoju visoko rodoljubnu svijest i — što je širim krugovima sveučilišnih građana malo poznato — imao je snage i moći zatiračima hrvatske slobode doviknuti po koju ostru i gorku. Rektora Ivšića stoga nije volio ni Beograd ni Banska Vlast, koji su mu različitim istragama i naredbama nastojali otežati i ogorčiti vršenje njegove visoke i teške dužnosti.

Rektor Ivšić je u tim teškim časovima po hrvatsko sveučilište uživao poštovanje i punu podporu, kao onih koji su se izravno ili neizravno borili za boljitak našega najvišeg učevnog zavoda tako i svih hrvatskih sveučilištaraca. On je ponosno i odlučno odbijao sve protunarodne navale na hrvatsko sveučilište i tako usčuvano i neokaljano uveo u Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Uredništvo pak glasnika »Alma mater croatica« imalo je u sveučilišnom profesoru i rektoru dru Stjepanu Ivšiću iskrenog i prokušanog savjetnika a — od ove godine — i svog suradnika. Stoga brojnim čestitkama, koje je dr. Stjepan Ivšić primio povodom svog imenovanja, radosno se pridružuje i naše — uredništvo.

profesora Ekonomsko-komercijalne Visoke Škole u Zagrebu, prvog nastavnika sociologije na ovoj školi i poznatog hrvatskog pisca iz područja socijalnih nauka, osnovana je bila na istoj školi »Zaklada pok. profesora dra Jurja Ščetinca za socijalne znanosti«. Cilj osnivača profesorskog zbora iste škole pod vodstvom marljivog rektora prof. dra Eugena Sladovića bio je, da se iz skromnih prihoda ove Zaklade unapređuje naučni rad uopće, a posebno rad na polju socijalnih znanosti.

Tako su nedavno iz prihoda Zaklade podijeljene 2 nagrade slušačima ove škole i to g. Kos Lucijanu, absolventu EKVŠ i g. Fabinc Ivu, studentu EKVŠ u iznosu od 300 Kuna svakome za radnje, što su ih napisali povodom raspisanog natječaja »Integracija proizvodnje unutar potrošačkih zadruga«.

Ove su nagrade, iako skromne, vrijedne svake hvale, jer pobuđuju volju za ozbiljni naučni rad kod studenata — tog našeg gospodarskog pomladka, a od koristi su i po naš društvo-gospodarski napredak uopće.

STIPENDIJE ZA NJEMAČKE I SLOVAČKE SVEUČILIŠTARCE. Ministarstvo nastave Nezavisne Države Hrvatske odredilo je 7 stipendija za inozemne sveučilištarce i asistente i to, 4 stipendije za slovačke sveučilištarce, a 3 stipendije za njemačke sveučilištarce i asistente. Ove stipendije određene su za one, koji žele polaziti nauke u Zagrebu, a određene su za hrvatsku književnost, hrvatski jezik, povjest i arheologiju.

STIPENDIJE SVEUČILIŠTARCIMA. Odjel za visoke škole i znanstvene zavode ministarstva nastave javlja:

U savezu s molbama učenika srednjih škola i sveučilištaraca za državnu stipendiju, obavješćuju se svi takvi, da se molbe za stipendije više ne primaju.

Oni učenici srednjih škola i slušači Hrvatskog sveučilišta, kojima su već odobrene stipendije, upućuju se, da se radi rješenja ne obraćaju ministarstvu nastave, nego jedino upravama svojih škola odnosno dekanatima pojedinih fakulteta i drugih visokih škola. Osim toga svi stipendisti se moraju javljati najkasnije do 5. svakog mjeseca upravama škola ili dekanatima radi podpisivanja izkaza za sljedeći mjesec. Sve izplate stipendija učenicima srednjih škola vršit će se putem njihovih upraviteljstava, a slušači Hrvatskog sveučilišta dobit će novac preko Ustaškog sveučilišnog stožera.

Hrvatski sveučilištarci koji se nalaze na naukama u inozemstvu dostavljat će najdalje do 5. svakog mjeseca nebiljegovane namire potvrđene od uprave svoje škole poslaništvima Nezavisne Države Hrvatske (osobno ili poštom), koje će onda ovjeriti nadležni organ poslaništva.

Oni stipendisti, koji za vremena ne pošalju namire, primit će stipendiju tek o izkazu za sljedeći mjesec. Uz namire za prosinac 1941. treba priložiti ovjerovljeni prijepis rješenja o odobrenju stipendiji.

SVEUČILIŠTARCI I UMJETNIČKE IZLOŽBE. Iz sviju krajeva Domovine dolaze mladići i djevojke na visoko školovanje u Zagreb. Jedni žele postati profesori, drugi liječnici, treći inženjeri, četvrti agronomi itd. itd. Ali nije samo želja za stručnom izobrazbom ona, koja ih dovodi, već i žudnja za Zagrebom samim kao središtem kulturnog i žarištem političkog zbivanja. Koji naš mladi provincijalac ne želi u Zagreb, koji gimnazijalac pokrajine ne čezne za boravkom u bijelom glavnom gradu svih Hrvata.

Pa kad nakon mature i nezaboravnih maturálnih praznika mladići dođu, obično se po malo razočaravaju. Kod kuće su maštali, kako će im skromna sredstva dostajati i za posjećivanje kulturnih priredaba, za kazališta, za izložbe i tome slično, a kad tamo, ne dostaju ni za mršavu hranu i skromnu sobicu. Nepredvidivi izdatci iskrsavaju sve jedan za drugim. Sredstva čak ne dostaju ni za nabavku školskih knjiga, pa se ove samo posuđuju. Iznimke su rijetke. Školovanje mnogo košta, boravak u gradu je skup, a roditelji većinom bez para, seljaci, činovnici.

Zato sveučilištarci skraćuju svoj boravak u gradu, dolaze što kasnije, odlaze što ranije; dolazak terminiraju sa narednim a odlazak sa ranijim prvim odnosno petnaestim u mjesecu. Na minimum sveden boravak je onda dupkom pun predavanja, vježbi, instrukcija, učenja, ispita.

Ali ne živi se samo od hljeba. Stručna izobrazba je važna, ali nije sve. Potrebno je da sveučilištarci osim stručnih upoznaju i opća kulturna nastojanja i stremjenja, da im izobrazba ne bude jednostrana nego harmonična. Kad su već na izvoru kulturnih nastojanja treba i što obilnije da crpu sa toga izvora. Napose je to važno za mladiće, koji dolaze sa sela i nakon svršenih studija opet odlaze na selo. Oni će u provinciji biti pioniri ne samo stručnog nego i kulturnog napretka. Harmonična izobrazba treba da ih uzdigne iznad banalnosti pokrajinskog

društva, da im dade snage života, stvaranja, napretka. Našoj mladeži treba dati pobude i poticaja, da što više posjećuje kulturne priredbe sviju vrsti.

Godine 1938. priredena je u Zagrebu izložba Pola vijeka hrvatske umjetnosti. Bila je to snažna manifestacija likovnog stvaranja. Kao nastvnik Poljoprivredno-šumarskog fakulteta posjetio sam dva puta tu priredbu sa svojim slušačima. Kod toga sam uvidio, kako je to dobro, da slušači vide ovakove priredbe. Grjehota bi bila boraviti u Zagrebu, a ne vidjeti najljepše plodove našeg umjetničkog stvaranja. Stoga poslije 1938. godine sa slušačima Poljoprivredno-šumarskog fakulteta posjećujem sve veće izložbe. Nastojim, da za njih ishodim i pogodovne ulaznice, a uprave tih priredaba obično zamolim i za stručnog tumača.

Izvijestiti ću ovdje o takovim posjetim kroz posljednje dvije godine.

Dne 25. V. 1940. posjetili smo Izložbu hrvatskih umjetnika u Domu likovnih umjetnosti. Izložbu nam je tumačio akademski kipar g. Perić Pa v a o. Prisustvovalo je oko 30 slušača.

Dne 5. VI. 1940. posjetili smo reprezentativnu izložbu mađarskih modernih slikara. Prisustvovalo je oko 20 slušača. Kolikogod Mađari imaju vrsne majstore, učinilo nam se, da zaostaju za našima. Naši imaju veću živost linija, snažniju simfoničnost boja, koje vjerojatno izviru iz bogodanog izobilja i šarolikosti naših krajeva naročito našeg plavog Jadrana.

Dne 14. X. 1940. bili smo na VIII. međunarodnoj izložbi umjetničke fotografije. Izložbu nam je tumačio odbornik Foto-kluba sveuč. asistent g. Ing. A. K u r i r. Foto-amateri sve više nastoje, da ne budu puki reporteri prirode, već da dadu sebe, svoja duševna raspoloženja i shvaćanja. Baš Zagrepcani u tdme graniče sa slikarstvom, pa je njihov način već poznat u Evropi kao posebna »zagrebačka škola«.

Dne 26. X. 1940. posjetili smo XV. izložbu grupe hrvatskih umjetnika sa posmrtnom izložbom Hinka Juhna. Izložbu nam je tumačio ak. slikar Bruno Bulić. Oživio je titraje boja, harmonije linija i ljepote izražaja izloženih umjetnina. Napose Juhnove skulpture, nježne i osjećajne, iskočiše kao osvjetljene aureolom prerane smrti tog vrsnog umjetnika.

Dne 10. XI. 1940. našli smo se u Strossmayerovoj galeriji slika. Tumačem nam je bio asistent mudroslovnog fakulteta g. prof. J i r o u š e k m l. Prisustvovalo je oko 40 slušača.

Dne 24. XI. 1940. bili smo u Modernoj galeriji. Učestvovalo je oko 50 slušača. Vanrednim tumačem nam je bio g. prof. J i r o u š e k s t. Na izloženim umjetninama nam je prikazao razvoj likovne umjetnosti počamši od naših prvih plein-airista.

Dne 9. III. 1941. posjetili smo izložbu umjetnina, koju je priredilo Društvo Zagrepcana za zimsku pomoć u starom umjetničkom paviljonu. Tumačem nam je bio ak. slikar g. M a r č i ć.

Dne 18. X. 1941. bili smo na Izložbi hrvatske umjetničke fotografije »Lijepa naša Domovina«. Tumač nam je bio g. Ing. A. K u r i r.

Dne 18. X. 1941. posjetismo Prvu izložbu hrvatskih umjetnika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, na kojoj izlaže oko 70 naših umjetnika. Prisustvovalo je oko 45 slušača.

Prof. Dr. N. N.

SA STRANIH SVEUČILIŠTA

HRVATSKI SVEUČILISTARCI U BEČU OSNOVALI H. A. K. »AUGUST ŠENOVA 1940«. Ove godine pošlo je mnogo hrvatskih sveučilistaraca na razne visoke škole u Njemačku, da bi se okoristili bogatim plodovima njemačke nauke i upoznali duh njemačkog naroda. Velik je broj otišao u Beč, gdje je naišao, kao i u ostalim dijelovima Reicha, na veoma srdačan prijem. Da bi se odnosi hrvatske ustaške i njemačke Hitlerove omladine, još više produbili i učvrstila aktivna solidarnost među njima, Glavni Ustaški Stan u Zagrebu poraknuo je, da se u Beču osnuje H. A. K. »August Senova 1940«.

U Beču je već sazvana ustavotvorna skupština, na kojoj su ustaše sveučilistari osnovali Hrvatsko akademsko društvo »August Senova«, kao uspomenu na istoimeno društvo, koje je postojalo na hrvatskom sveučilištu u Zagrebu u vremenu od 1933. do 1940., kada je bilo zabranjeno po sporazumaškim vlastima. Bečki H. A. K. »August Senova 1940« će zacijelo svoju zadaću, povjerenu mu od Glavnog Ustaškog Stana, časno zastupati.

LEKTORI ZA HRVATSKI JEZIK NA TALIJANSKIM SVEUČILIŠTIMA. U Italiju su otputovala četiri lekora za hrvatski jezik na talijanskim sveučilištima. Na rimskom će sveučilištu biti dr. Krsto Spalatin, na bolonjskom dr. Jakov Kostović, na milanskom dr. Petar Guberina a na fiorentinskom prof. Franjo Sentinella. Sva četiri lekora nalaze se danas već na svom sveučilištu.

ČETIRI SLOVAČKE STIPENDIJE ZA HRVATSKE SVEUČILISTARCE. Pošto je hrvatska vlada dala slovačkim sveučilistarcima koji polaze hrvatske visoke škole četiri stipendije, to je slovačka vlada sa svoje strane također odredila četiri stipendije za hrvatske sveučilistare, koji će polaziti slovačke visoke škole.

DR. GESEMANN PREDSEDNIK SLAVENSKOG INSTITUTA U PRAGU. U Pragu je postavljen za predsjednika-komesara Slavenškog instituta dr. Gerhard Gesemann, profesor njemačkog Karlovog sveučilišta u Pragu, poznati naučni radnik na polju narodne poezije i folkloristike. Prof. dr. Gesemann studirao je hrvatsku narodnu poeziju i prenosio je u naučne svrhe na gramofonske ploče. Njegovi naučni radovi s polja slavistike, naročito Hrvata, poznati su u naučnom svijetu. Njegov rehabilitacioni rad bila je razrada Erlangenskog rukopisa, koji je sam otkrio i dao prvi teze o postanku ovog značajnog narodnog spomenika s područja Bosne i Bosanske Krajine.

Prof. dr. G. Gesemann naslijedio je dosadašnjeg predsjednika Slavenškog instituta u Pragu — sveuč. prof. dra Matiju Murka, koji se povlači sa svog položaja radi visoke starosti. — Naime dr. Matija Murko proslavio je ove godine osamdeset-godišnjicu svoga života, ispunjenog plodnim naučnim radom i dovršavajući svoje veliko životno djelo »O narodnim pjesmama«. Prof. dr. Murko u svom najnovijem djelu, još nedovršenom, donijet će zanimljiva otkrića o narodnim pjesama Hrvata, hrvatskim guslami i pjevačima, koja će mnoge dosadašnje nazore i naučne tvrdnje postaviti na novo mjesto.

PROF. SALVINI DOCENT RIMSKOG SVEUČILIŠTA. Profesor Luigi Salvini imenovan je na prijedlog talijanskog ministra nastave slobodnim docentom na rimskom sveučilištu zbog zasluga, koje je stekao podržavajući kulturne veze s inozemstvom. Prof. Salvini boravi sada u Zagrebu. Upravo ovih dana izlazi iz tiska njegova antologija Hrvatske lirike, a njegovom će brigom izaći u najskorije vrijeme u nekoliko svezaka i antologija novijih hrvatskih pripovijedača. Predmet studija prof. Salvinija je Istočna Europa. On se rodio u Milanu 1911. i mnogo je putovao po europskom istoku. Imenovan je lektorom talijanskog jezika na dva finska sveučilišta i to u Tuku i Helsinkiju. Govori čitav niz stranih jezika pa i hrvatski. Napisao je veliki broj rasprava i knjiga, osobito o bugarskoj književnosti. Zanimljivo je, da je prof. Salvini priznati finski pjesnik i da je primio književnu nagradu za jednu zbirku svojih pjesama.

POČETAK SVEUČILIŠNE GODINE U BUKUREŠTU. U prisutnosti kralja i članova vlade na svečani je način uslijedio početak sveučilišne godine. Kralj je otvorio svečanost kratkim govorom, a nakon toga dao riječ rektoru Horia Hulbei. Nakon njega održao je govor podpredsjednik vlade Mihail Antonescu. Taj je govor na mnogo mjesta bio burno pozdravljen.

OTVORENJE AKADEMSKE GODINE PAPINSKE AKADEMIJE. Papińska akademija znatno započela je svoju akademsku godinu u nedjelju 30. studenoga. Sveti Otac prisustvovao je otvorenju ove godine i tom prilikom održao govor.

NJEMAČKO SVEUČILIŠNO IZASLANSTVO U TORINU. U Torinu je pod vodstvom vođe sveučilistaraca Reicha Scheela stiglo njemačko sveučilišno izaslanstvo, koje će sudjelovati na trećem talijansko-njemačkom kongresu sveučilistaraca. Izaslanstvo su na kolodvoru dočekali i pozdravili predstavnici građanskih i vojničkih oblasti.

OTVORENA TRINAESTA AKADEMSKA GODINA TALIJANSKE KRALJEVSKE AKADEMIJE. U Rimu je na svečan način u prisustvu Njegovoga Veličanstva Cara i Kralja otvorena 13. akademska godina Talijanske kraljevske akademije. Prije, nego što je ušao u veliku dvoranu za zasjedanje, car i kralj je otvorio dvoranu, koja nosi njegovo ime. U ovoj su dvorani izložena poprsja talijanskih kraljeva. Kralj i car se naročito zahimao za mnoge starine, koje su u posljednje vrijeme iskopane u Rimu.

Predsjednik Talijanske kraljevske akademije održao je govor, u kojemu je obnovio pred vrhovnikom obećanje, da će talijanska kraljevska akademija i dalje pobjedonosno izražavati i očitovati talijanski ugled i talijansku moć u svijetu.

Zatim je akademik Maiuri održao službeni govor o temi: »Rim u europskom istoku«.

U STUDENOM JE OTVORENO STRASSBURŠKO SVEUČILIŠTE. Sveučilište Strassburg će opet započeti sa svojim predavanjima u mjesecu studenom. Od 1914. nijesu poduzete nikakove građevinske promjene u zgradama prijašnjeg njemačkog sveučilišta, jer je pariškim nadležnim mjestima bilo

stalo, da se što više oslabe alzaški kulturni instituti. Zato je sada bilo nužno poduzeti opsežne promjene u zgradama, za koje treba upotrijebiti vanredne svote novaca. U ovom prvom zimskom semestru će započeti predavanja na pravnom, mudroslovnom i na kliničnom dijelu medicinskog fakulteta, dok će u ljetnom semestru 1942. započeti puna nastava. Strassburško će sveučilište spadati, kad se potpuno obnovi, među najbolje uređene naučne ustanove Njemačkoga Reicha.

FRANCUSKA ŠKOLSKA REFORMA. Od velike revolucije Francuska skoro bez prestanka radi na poboljšanju sustava školovanja svoje mladeži. Ništa manje nego 14 reformi izvršeno je za ovo 150 godina, a da samo pitanje još ni danas nije došlo do točke mirovanja. Dosadašnji sustav bio je napadan, bilo iz čisto pedagoških razloga, bilo radi toga što su loše posljedice stranačke politike djelovale na školovanje učitelja, a zatim ušle i u školske razrede. Radi toga je u novoj Francuskoj moralo doći do temeljite preobrazbe školstva, koja spada u temeljna načela vlade, koja kod omladine stvara novi svijet političkih ideja i tako jača svoj vlastiti položaj.

Mladeži prijeratne Francuske predbacivalo se je, da je iz škole ponijela previše pojedinačnoga znanja i potpuno nedostatan općeniti pogled na život. Odgoj u školi i u razredu osnivao se na slobodnoj izgradnji individualiteta, te se zaboravljalo na zajednicu i zajedničku stegu. Da bi se provela korjenita promjena bile su potrebne tri reforme. Najprije reforma doma — na kojoj se energično radi. Zatim potreba reforme sustava obuke i preobrazba sastava naučnog materijala. U novoj školskoj godini, koja je počela 1. listopada vrijedi već novi sustav.

Možda je najvažniji dio reforme jako isticanje povezanosti školske poduke i kućnog odgoja. Ne može se dovoljno naglasiti, kolika je vrijednost one novosti, za kojom se stvara neka vrsta razrednog glavarstva, dijelom da učenicima ucijepi moralne pojmove, a dijelom da u suradnji sa školskim liječnikom nadzire zdravstveno stanje učenika, te da u stalnom dodiru s roditeljima osiguraju međusobni utjecaj školskog i izvanškolskog odgoja. Značenje ovih mjera, koje izgledaju na oko samo tehničke naravi, ide dalje od okvira školske reforme u pravom značenju riječi, jer nažalost treba u ovom pogledu još ispuniti brojne praznine. Nezaboravimo, da je tek reforma od god. 1941. uvela za djevojke podučavanje u higijeni i u odgoju djece kao predmet obuke, iz čega se može dalje zaključiti, da u svim francuskim domovima ne vladaju moderni pojmovi o odgoju djece i zdravstvu.

Reforma državnog tajnika za nastavu Jerome Carpopina ne želi djelovati revolucionarno pod svaku cijenu i ne sastoji se u stanovitom broju novotarija. Posve protivno, novi se sustav u mnogome naslanja na stari, preuzeo je dapače od njega velike dijelove, u kojima su provedene samo male izmjene. U ovome pogledu naliči ova reforma radnoj taktici vlade u drugim područjima: »*Revolution Nationale*« ne boluje na težnji za novotarijama, ima hrabrosti, da zadrži dobro iz prijašnjeg sustava, ali ima i hrabrost, da radikalno zagrabi i da ukloni stare nazore, koji su bili tako duboko ukorjenjeni, ako to smatra za potrebnim.

Tako je začetnik reforme preuzeo iz prijašnjeg sustava načelo, koje i odgovara narodnom značaju, da se individualnost mora slobodno razvijati. I

prije nije nedostajalo na potrebnoj množini raznih školskih i nastavnih vrsta unutar istog školskog tipa, samo je sistem prije bio manje pokretan. Učenik se je mogao slobodno opredijeliti za ovaj ili onaj tip škole, ali nije imao mogućnosti izabrati svoj glavni studij a da potpuno ne zanemari drugi. Kako se izražava načelo čuvanja individualnosti u pojedinim stupnjevima poduke? Naravno vrlo malo u osnovnoj školi. Od šeste do jedanaeste godine života polazi dijete pripravnici dio pučke škole, koja ima dvije vrste, pravu pučku školu i razrede pučkih škola nekotih liceja, gdje se mala djeca nekako već uvadaju u klasične discipline. Sa 11 godina stoji dijete po prvi put pred izborom. Obvezatne su samo još daljnje tri godine, koje sačinjavaju drugi dio pučko-školske obuke.

Tada prima dijete »*Certificat d' études*«, što čini temelj za sve službene isprave. Bez ove svjedodžbe vrijedi u Francuskoj svatko kao nepismen i ne može dobiti niti mjesto podvornika ili pometača. Sa svojom »*Diplome d' études primaires*« može dijete birati između dvije mogućnosti. Ako se želi posvetiti poljoprivredi, otvorena mu je stručna škola, koja ima 4 razreda. Iz pučke škole mogu djeca preći u pravu srednju školu, i to u licej, u kojemu se pruža klasična poduka, ili u *College*, u kojemu živi jezici i moderne nauke stoje na prvom mjestu u poduci. Poslije trećeg razreda srednje škole mogu djeca, koja žele brzo zarađivati svoj kruh, preći u obrtnu školu. To isto mogu činiti djeca, koja nisu pohađala ova tri razreda srednje škole, nego su svršila drugi dio pučke škole. Obrtna škola ima zadaću, da stvara elitu obrtnika, majstora i t. d. ali ne daje prava na daljnje školovanje. Ona ima 4 razreda i vrijedi kao ravnopravna s licejem ili *Collegom* i svršava također s ispitom zrelosti.

Ispit zrelosti protezat će se kao i do sada na dvije godine, i učenici sa 17—18 godina moći će se prijaviti na drugi ispit.

Sada nešto o reformi za pristup u visoke škole. Poslije drugog dijela ispita zrelosti mogao se je svaki učenik slobodno upisati u fakultet u koji hoće. Tražilo se samo predočenje svjedodžbe o ispitu zrelosti, a na stanovitim fakultetima bez obzira na to, da li je netko položio latinski na svome ispitu zrelosti, tražilo se ispit iz latinskoga. Manje dobri učenici, koji nisu imali bogzna kakove osnove za daljnji svoj život, predoše odmah na visoku školu, dok su najbolji elementi običavali između srednje i visoke škole pohađati neobvezatnu prelaznu školu. Od sada ne će to biti više moguće, jer će ova prelazna škola biti za sve neophodno potrebna i obvezatna kao priprava za prijavni ispit. U najvećem broju liceja postojale su takove prelazne škole, koje se u dačkom žargonu zvalo »*Khagnez*«, ako je otvarala put na fakultet, a »*Taupe*« ako je pripravljala za bilo koji institut (dio tehničke škole). Biti profesor na ovakovoj prelaznoj školi »*Khagnez*« ili »*Taupe*« je velika čast, ravnatelj škola daju ovu dužnost uvijek svojim najboljim učiteljskim silama. Bilo bi krivo misliti, da je vrijeme školovanja u ovim »*Khagnez*« ili »*Taupes*« isto. Ovo se prepušta dijelom upravitelju, a dijelom predaji, jer ima takovih prelaznih škola u kojima školovanje traje godinu, dvije, dapače i tri. Prepušteno je svakome maturantu, da sam nađe, gdje se discipline, koje njega naročito zanimaju, najtemeljitiije predavaju, on mora dovesti u sklad broj godina koje mora provesti u ovoj školi sa svojim materijalnim prilikama, a tek onda ima zatražiti prijem. Radi toga igra u Francuskoj veliku

ulogu, kojim se putem pošlo u svome školovanju. To se naročito odnosi na obje vrste »Ecoles Normales Superieures« od kojih jedna služi više klasičnim naučnicima »letres«, a druga modernim znanostima »sciences«.

NIZOZEMSKA SVEUČILIŠTA. Tko položi maturu, može se upisati na sveučilište. Samo oni, koji su svršili smjer a realke, ne mogu se upisati. Gimnazijalac smjera a može studirati filozofiju, jezike, povijest, socijalnu geografiju i pravo. Gimnazijalac smjera b i realac smjera b mogu studirati matematiku, fiziku kemiju ili medicinu. Studij jezika traj pet godina, povijest pet do šest, fizike, matematike i kemije šest do sedam, studij prava četiri, a medicine šest do sedam godina.

U Nizozemskoj ima pet sveučilišta: u Amsterdamu, Leidenu, Utrechtu, Groningenu i Nijmegenu. Ovo posljednje je katoličko. Katolički akademičari imaju na svakom sveučilištu svoja društva, koja za jedno čine »unie« sa sjedištem u Leidenu.

Nizozemci su vrlo bogat narod, pa je materijalno stanje nizozemskih đaka vrlo povoljno. Ali uza sve to i država podupire čak stipendijama. Onima koji polože maturu s najboljim uspjehom, vraća država velik dio troškova, koje trebaju za studij na sveučilištu.

NATJECANJA NJEMAČKIH SVEUČILISTARKI U DARMSTADTU U RATNOJ GODINI 1940-41. Pod tim naslovom održana su u Darmstadtu od 24. do 27. srpnja po prvi puta natjecanja ženske sveučilišne mladeži Reicha. Na natjecanjima na kojima je ranijih godina sudjelovala sva sveučilišna omladina, ove su godine — da održe tradiciju — nastupile samo sveučilištarke, te tako zamijenile svoje drugove, koji se danas bore na svim frontama za veličinu Njemačke i pobjedu Europe.

U prisutnosti izaslanstva 14 europskih narodnosti i Japana otvorio je Reichsstudentenführer dr. Albert Scheel natjecanja, koja su cijelom svijetu pokazala,

ne samo vanredne rezultate u pojedinim disciplinama već i otpornost čitave nacije, koja u velikoj borbi ima toliko vremena i smisla, da unutarnji narodni život nastavi u smirenom i jednakom toku.

Medju stranim izaslanstvima prvi puta su tim natjecanjima prisustvovala predstavnice zapovjedništva Ženske Ustaške Mladeži. Prvi puta vijala se na darmstadtskom stadionu ponosna hrvatska trobojnica.

Organizacija samih natjecanja i uspjesi u svim disciplinama športa i tjelovježbe pokazali su zavidne rezultate, te su u više slučajeva nadmašili njemački državni rekord. Važno je spomenuti, da su glavne uspjehe polučile sveučilištarke sa raznih fakulteta, a ne samo učenice Visoke škole za tjelovježbu.

Stranim gostima priredila je njemačka sveučilišna mladež u Darmstadtu boravak o kojem se može govoriti samo najljepšim riječima. Hrvatsko izaslanstvo naišlo je svuda na oduševljeni prijem i na veliko razumijevanje, koje u Njemačkoj svi — počam od odgovornih ličnosti, nacional-socijalističke mladeži pa do širih slojeva — pokazuju prema nama i našoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Kod svršetka svečanosti u Darmstadtu primljeno je hrvatsko izaslanstvo zajedno s ostalima od ministra za duhovni odgoj i narodno prosvjećivanje Rusta, koji se također najljepšim riječima osvrnuo na ostvarenje i budućnost Nezavisne Države Hrvatske.

Nakon boravka u Darmstadtu, koji je bio ispunjen natjecanjima, izletima u okolicu, koncertima, priredbama i primanjima dijelom vodećih ličnosti Darmstadta, a dijelom vodstva njemačke sveučilišne mladeži — talijansko i hrvatsko izaslanstvo te izaslanstvo nizozemske nacional-socijalističke stranke otputovali su na poziv Reichsstudentenführung-a preko Heidelberga u Berlin, gdje su sve tri delegacije primljene kod ministra promičbe dra Goebelsa.

ZAKONODAVSTVO NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE*

Zakonska odredba

o priznavanju svih prava izvanrednim slušačima na Bogoslovskom fakultetu Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, bivšim učenicima franjevačke klasične gimnazije u Varaždinu, koja pripadaju redovitim slušačima.

§ 1. Svim izvanrednim slušačima bogoslovnog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, bivšim učenicima franjevačke klasične gimnazije u Varaždinu, koji su prema propisima bogoslovnog fakulteta svršili ili svršavaju bogoslovne nauke, priznavaju se sva prava njihova izvanrednog naukovanja, koja po zakonu pripadaju redovitim slušačima, ako su naknadno položili ispit zrelosti, ili ako ga naknadno najkasnije do 30. rujna 1942. godine polože.

§ 2. Svima u § 1. navedenim osobama, izdat će bogoslovni fakultet Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, nakon položenog ispita zrelosti, svjedodžbu o svršenim bogoslovnim naukama s napomenom, da im se na osnovi § 1. ove zakonske odredbe priznaju sva

ona prava, koja po zakonu pripadaju redovitim slušačima.

§ 3. Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama. (U Zagrebu, dne 18. srpnja 1941.)

Zakonska odredba o osnutku Hrvatskog izdavačkog (bibliografskog) zavoda

§ 1. Osniva se Hrvatski izdavački (bibliografski) zavod kao samostalno državno poduzeće pod nadzorom ministarstva nastave. Zavod ima značaj pravne osobe.

§ 2. Svrha i izključivo je pravo zavoda izdavati i razpačavati djela enciklopedijskog, leksikonskog i bibliografskog značaja na hrvatskom i drugim jezicima.

* Pod ovim natpisom objavljujemo zakone, zakonske odredbe i naredbe važne po hrvatsku znanost i hrvatsku kulturu, i to redom kako su objavljene u »Nardnim Novinama«.

§ 3. Zavod se uzdržava vlastitim prihodima, a prema potrebi i državnom pomoći pa u poslovanju nije vezan propisima o državnom računovodstvu.

§ 4. Zavodom upravlja upravitelj, kojega imenuje ministarstvo nastave.

§ 5. Provedba ove zakonske odredbe povjerava se ministarstvu nastave, koje će izdati propisnik o ustrojstvu i poslovanju zavoda.

§ 6. Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama. (U Zagrebu, dne 9. kolovoza 1941.)

Zakonska odredba o hrvatskom jeziku, o njegovoj čistoći i o pravopisu

Članak 1. Jezik, što ga govore Hrvati, jest po svom izvoru, po povijesnom razvitku, po svojoj razprostranjenosti na hrvatskom narodnom području, po načinu izgovora, po slovničkim pravilima i po značenju pojedinih rieči izvorni i osebniji jezik hrvatskog naroda, te nije istovjetan ni s jednim drugim jezikom, niti je narječje bilo kojega drugog jezika ili bilo s kojim drugim narodom zajedničkog jezika.

Zato se zove »hrvatski jezik«.

Članak 2. Hrvatski je jezik javno dobro hrvatskog naroda, pa ga nitko ne smije izkrivljivati niti nagrdjavati. Stoga je zabranjeno u izgovoru i u pisanju upotrebljavati rieči, koje ne odgovaraju duhu hrvatskog jezika, a u pravilu rieči tudice, posuđene iz drugih pa i sličnih jezika.

Iznimno se mogu upotrebljavati rieči, koje su već zadobile posebno značenje, te se mogu samo teško ili nikako nadomjestiti domaćim riečima.

Članak 3. Zabranjuje se davati nehrvatska imena i nazive trgovinama, poduzećima, zavodima, društvima i bilo kakovim ustanovama, a isto je tako zabranjeno izvješavati i postavljati javno bilo kakove nadpise, koji stoje u protimbi s ustanovama ove zakonske odredbe.

Članak 4. Hrvatski službeni i književni jezik jest štokavsko narječje jekavskoga odnosno iekavskoga govora. Gdje je u ikavskom govoru kratko »i«, ima se pisati i izgovarati »je«, a gdje je u ikavskom govoru dugo »i«, ima se izgovarati i pisati »ie«.

Članak 5. Na književnim djelima napisanim na bilo kojem narječju ili govoru ima se na istaknutom mjestu vidljivo označiti, da je napisano na odnosnom narječju.

Članak 6. Mjesto neodređenog glagolskog oblika ne smije se u budućem vremenu upotrebljavati »da« sa sadašnjim vremenom.

Članak 7. Na hrvatskom se jeziku ima pisati po korienskom, a ne po zvučnom pravopisu.

Članak 8. Ministarstvo će nastave postaviti naredbenim putem povjerenstvo, koje će odrediti sve potrebno, da se ustanove ove zakonske odredbe privedu u djelo, i koje će se brinuti, da se hrvatski jezik očisti, a pravopis ustalji u duhu ove zakonske odredbe, te će ujedno propisati i kazne za zaštitu čistoće jezika i pravopisa.

Članak 9. Dok povjerenstvo, spomenuto u čl. 8., ne izradi konačna pravila hrvatskoga pravopisa u duhu ove zakonske odredbe, moći će se privremeno u školama upotrebljavati knjige, priredjene na temelju ministarske odredbe o pravopisu od 23. lipnja 1941.

Članak 10. Ova zakonska odredba zadobiva pravnu moć danom njezina proglašenja, a provedba se povjerava ministru nastave. (Dano u Zagrebu, dne 14. kolovoza 1941.)

Zakonska odredba o priznavanju svih prava izvanrednim slušačima na Bogoslovskom fakultetu Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, bivšim učenicima privatne gimnazije franjevac trećoredaca u Krku, koja pripadaju redovitim slušačima

§ 1. Svim izvanrednim slušačima bogoslovskog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, bivšim učenicima privatne gimnazije franjevac trećoredaca u Krku, koji su prema propisima bogoslovskog fakulteta svršili ili svršavaju bogoslovske nauke, priznavaju se sva prava njihova izvanrednog naučavanja, koja po zakonu pripadaju redovitim slušačima, ako su naknadno položili izpit zrelosti, ili ga naknadno najkasnije do 30. rujna 1942. godine položili.

§ 2. Svima, u § 1. navedenim osobama, izdat će bogoslovski fakultet Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, nakon položenog izpita zrelosti, svjedodžbu o svršenim bogoslovskim naukama, s napomenom, da im se ona prava, koja po zakonu pripadaju redoviti-va ona prava, koja po zakonu pripadaju redovitim slušačima.

§ 3. Ova zakonska odredba stupa na snagu danom proglašenja u Narodnim novinama. (U Zagrebu, dne 23. kolovoza 1941.)

»ALMA MATER CROATICA«, glasnik Hrvatskog sveučilišnog društva u Zagrebu, izlazi mjesečno. — Glavni i odgovorni urednik: Hinko Wolf, Zagreb, Nova Ves 77, brzoglas 71-64. — Vlasnik i izdavač je Hrvatsko sveučilišno društvo u Zagrebu. — Rukopisi i dopisi za uredništvo šalju se na adresu glavnog urednika, a dopisi za upravu na adresu uprave: Zagreb, Sveučilišni trg 14, prizemno lijevo, brzoglas 89-82. — Štampa se u Zagrebu u Narodnoj tiskari, Kaptol br. 27, brzoglas 41-61. — Godišnja predplata Kn 120.—, pojedini broj stoji Kn 15.—. Ček Pošt. Štedionice broj 31.093.

ALMA MATER CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

GODIŠTE V.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK :

H I N K O W O L F

Z A G R E B 1 9 4 2.

N A R O D N A T I S K A R A Z A G R E B, K A P T O L B R O J 27

SADRŽAJ

CLANCI I RASPRAVE:

Strana

Bach Ivan: Gotički oltar iz Remetinca	251
Bazala Vladimir: Hrvatsko sveučilišno društvo	346
Dr. Johann Georg Faust i Theophrastus Bombastus von Hohenheim, zvan Paracelsus, u zbilji i priči	214
Bayer Vladimir: Uređenje pravnog i političkog naukovanja u Italiji	333
Budak Mile: Prošlost i budućnost hrvatskog sveučilišta	1
Bulić Frane: O metodama i ciljevima arheologije	133
Cipra Franjo: Barbarizmi u hrvatskom jeziku nekad i danas	53
Cota Frane: Monsignor Bulić i fra Lujo Marun	141
Dabinović Antun: Od koga je god. 1000. Venecija imala mandat za osvajanje dalmatinskih gradova? 58 i 99	79
Fisković Cvito: Krstionica iz VIII. stoljeća u Kotoru	189
Guberina Petar: Jezik i njegovo očitovanje	245
Horvat Ivo: Hrvatska biljnogeografska skupina u zagrebačkom sveučilišnom botaničkom vrtu	180
Horvat Marijan: Rimsko pravo u današnjem svijetu	47
Horvat Rudolf: Kvaternikova buna u Rakovici	45
Ivšić Stjepan: Govor na svečanoj promociji	273
Ivšić Stjepan: Naš izgovor kroz rime	221
Kavran Božo: Hrvatsko sveučilište u doba diktature	94
Körbler Juraj: Borba protiv bolesti raka u Hrvatskoj	296
Krstić Kruno: Pitanje srbizama	241
Lerković Mladen: Od ustaškog sveučilišta do ustaške Hrvatske	
Lovrić Edo: O nazivu istočne crkve u području Kraljevine Hrvatske i Slavonije do konca svjetskog rata	92
Majtin Zlatko: Novi putevi njemačke znanosti privatnog prava	339
Matijević Mirko: Poglavnikov naraštaj	28
Mihanović Klement: O teoretskoj i znanstvenoj sociologiji	286
Miloslavić Eduard: Osnivanje medicinskog fakulteta u Sarajevu	89
M. T.: Hrvatski sveučilištarci za integritet naših zemalja	254
Neidhardt Nikola: Prilog pitanju odvajanja nekih fakulteta iz sklopa hrvatskog sveučilišta	18
Neidhardt Nikola: Iz statistike jedne knjige	110
Neidhardt Nikola: Finsko sveučilište kolijevka finskog nacionalizma	256
Pehare Karlo: Biskup svetog kamenja	138
Petz Vlado: Smisao i zadatak škole	149
Ratković Stjepan: Uloga visoke pedagoške škole u našem školskom sustavu	15
Sladović Eugen: Ekonomsko-komercijalna visoka škola	3
Smerdel Ton: O humanizmu	291
Šeper Mirko: Prilog upoznavanju prehistorijskog čaranja	145
Špišić Božidar: Hrvatska ortopedija	177
Štedimlija S. M.: Hrvati i hrvatsko ime u Carigradu	196
Uvanović Danijel: Današnji pogledi na strukturu svemira	200
Wolf Hinko: Hrvatske sveučilišne zastave	301
* * * Od kada postoji Hrvatsko sveučilište?	342
Veličina i vrijednost djela hrvatske sveučilišne mladeži	73
Novo školsko godište hrvatskog sveučilišta	117
Prva godišnjica	165
Iz borbe hrvatskog sveučilišta	300

KNJIŽEVNOST:

Hrvatska bibliografija (Mladen Bošnjak)	30
Dr. Vilim Bačić: Dubrovački brodovi u doba procvata dubrovačkog pomorstva u 16. vijeku (T. M.)	30
Karl Wetzel: Grundriss der allgemeinen Botanik (Boris Vrtar)	75
Pismo paroha Jovana Čokrljana Ljudevitu Gaju (M. B.)	76

Dr. Ante Pavelić: Strahote zabluda (Dr. Franjo Nevistić)	118
Dr. Stjepan Zimmermann: Filozofija života (Dr. Ton Smerdel)	167
E. S. Bogardus: Uvod u praktičnu sociologiju (Z. G.)	223
Dr. Antun Barac: Književnost i narod (Zlatko Milković)	259
Članak hrvatskog učenjaka dra P. Guberine u talijanskoj jezičnoj smotri (Prof. M. Veršić)	259
Zakoni, naredbe i odredbe	260
Sveuč. prof. dr. Albert Ogrizek: »Uzgoj goveda« II. dio (dr. G. Kodinec)	260
Hrvatsko kolo za god. 1941. (dr. Zlatko Gašparović)	316
Fran Galović: Pripovijesti	317
Dvije nove knjige Vladimira Nazora	317
Poljodjelska znanstvena smotra (dr. Ivan Šmalcelj)	360

MISLI O NASTAVI:

Vinko Nikolić: Pitanje stručnog školstva u našoj državi	32
Marko Veršić: Zadaća profesora Hrvata	78
Mate Orišković: Zadaća i dužnosti hrvatskog učitelja	169
Krsto Spalatin: Ne želimo samo učiti nego i naučiti žive jezike	225
Franjo Herman: Školska kvalifikacija sveučilišnih nastavnika	226
Josip Baugut: Iz metodike povijesti	261
Izvod iz govora sv. Oca Pape talijanskim sveučilištarcima	317

SVEUČILIŠNE VIJESTI:

75-godišnjica života sveuč. prof. dra Ede Lovrića	34
Da se ne zaboravi	35
Obavijest absolviranim filozofima	35
Raspisan natječaj za dva docenta na veterinarskom fakultetu	35
Umirovljen sveučilišni profesor dr. Josip Marić	35
Upute glede upisa početkom školske godine na Hrvatsko sveučilište i na Hrvatsku ekonomsku komercijalnu školu	35
Sveučilišni profesor dr. F. Milone iz Napulja izdat će djelo o Hrvatskoj	36
Hrvatski sveučilištarcu u Slovačkoj	36
Zaključak vijeća pravnog fakulteta	36
80-godišnjica sveuč. profesora dra Artura Gavazzia	78
Novi lektor hrvatskog jezika na bečkom sveučilištu	79
Sveuč. profesor dr. Antun Sović	79
Predavanja na ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi	80
Profesor Stjepan Ratković imenovan državnim tajnikom u ministarstvu nastave	122
Sveučilišni profesor dr. Bogdan Solaja otpušten iz državne službe	122
Ostavština hrvatskog rodoljuba zagrebačkom sveučilištu	122
Umirovljeni sveučilišni profesori	122
Novi redoviti profesori sveučilišta	123
Nova uprava Hrvatskog sveučilišta	170
Novi redoviti profesori sveučilišta	171
Bugarski sveučilištarcu prof. dru Antunu Vrgoču	171
Podjela nagrada iz zaklade prof. Ščetinca	171
Stipendija za njemačke i slovačke sveučilištarcu	171
Stipendije sveučilištarcima	172
Sveučilištarcu i umjetničke izložbe	172
Poglavnik je primio novu sveučilišnu upravu	227
Da se ne zaboravi	227
Novogradnje Hrvatskog sveučilišta	228
Navršila se 40-godišnjica hrvatske ornitološke središnice i 30-godišnjica prvog markiranja ptica	230
Imenovani članovi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti	231
Novi rektor Visoke pedagoške škole	232
Dr. Branko Benzon sveučilišni profesor	232
Novi sveučilišni profesori	232
Popunjenje nastavnčkog zbora veterinarskog fakulteta	232
Novi docent ekonomsko-komercijalne visoke škole	232
Pojednosti kulturnog sporazuma između Hrvatske i Bugarske	232
Bugarski sveučilištarcu u Zagrebu slave blagdan sv. Klimenta	233
Boravak rumunjskog učenjaka i pjesnika dr. N. J. Herescu-a	233
Poglavnik o zadaći Hrvatskog sveučilišta	262
»Alma mater croatica« uvijek na pravom putu	262
Naši arhivi	262

Odbor za izgradnju Hrvatskog sveučilišta i visokih škola	263
Dr. ing. Josip Balen Poglavnikov župan županstva pri Poglavniku	263
Dr. Nikola Žuvić redoviti profesor sveučilišta	264
Zadaća fakultetskog dobra Maksimir u izobrazbi slušača gospodarstva	264
Reforma nastave u srednjim školama	266
Petnaestogodišnjica smrti sveuč. profesora dra Ise Kršnjavica	266
Profesor Stjepan Ratković ministar nastave	318
Izveštaj ministra prof. Ratkovića podnesen na VII. sjednici Hrvatskog državnog sabora	318
Za izgradnju veterinarskog fakulteta potrošeno je do sada 27 milijuna kuna	320
O državnoj zaštiti arhivske građe	321
Dvadeseta obljetnica đučkog doma u Runjaninovoj ulici	322
O Klementu S. Mihanoviću, autoru rasprave »O teoretskoj i znanstvenoj sociologiji	323
U Zagrebu je prof. dr. Edmund Mezger održao više pravnih predavanja	324
Hrvatska u okviru stare Evrope	324
Zagreb ima 394 knjižnice	324
Lijep dar Gradske knjižnici u Zagrebu	324
Umro je sveuč. profesor dr. Branislav Dimitrijević	324
† Dr. Milan Rešetar	324
Godišnjica smrti sveuč. prof. dra Gjura Arnolda	325
Godišnjica smrti učenjaka Janka Barléa	325
Prof. dr. E. Dovifat u Zagrebu	325
Reaktiviranje prof. Hirtza	360
Pučko sveučilište u Zagrebu	361

SA STRANIH SVEUČILISTA:

Vijećanja talijansko-mađarskih visokoškolaca	36
Hrvat imenovan asistentom na institutu u Berlinu	36
Profesor dr. Georg Winter dobitnik »Goetheove medalje za umjetnost i znanost«	36
Priznanja njemačkom učenjaku	36
Talijanska carica počasni doktor	36
50-godišnjica rumunjskog sveučilišta	37
Imutak američkih sveučilišta	37
Sudbina knjižnice u Louvainu u sadanjem ratu	37
Vojvoda Aimone di Spoleto počasni doktor milanskog sveučilišta	37
Priznanje talijanskom ministru Bottai-u	37
Život nizozemskih sveučilištaraca	37
Proslava 400-godišnjice smrti Paracelsusa u Salzburgu	38
Da se ne zaboravi	80
Upisi na slovačkom sveučilištu	81
Smrt znamenitog njemačkog ekonomiste	81
Visokoškolski tečajevi na Semmeringu	82
Dr. Vojtech Tuka opet predaje na sveučilištu	82
Kralj Boris III. počasni doktor tehničkog sveučilišta u Budimpešti	123
Promocija ministra predsjednika Filova za počasnog doktora budimpeštanskog sveučilišta	123
Hrvatski sveučilištarci u Beču osnovali H. A. K. »August Šenoa«	123
Lektori za hrvatski jezik na talijanskim sveučilištima	173
Četiri slovačke stipendije za hrvatske sveučilištarce	173
Dr. Gesemann predsjednik Slavenskog instituta u Pragu	173
Prof. Salvini docent rimskog sveučilišta	173
Početak sveučilišne godine u Bukureštu	173
Otvorenje akademske godine papinske akademije	173
Njemačko sveučilišno izaslanstvo u Torinu	173
Otvorena trinaesta akademska godina talijanske kraljevske akademije	173
U studenom je otvoreno Strassburško sveučilište	173
Francuska školska reforma	173
Nizozemska sveučilišta	174
Natjecanja njemačkih sveučilištarki u Darmstadtu u ratnoj godini 1940-41.	175
Novo sveučilišno godište u Italiji	175
Škole u Italiji	233
Promjena u organizaciji slovačkih sveučilištaraca u inozemstvu	234
Bugarski sveučilištarci bit će pozvani u vojsku	234
Sveučilišta u Sjedinjenim američkim državama	234
Seminar za novinstvo u Bugarskoj	234
Hrvatski sveučilištarci u Berlinu	267
I. Hrvatsko akademsko društvo »Ruđer Bošković	267
Sveučilišna knjižnica u Bratislavi	267

Djelo slovenskog učenjaka na njemačkom jeziku	267
Svečano je otvorena akademska godina Instituta za talijansku kulturu u Valenciji	267
Osnovana »Behringova nagrada«	267
Gradnja najvećeg observatorija u Europi	267
Rad sveučilišta u Parizu	268
Necbavljena povijest lateranskog ugovora	268
Visoka škola za grafičare u Leipzigu	268
Rumunjski profesor predaje na berlinskom sveučilištu	268
Talijanski savez matematičara	268
Sveučilišta u Madžarskoj	325
O godišnjaku pravnog fakulteta sveučilišta u Zagrebu	326
Novi kulturni vidici u Njemačkoj	326
Izložba knjiga u Sofiji	326
Sastanak studenata sila trojnog ugovora	326
Požar sveučilišta u Carigradu	326
Njemačke škole u Generalnom Gouvernementu	326
Albertina je glasovita bečka grafička zbirka	326
Otpušteni profesori beogradskog sveučilišta	326
† Dr. Metod Dolenc	326
Umro je dr. Stanko Lapajne	326
Madžarsko-talijanska kulturna izmjena	361
Najveća astrofizička osmatračnica u Italiji	361
Dr. Juraj Körbler pozvan da održi predavanje na njemačkim sveučilištima	361
Umro je sveuč. profesor dr. August Rath	361
Povijest visokih škola	362
Promocija Josipa Weinhebera na čast doktora honoris causa	362
Likvidacija visoke ekonomsko-komercijalne škole u Beogradu	362
Ukinuta je i viša pedagoška škola u Beogradu	362
Novi predsjednik zavoda za talijansku kulturu u Zagrebu	362
Talijanski učenjak, liječnik prof. dr. Raffaele Paolucci boravio je u Zagrebu	362
Predavanje hrvatskog učenjaka u Rimu	363
 HRVATSKI JEZIK:	 38, 83, 234, 268, 327, 363
ZAKONODAVSTVO NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE:	40, 85, 124, 175, 236, 271, 331 i 364
DRUŠTVENE VIJESTI:	44, 332